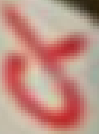

ORHAN BURSA'LI / BİLİM TOPLUM VE İNSANA BAKIŞ

Çevre
Kültür

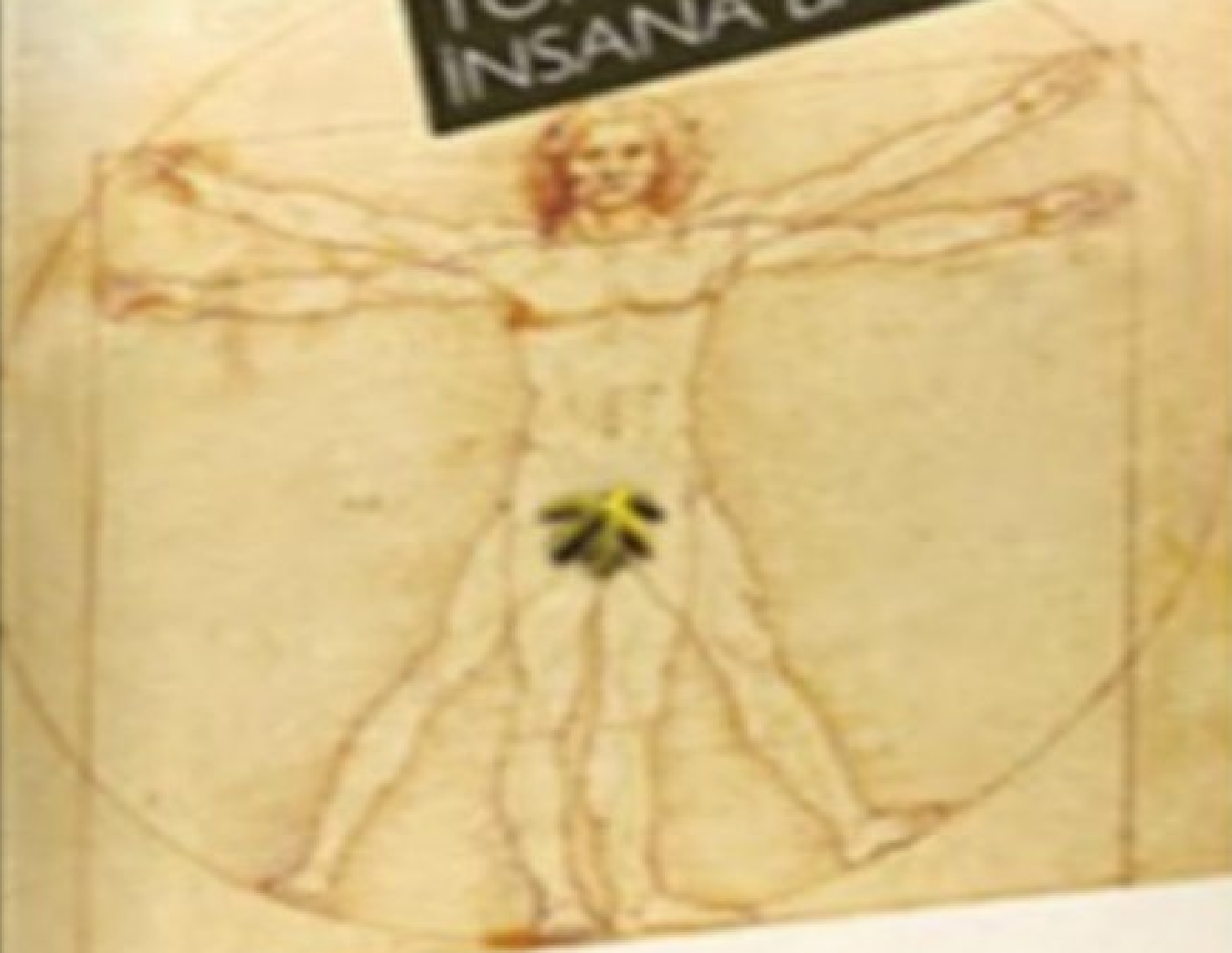

Çevre
Kültür

2008

ORHAN
BURSA'LI

BİLİM
TOPLUM VE
İNSANA BAKIŞ

BİLİM TOPLUM VE İNSANA BAKIŞ

ORHAN BURSALI

Doğan Hızlan (Başkan), Turhan Günay (Başkan Yardımcısı),

Ataol Behramoğlu, Deniz Kavukçuoğlu, Egemen Berköz,

Erdal Atabek, Fazilet Kuza, Turgay Fişekçi

Yayın Yönetmeni: Zeynep Atayman

Grafik Tasarım: Ahmet Sungur, Müge Kaygusuz

Dizgi/Sayfa Düzeni: Serpil Ünay

Dağıtım: Cumhuriyet Kitapları

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Prof. Nurettin Mazhar Ökte1 Sokak

No:2 34381 Şişli - İstanbul

Tel: (0212) 343 72 74

Faks: (0212) 343 72 65

ckk@cumhuriyet.com.tr

www.kitap.cumhuriyet.com.tr

Yayın Hakları Cumhuriyet Kitapları'na aittir.

tanıtım amacı dışında izinsiz alıntı yapılamaz.

Önsöz Yerine

İzin verirseniz size kitabı kısaca takdim edeyim: Buradaki yazıların pek çoğunu ilk kez okuyacaksınız. Bazı konular ise Cumhuriyet ve Cumhuriyet Bilim Teknoloji dergisinde yer aldı, ancak kitap için güncellenerek ve derinleştirilerek yeniden yazıldı. Bu açıdan kitaptaki yazıların büyük çoğunluğu benim açımdan tamamen yeni sayılır.

Yazıları üç bölümde sunuyorum.

I- Yönetebilme ve Gelecek Kurma Becerisi: 24 yazı içeriyor. Günün siyaset ve günlük yaşam köpüğünün dışına çıkarak, ülkeye, hayata ve bazı çok temel konulara ‘başka’ açıdan bakan yazılar olmasına özen gösterdim. Aralarında açmazlarımız da var, çıkmazlarımız da. Amaç, sorunlar yumağından örgütlü bir umut doğurmak!

II- Bilim ve Toplumu Anlama Becerisi: 21 yazının çoğu, hayatımızla iç içe pek çok konuyu doğrudan bilimle iç içe ele alma çabasında. Olayları bütün yönleriyle doğru anlama becerisi, bilimsel yöntemin adıdır. Doğa olayları ile toplumsal olaylar birbirinden ayrı gibi görünür. Ancak aralarında çok yakın bir bağ vardır. Bu bağın özünü, bilim insanlarının her iki konuda da doğruya en yakın olma çabası oluşturur. Bilim, toplumun uzağında değil içindedir. Toplumdaki değişim ve yenilik sürecini önemli ölçüde ‘arka planda’ yöneten, insanlığın inşa ettiği başlıca mekanizmadır: Bilimsel düşünce. Bu yazılar, hem bilimin bazı açılardan tartışılan içeriğine, hem bilimin toplum ve olaylarla ilişkisine ve nihayet bu gözle topluma ve insana bakma savında.

III- İnsanı ve Dostluğu Anlama-Öğrenme Çabası, özel bir bölüm olarak kitaba eklenen 6 yazıdan oluşuyor. Bu yazılar, gazetenin köşesinden küçük düzeltmelerle kitaba girdi, onları en az benim kadar seveceğiniz düşüncesiyle...

* * *

Kitabı oluştururken yön veren temel düşünce olan, tek tek makaleleri aşan, toplam bir değer yaratabilme umudu, umarım gerçekleşir. Buna karar verecek olan, siz okurlar olacaksınız...

İyi okumalar..

Orhan Bursalı, Büyükkada, Eylül 2009

obursali@cumhuriyet.com.tr

I. BÖLÜM

Yönetebilme ve Gelecek Kurma Becerisi

Gelecek Projeniz Yoksa,

Hiçbir Şey Olmaz...

Geleceği planlamayan, gelecekle uğraşmayan, gelecekle ilgili büyük projeleri, ütopyaları olmayan ülke, geçmişle uğraşacak ve kendini tüketebilmek, küçültmek için orada onlarca konu bulacaktır.

Evet, içinde yaşanan siyasal ortam, bize bu tezi kurduruyor. Türkiye, geleceğe değil geçmişe bakıyor, iktidar geçmişi tam anlamıyla yok etmenin peşinde. Sonuç: Geleceği olmayan parçalanmış bir toplum.

Gelecekle ilgili “dava”larımız iki temel dinamikle geliyor: Birincisi, Türkiye sosyal ve siyasal düzenini İslami referanslarla yeniden kurma mücadelesi. AKP ve cemaatler ittifakı, ele geçirdikleri iktidarı, bütünüyle bu hedef için kullanıyorlar. Bu amaçla bazı aydınlardan da insan devşirdiler. Ve Türkiye’yi geçmiş bütün varoluş temel taşlarından yoksun bırakma ve İslami karakterli bir ülke ve toplum yaratma dinamiğini çok ciddi bir biçimde çalıştırıyorlar. Bu uzun süreli bir yol ve politika gerektiriyor. 2009’dayız, 7 yıldır bu dinamik Türkiye’yi belirliyor. Korkunç bir parçalanma ve bölünme yaşıyor toplum. Geçmişle, üstelik haksızlıklarla ve yanlışlıklarla dolu ideolojik karakterli böylesine ve toptan hesaplaşma, ülkeyi şu veya bu düzeyde bir iç savaşa sürükler.

İkincisi ise düşlerimizle değil hepsi korkularımızla ilgili. Örneğin Kıbrıs’ı kaybetme! Örneğin ülkenin birkaç parçaya bölünmesi için düğmeye basıldığı düşüncesi veya korkusu! Laik bir ülke olmaktan çıkıyoruz; kadınlarımızı köleleştirecek ve birey hak ve özgürlüklerinin, özgür ve eleştirel aklın dini ideolojilerin kelepçesine vurulacağı bir ülke yaratılıyor derin korkusu...

Ülkemizde daha çok bir “varoluş refleksi” tetikte. Yani: Ayakta, hayatt kalabilmek... Bu politikaların, düşüncelerin ve duyguların egemen olduğu bir ülkenin, geleceği inşası mümkün olabilir mi?

Varoluş refleksinde saplanıp kalmamızın nedeni ise, güçlü bir ülke kuramamış olmamızdır. En başta ekonomi olmak üzere, kültür, siyaset kültürü, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlüklerine saygı, bilim ve teknolojide üretken bir ülke inşa edememiş olmamızdır.

Bu zayıflık ve güçsüzlük, doğal olarak, dıştan baskıları artırıyor ve içte de varoluş refleksini güçlendirerek büyütüyor. Türkiye’ye salt, bazı kesimlerimize egemen olan varoluş refleksi düşüncesi açısından bakacak bir uzaylı, “ülkenin yok oluşun eşiğinde” olduğunu sanır!

Oysa, Türkiye zayıflıklarını güçlülüğe dönüştürecek bir gelecek projesi inşa etmeye soyunmadıkça, zayıflıklar sadece ivme kazanacak, korkular giderek güçlenecek... Sonuç, korkuların gerçekleşmesi bile olabilir!

Güçlülüğün adı ise “askeri” olamaz! Şüphesiz, askeri güçlülük, dünyanın bu coğrafyasında zorunlu. Ama esas güçlülük, ülkenin diğer bütün alanlardaki zenginlikleri, evrensel olarak kabul edilmiş yaratıcılığının ürünleri, değerleridir.

Çok fazla geriye gitmeye gerek yok, 1960’lı yıllarda “2000’li yıllara ülkeyi hazırlama” ve “planlı ekonomi-kalkınma” hamleleri düşüncesi Türkiye’ye egemendi...

AKP iktidarı Türkiye’yi bir gelecek düşüncesiyle birleştirip bütünleştirebilirdi. Ancak böyle bir

tutum sadece büyük siyasal insanların, büyük siyasal hareketlerin ve onların büyük düşlerinin ürünü olabilir! Gelecek planları üzerinde bir uzlaşma kültürü geliştirilebilirdi! Türkiye'yi olumlu yönde ileriye doğru geliştirecek ve dö-nüştürecek, uygar bir ülke olmasını sağlayacak olan böyle bir düş olabilir! Küçük bir Avrupa düşü bile ülkeye çok önemli yasal ve anayasal ulusal kararlar aldırabildiğine göre, daha kapsamlı bir kalkınma düşü, bütün ülkeyi birleştirebilirdi...

Ülkenin yakın tarihinde bazen, birleştirici olması gereken referans noktalarını bile yok etmeye yönelik bir "psikolojik saldırı-atmosfer" oluşuyorsa, pek çok olağanüstü yeni siyasal-toplumsal olayların gerçekleşmesi de, eşyanın tabiatına uygun olur.

Bu düşüncüyü şimdi demokrasi ve gelecek ilişkisi açısından da sürdürelim.

Demokrasi İçin Gelecek Projeleri Zorunlu

Attali: Geleceğe ilişkin 3nemli atılım projeleri olmayan 3lkelerde demokrasi zayıflar, g3lenmez; dinsel ve milliyetçi 3ęeler 3n plana çıkar ve totalitarizmi besler...

Attali T3rkiye'yi tarif ediyor sanki!

Çok ilginç bir fikir ve destek, Attali'den! Attali, "Gelecek projesi olmayan, geçmişin dehlizleri arasında birbirini yer; gelecek umut yaratır, umudu ayakta tutar; ekonomiye s3rd3r3lebilir yeni bir nitelik kazandıramazsak, başımız beladan kurtulmaz ve korkularımız gerçekleşir" biçimindeki g3r3şlerime, başka açıdan 3nemli bir destek veriyor. Mitterand'ın danışmanlığını yapmış ve şimdi bağımsız aydın olarak gelecek 3zerinde dikkati çeken kitaplar yazan Jacques Attali, Le Monde gazetesindeki yazısıyla g3r3şlerime demokrasi boyutunu kattı!

Attali: Geleceğe ilişkin 3nemli atılım projeleri olmayan 3lkelerde demokrasi zayıflar, g3lenmez; dinsel ve milliyetçi 3ęeler 3n plana çıkar ve totalitarizmi besler, diyor.

Attali T3rkiye'yi tarif ediyor sanki!

T3rkiye, 3rneğin 2023'te nasıl bir 3lkede yaşayacağımızı bile planlamaktan aciz. Yarınını g3remeyen ve planlayamayan bir 3lkenin korkular içine d3şmesi ve korkularına yenik d3şmesi, neyi geliştirecektir?

Attali yanıtlıyor: Totaliter eğilimleri!

Erdoğan'ın, AKP'nin, cemaatçi g3lerin T3rkiye'nin aydınlık geleceği için, toplumu birleştirmek için hiçbir projeleri yok. Projeleri: Liderlerinin giderek daha İslami totaliter eğilime girdiği bir 3lke inşa etmek! 3te yandan, bu eğilime refleks olarak gelişen bir aşırı milliyetçilik, içe kapanma, herkesi ve her şeyi d3şman g3ren anlayışın y3kselmesi!

Bu koşullarda demokrasinin sınırları neden gelişsin ki? Hangi geleceği planladık?

Toplum 3n3n3 g3remeyince, tıpkı karanlıkta y3r3r gibidir, korkularla cebelleşir. Acaba başımıza yarın ne gelecek, yok mu olacağız!

* * *

Bu bir travmadır! Geçmişle yoğrulmuş, gelecek 3ng3r3s3zl3ę3n3n yarattığı bir travma!

Dolayısıyla b3yle travmatik ortamlarda, 3lkemizdeki gibi "g3venlik" konusu bir numaralı koruma mekanizması olarak 3n plana çıkar! Hem askeri g3venlik hem de toplumun her kesiminde g3venlik arayışları...

Nasıl bir 3lkede yaşıyoruz? Farkında değil misiniz? Bizim gazeteye, ve diğerlerine, x ışınları cihazından geçerek giriyorsunuz ve g3venlik ekiplerinin koruması altındasınız. B3t3n kurum ve kuruluşlar b3yle! 3niversitelerde bile y3zlerce g3venliki var. G3venlik sekt3r3 b3y3k bir patlama yaşadı.

İstanbul'un 3nemli bir n3fusu, g3venlikli sitelerde yaşıyor!

Hadi bunlar "i ter3re karşı" zorunlu 3nlemler diyelim, ama ordumuzu g3lendiriyoruz, geleceğe ve

korkularımıza karşı en büyük güvencemiz ordumuz! Dünyanın dördüncü veya beşinci büyük ordusu!

Düşman kamplar silahlarını kuşanmış! Bu ortamda demokrasinin gelişmesi mümkün olamaz.

Aydınlarımız, geçmişi (iyi şeyler dâhil) parçalayarak ve ufalayarak bu karamsarlığı körüklüyor. Sorunu içeride aramaktan acizler! Türkiye'ye karşı dış ülkelerle ittifak kurarak, buradaki sorunlardan kurtulabileceğimiz saplantısı içindeler!

Bu tutumları ve bakışları sorun çözmiyor, halkın önünü açmıyor, meşale yakmıyor; ama bugünü bile başarıyla karartıyor!

* * *

Bari Fransız aydını Attali'ye kulak verelim: Gelecek projelerimizi yaratmalıyız ki demokrasi gelişsin!

Mesela öncelikle 50 yıldır 18 kez tepetaklak olarak IMF'nin kapısına ülkeyi düşüren ekonomik yapımızı tersine çevirecek projeler aydınlarımızdan hiç gelmiyor!?

Geleceğe yönelik ulusal büyük projeler sadece birleştirici olmaz, çalışkan bir ulus yaratır! Yaratıcılığı, bilimselliği, bilimsel üretimi teşvik eder..

Hayalleri Kaybetmek mi,

Hayalleri Olmamak mı?

“Neden böyle olduk?” sorusuna, bazı meslektaşlarımın satır aralarında bile olsa geleceğe ilişkin düşlerimizin olmadığına gönderme yapmalarına seviniyorum. “Düşleri, geleceği kitlesel olarak tartışmayı başarabildiğimizde” ancak bir yere gelebileceğimizi ve milliyetçiliğin de sağcılığın da solculuğun da içinde bulunduğu ilkel düşüncelerden kurtulma şansı yakalayabileceğini sanıyorum.

Ertuğrul Özkök bir yazısında “Nerede yanlışlık yaptık... toplumun gündemini bu sıradan azgın azınlıkların... belirlemesine nasıl izin verdik?” diye soruyor ve yanıtını veriyor: “Türkiye hayallerini kaybetti, yenileşme ruhunu yedi bitirdi.” Bir kesim için, “hayallerime bile yetişemezler” diyen Turgut Özal simgeydi

Özal, gerçekten bir hayal kurdurdu ülkeye, bir değişimi tetikledi; ancak onun temellerini attığı “hayaller”, Metin Münir’e “Türkiye ekonomisi dadısız yaşayabilir mi” sorusunu sordurtuyor!

Dadı, şüphesiz ki IMF ve sürekli dış ekonomik koşulların vesayeti! Ve ekonomik büyümemizin sürekli dış girdilere bağımlı ve bu nedenle de krizler doğuran sürdürülemez yapısı!

Bize daha “derin hayaller” gerek!

Ancak daha derin hayaller ile ultra milliyetçiliğin, ümmetçi bağnazlığın ve bütün iyi şeyler için dışarıdan beklenti içinde olanların çıkmaz sarmalından kurtulabiliriz.

Türkiye umutsuz ve hayalsiz! Bu koşullarda filizlenen büyük bağnazlıklar aynı zamanda pek çok aydını da, iyimser bir yaklaşımla, derin bunalıma ve umutsuzluğa sevk ediyor! Ve onları Türkiye’nin en büyük gelecek umutları için güç alabileceği Kurtuluş ve Kuruluş tarihini bile reddetmeye sevk ediyor!

“Neden böyle olduk?” sorusuna yanıt arayanlardan Can Dündar “Yeni hayaller lazım!” diyor:

“10 yılda 15 milyon işsiz yarattık... yarın umudu taşımayan, yılgın, umutsuz, çaresiz, öfkeli, bağnaz kalabalıklar... Nasıl olup da böyle ‘katilsever’lere dönüşebildiler?.. Umarsız kitlelere istikbal heyecanı verecek bir sosyal çalışma, bir politik hareket, bir atılım projesi olmadığından mı?.. Hangi yitik hayaller, bugünün Yasin Hayallerini doğurdu?.. Onların yerine hangi yeni hayalleri koyabiliriz?”

Türkiye’nin entelektüel siyasetçilerinden, kaybıyla kendi alanında gerçek bir boşluk yaratan Gündüz Aktan bir yazısında şöyle diyordu:

“Büyük stresleri aşamayan toplumlar, gerilemenin en tipik özelliği olan tarihteki başarılı döneme dönmeye başlıyor. Geçen yıl 8 milyon insanın Anıtkabiri ziyareti, ‘Çılgın Türkler’ olayı, Kuvayı Milliye gibi akımlar, hak hukuk ve onurumuzu koruduğumuz ‘Altın çağ’a dönme isteğini gösteriyor... Toplumun girdiği büyük girdaptan kurtulabilmesi için, Demirel’in önerdiği gibi, büyük bir siyasi değişim projesi lazım.”

Bu tartışma ve görüşlerin, çok daha büyük kitlelerin katılımı ile derinleştirilmesi gerek.

Fakat bazı saptamaları da gerçekçi olarak yapmalıyız:

c Turgut Özal'ın geleceğe uzanan hayalleri neydi de biz onlara bile ulaşamayacaktık? Ama ailesi dâhil, yakın çevresi ve önemli yerlere gelen-getirilenlerden çoğunun, mafya vuruşmalarıyla ve ülke dışı kaçmalarla sonuçlanan, iktidar nimetlerini toparlayıp köşeyi dönme hayalleri boldu!

c Hayallerimiz varsa bile neydi? Yıllarca üstlendiğimiz “Komünizme karşı karakol” olma sadık görevi, bizim “hayalimiz” miydi, yoksa ABD ve Batı'nın mı? Bu politika bizim hayallerimizi inşa etmemizi engellemedi mi, bugünkü, pek çok yönden, en azından siyasi ve toplumsal yönden batık ülkeyi yaratmadı mı?

c Kalkınmamızı, “adam olmamızı”, uygarlaşmamızı AB üyeliğine bağlamak, bir ülkenin “hayali” olabilir miydi?

c Acaba “hayallerimizi kayıp mi ettik?” diye mi sormalıyız?

Biz hayallerimizi kaybetmedik, “Ulusal Gelecek Projelerimiz” olmadığı için, baş gösteren iç ve dış sıkıntılar karşısında derhal derin kimlik ve varlık krizlerine yuvarlandık!

Bu projeleri ulusal olarak yapılandıramazsak, bu krizler bizi öldürecek! Ancak şöyle birkaç yıllık gazeteleri karıştırınız... Ülkeye hayal kurduracak tek bir şey bulamazsınız...

Öyle ki, 2023 Türkiye'nin kuruluşunun 100. yıldönümü bile, bize hayal kurdurmuyor. 7 yıldır Türkiye'nin orta ve uzun vadeli kalkınma stratejileri ve gelecek düşleri olması gerektiğini yazıp çiziyoruz, Cumhuriyet ve Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji'de... Öyle ki “2023 Partisi kuralım” bile demiştik. 2023'te nasıl bir ülke görmek istiyoruz, diye sormuştuk! Bugünkü gibi mi, yoksa ekonomide, demokraside kaderini değiştirmiş, başı dik, yoksulluğunu yenmiş ve halkını refah ülkeleri arasına katmış güçlü bir ülke mi? “Eski” TÜBİTAK'ın öncülüğünde Vizyon '23 çalışmaları bile yapılmış ve ortaya bir sanayi-bilim ve teknoloji politikaları ana belgesi çıkmıştı. 2023 İstanbul Forumları kuruldu; ama bu bile sürdürülemedi, küçültüldü ve amacından saparak yok oldu! Sonra 2023 kitapları da yazıldı.

Ancak görüldüğü kadarıyla ülkemizi sanki hiçbir güç bir gelecek planlamasına yöneltemez! Biz toplumu birleştirecek projeler üretemeyiz; ancak toplumu bölecek, parçalayacak projeler üretme şampiyonudur Türkiye bütün dünyada! Nedenine gelince: Türkiye gelecek hesaplaşması yapamadığı için sürekli geçmişle uğraşmaktadır. Üstelik bütün politik güçleri! Bu ise ülkeyi bölüp parçalıyor.

Öğrenebilen Toplumlar Ayakta Kalır

Öğrenebilen bir toplum, ülke olabilseydik, bugün nasıl bir Türkiye 'de yaşar olurduk?

Türkiye'nin toplumsal ve siyasal tarihini, bugün içinde bulunduğumuz koşulları dikkate alarak nasıl özetlersiniz? Başlıkta dile getirdiğimiz bakıştan hareket edersek, Türkiye belki de hemen her açıdan öğrenemeyen toplumların tipik bir örneğini oluşturuyor. Oysa, siyaset biliminde yüklü bir ders programı oluşturmaya ve üzerinde inceleme yapılmaya degecek kadar zengin tarihe sahip bir ülkeyiz! Acaba Türkiye kendi yaşadıklarından ders çıkartarak öğrenebilen bir toplum olabilseydi, bugün çok daha farklı, gelişmiş, nitelikli bir ülke olmaz mıydı?

Öğrenemeyen toplum niteliğimize çok sayıda örnek verilebilir; ama bir tanesi var ki, içinde yaşadığımız koşullar ve güncelliği açısından bunlardan en önemlisi olmaya adaydır: Şüphesiz ki deprem! Türkiye deprem ülkesi, durmadan deprem yaşıyoruz, can ve mal kaybediyoruz. Depremsibilimcilerimizden Prof. Naci Görür, "1939 Erzincan depreminden ders alsaydık, bugün depremden korkmak gibi bir sorunumuz olmazdı," demişti. O depremde 40 bine yakın TC vatandaşı ölmüştü. Yüzyılın en büyük felaketlerinden biriydi! Erzincan ve diğerlerinden bir şey öğrenebilseydik, Kocaeli depreminde bu kadar can ve mal kaybı yaşar mıydık? Peki Kocaeli depreminden bir şey öğrendik mi? Aradan 10 yıl geçti, İstanbul'da yıkılması felaket yaratacak, örneğin okul, hastane gibi binalardan yüzde kaçını dayanıklı hale getirebildik?

Dönüm Noktası Olsaydı

Erzincan depremi, temel bir ders olarak alınsaydı eğer, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde belki de bir dönüm noktası olabilirdi. Sadece deprem açısından değil. Bütün açılardan! Erzincan depreminden bir şey öğrenebilseydik, Türkiye Cumhuriyeti'nde çok önemli bir bakış değişikliği olurdu! Erzincan'dan sonraki bütün konutların deprem olgusu göz önüne alınarak inşa edilmesine birinci derecede önem verilseydi... Ve gerçekten de sonraki depremlerde, buna uygun konutların ayakta kaldığı görülseydi... Toplum, siyaset, devlet ve iktidarlar, öğrenen toplum olma yolunda ciddi bir adım atmış olurlardı... Toplumun karar verici katmanlarında böyle bir fikir ve pratik dönüşümü, acaba bütün diğer siyasetlerde de bir "eşik atlatici faktör etkisi" yapmaz mıydı? Yani ekonomi, eğitim, bilim ve teknoloji gibi ana konularda, ileri atılımları gerçekleştirmiş olmaz mıydık? Sürekli öğrenen bir toplum inşa etmez miydik?

* * *

Böyle bir görüş ileri sürmek fazla iddialı olabilir, ama... Erzincan depreminden öğrenmek, bir toplum mühendisliği işidir. Erzincan depreminin niçin bu kadar can aldığını, niçin bütün binaların yerle bir olduğunu sormakla başlar bu mühendislik. Binaların nasıl yapılması gerektiğine gelir dayanır. Sadece Erzincan'la kalmaz, bu bilgileri bütün deprem bölgelerinde uygularsınız.

Öğrenmek demek, bilimle, akılla sistematik tanışmak ve bunları yönetim bilimlerinde, toplum mühendisliğinde ana girdi olarak kullanmak, kullanmaya başlamak demektir. Yöntem ve düşünce olarak, BİLİM ile tanışan toplumların, bu deneyimlerini bütün diğer alanlara da aktarması kaçınılmazdır.

Diyeceksiniz ki, Erzincan depreminin olduğu 1939 yılında bu bilgileri oluşturmak, hem Türkiye'nin depremselliğinin iyice bilinmemesi, hem meslek erbabının nitelik ve nicelik olarak çok çok yetersiz

olması vb gibi nedenlerden dolayı mümkün değildi.

Peki be dostum, ya sonraki depremlere ne diyeceksin? Kuzey Anadolu Fayı yıkıp durmuyor mu ortalığı? Adapazarı kaç kez yıkıldı? Doğa öğrenmek için önümüze o kadar çok ders yığıp duruyor ki! Kocaeli ve Düzce depremlerinden öğrenebildik mi? Bütün bunlardan sonra, öğrenemeyen toplumların burnu çukurdan kurtulmaz dersek, çok mu kabalık etmiş oluruz? Hayır, sadece, Türkiye'nin özellikle 1950'lerden bugüne süren toplumsal serüvenini özetlemiş ve bugünkü Türkiye'nin halen süren temel sorunlarının nedenlerine inmiş oluruz!

Ne dersiniz?

İstikrar, Birikim ve Zenginlik

Türkiye’yi siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar mahvediyor... Türkiye esas olarak “demokratik parlamenter sistem”le yönetiliyorsa, bu “mükemmel” sistem neden “karanlık dönem”ler üretiyor?

Arapçasının yerine Türkçesini koyamadık. Ama ne gam! Türkçesini bulsak bile, dilimizde bizim için tarihsel önemi olan bu tür yabancı sözcüklerin yaşamasını önemli bulurum; örneğin “istikrar” gibi sözcükler Arap dünyası ile aramızda köprü görevi görüyorlar. Bir Arapça “konuşma”nın, içinde geçecek birkaç tanıdık sözcük sayesinde “mahiyet”ini (içeriğini) anlayabiliyorsunuz! Bu nedenle, yabancı sözcüklerin hem Türkçesinin hem de diğer dillerdeki karşılıklarının bilinmesinde büyük yarar var...

“İstikrar” iyi midir? Şüphesiz!

Ama her zaman mı iyi? Değil. Mesela “rüşvet”, “yolsuzluk”, “kayırmacılık”, “çifte standartlık”, “diktatörlük”, “insan hakları ihlalleri”, “adaletsizlik”, “yoksulluk”... durumlarında istikrarı savunmayız. Her şeyin kötüye gittiği durumların istikrarı da istenmez! Tersine, buralardaki “istikrar”ın, bozulması, darmadağın edilmesi istenir... Çünkü bu tür “istikrar”, çürümeye, yok oluşa gidiştir!

Güzellik, Zenginlik ve Birikim

İstikrar, daha iyiye gidiş için istenir. Neden? Çünkü istikrar, “biriktirici”dir. Biriktirmek, zenginlik yaratır! Bu açıdan, birikim ile istikrar birbirlerini besler. Uygarlık, bir birikimin sonucu, ürünüdür. Bütün güzel şeyler de birikimin sonucudur.

Örneğin, 1600’lü yılların (Kepler, Galileo, Newton...) bilimsel devrimleri ile 1900’lü yıllar arasına bir “karanlık dönem” sokalım.. İki dönem arasında bağları kopartalım. Einstein olmaz, elektromanyetizm bulunamaz, atom çağına girilemez, 20. yüzyılın bizi bilgi ve üretim olarak bugünlere getiren gelişmeleri yaşanamazdı... Bugünü bile belki de hâlâ, bilimsel devrimleri, Rönesansı, Aydınlanmayı keşfetmeye çalışmakla geçirirdik ve herhalde 20. yüzyılı da 21. ve 22. yüzyıllara ertelerdik!

Bilimsel bilginin istikrarlı birikimi sayesinde, uygarlık gelişti..

* * *

İstikrar, ekonominin de biriktiricisidir. Üretici güçleri, üretimi, yatırımı, insanları, toplumu geliştirir... Mesela 12 Mart ve 12 Eylül, Türkiye’nin birikimini, zenginliğini büyük kesintiye uğratan “karanlık dönem”lerdir. Şüphesiz burada salt askeri darbeleri değil, darbelere yol açan zaman dilimini ve gelişmeleri de kastediyorum.

Ama, 12 Eylül öncesi “sivil” dönemi, belki 12 Eylül’den “daha karanlık dönem” olarak görmek gerekir. Çünkü 12 Eylül öncesi, 12 Eylül darbesini ve sonrasını hazırlamıştır! Ne yazık ki bizde sadece 12 Eylül “lanetlenir”. Ne yüzeysellik! Lanetlemede bence ilk sırayı 12 Eylül öncesine, 12 Eylül’e yol açan sürece vermek gerekir! Bizim kültürümüz bilimselleşemediği için nedenler önem taşımaz, sonuçlara bakarız!

Burada sorulması gereken soru sorulmuyor: Türkiye “demokratik parlamenter sistem”le

yönetiliyorsa, bu “mükemmel” sistem neden “karanlık dönem”ler üretiyor? Bırakalım darbeleri, karanlık dönemleri salt askeri darbelerle örtüştürmek aldatıcıdır: 1994 ekonomik çöküşü de, “parlamenter demokratik” sistemin ürettiği bir “başka kara dönem”dir. Bu anlamda “en büyük kara dönem”, belki de “2001 Ekonomik Çöküşü”dür... Bu dönemi de üreten demokratik parlamenter sistemdir!

Şüphesiz, Özal’a kadar gideceğiz! O, bir yandan ülkede “girişimci ruhu” ateşler ve yeni bir dönem açarken, öte yandan rüşveti, yolsuzluğu, ahlaksızlığı tepelere tırmandırdı, sistemleştirdi, körükledi! Darbeleri ve darbecileri lanetliyoruz ama şu soruyu sormuyoruz: Neden, parlamenter sistem “18 ekonomik kriz” üretti? Ve neden siyasi partilerimiz bu kötülüklerden bir ders çıkarmadı ve geleceğin Türkiye’sini planlamadı?

Krizler, Ülkemizde Birikimi Önledi!

Ama her türlü birikimi! “İyi siyasi geleneği”, “demokrasi”yi, “insan hak ve özgürlükleri”nin yerleşmesini, “refah”ı, “ahlak”ı, “yüksek verimlilik”i, “dürüst bürokrat”ı, “ahlaklı siyasetçi”yi, “bilim ve teknoloji üretimi”ni, “fikir özgürlüğü”nü, “yaratıcı olma”yı, “buluşçu”luğu, “araştırmacı”lığı...

Bütün bunlar eksikse, yoksa, kötüyse, gelişmemişse, yerlerini “kötülere” bırakıyor! Geçmişte her alanda yaşadığımız krizler, ülkemizde bugün yaşadığımız kötülüklerin ebesidir. Çünkü, bizi ileriye taşıyacak olan “birikim”leri engellemişlerdir.

“Alt-üst kimlik” tartışmaları dâhil! Kadınların dışlanması dâhil, ülkenin bizler-onlar biçiminde ikiye bölünmesi dâhil, yurttaş yerine cemaat köleliğinin üremesi dâhil, yoksulluğun insanların onurlarını çiğnemesi ve sadaka toplumu yaratılması dâhil...

“Araştırmacı” bir toplum yapımızın olamaması da, bu yoklar-eksiklikler arasında en önemlisidir. Yoksa, kötü politika tutunamazdı, bilimsel bilgi kötü bilgiyi kovardı, bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi ülkesi olurduk. Kimse millete “anamı al da git” diyemezdi, atan-tutan palavracı bir toplum yapımız olmazdı! Bu nitelikte olanlar da iktidara gelemez ve seçmen karşısına çıkamazdı! Herkes haddini bilirdi!

“Ünlü”ler, ünsüzler, kendilerine, yaptıklarına, hayatlarına ve Türkiye’ye biraz bu açıdan baksınlar:

“Ne üretiyorum?”

“Ne biriktiriyorum?”

Normal Üstü, Yüksek ve Dâhi Düzeyinde

Zekâya Sahip 11.130.000 İnsanımız Nerede?

Yoksa onlar varlar da farkında mı değiliz? Veya toplumsal sistem onları felç ediyor, beyinlerini köreltiyor ve öldürüyor mu? Bu nedenle mi normal ve normal altı düzeydeki insanların yönetimine kalıyor ülke?

Beyin, yaşam bilimleri içinde en çok ilgi çeken organ. Ama hayır, ona organ dersek hata yaparız, o kadar çok organımız var ki! Beyin, organların organı, bütünün merkezi yönetimi, kral gibi bir şey... Beyin üzerine araştırmalar, bildiğiniz gibi sadece tıp araştırmacılarının ilgi odağı değil; fizikçiler, elektronikçiler, psikologlar, bilgisayarlılar... Neredeyse, ne kadar bilimci varsa hepsinin eli beyin içinde.

Beyin, sadece bedenimizin en değerli merkezi değil, aynı zamanda toplumların da en değerli varlığı. Akıllı yönetime sahip toplumlar, bu gerçeğin bilincinde olarak “iyi beyinlerine” sahip çıkıyor, onları ülkenin refahı ve mutluluğu için kullanıyor; ülkede en iyi koşulları yaratarak iyi beyinlerin dışarıya kaçmalarını engelliyor; ülkenin toplam beyinsel niteliğinin gelişmesi için de politikalar uyguluyorlar

Önümde bir grafik var. “Zekâ”nın toplum içinde ortalama dağılımını gösteriyor. Bunu sizinle paylaşacağım:

Görüyoruz ki, nüfusun yüzde 70’e varan büyük çoğunluğu ortalama zekâya sahip insanlardan oluşuyor. Yüksek zekânın payı yüzde 2.2, dâhi denebilecek insanlar da binde bir mertebesinde. Normal üstü zekâya sahip insanlarla birlikte, normalin ötesindeki insanlar yüzde 15.8 oranı gibi aslında büyük toplam oluşturuyorlar...

Acaba şöyle bir ilişki kurabilir miyiz: Ülkelerin gelişmişliği, yüzde 15.8’lik yüksek beyin gücünü optimal kullanabilme derecesiyle paralellik gösterir.^[1] Türkiye bu gücün yüzde kaçını ülkesi için seferber edebilmekte, doğru yerde kullanabilmektedir?

Yukarıdaki zekâ dağılımı aslında bugün çok tartışılan zekâ testlerine göre yapıldı. Hızlı düşünmeye ve algılamaya birincil önem veren bu testler, zekânın diğer özelliklerini genellikle göz ardı eder. Bildiğiniz gibi, zekânın aslında çok boyutları var. Duygusal zekâdan tutun, 8-9 kavramla dile getirilen zekâ gruplarından söz ediliyor. Yukarıdaki skala, genel ve toplumsal ölçekte baktığımız zaman doğrudur. Zekânın diğer özelliklerine göre yapıldığı taktirde de, tek tek benzer bir grafiğin elde edileceğine de şüphe yok.

Bunların hepsi doğrudur ve insan yetenek ve çeşitliliğini göstermesi bakımından, insan nesli açısından da daha güven vericidir. Hemen her toplum için geçerli olan bu grafiğe göre, üstün zekâlılar toplumu yoktur. Zekâlarını ortaya çıkartamayan, zekâlarını kullanamayan veya öldüren, zekâlarının farkına varamayan toplumlar vardır.

Şimdi, kalemi kâğıdı elimize alıp hesap edelim. Ülkemizde:

Normal üstü zekâda	% 13.6 = 9.520.000
Yüksek zekâ düzeyinde	% 2.2 = 1.540.000
Dâhi düzeyinde	% 0.1 = 70.000

insan olması gerekir. Peki, 70 bin dâhimiz^[2] nerede, onları görüyor muyuz? Ekonomide, siyasette, bilimde, sanatta, düşünce dünyasında acaba dâhi düzeyinde kaç insanımız var? Toplam 1000 tane olsa hepsini bilmemiz gerekir. Hadi varlar diyelim, peki diğer 6 bini nerede? Ya, 1.5 milyon yüksek zekâlı insanımız? 10 milyona yakın normal üstü zekâlılar? Peki, 9 farklı zekâ grubuna mensup insanlar? Bu insanların toplum içinde dağılımı nedir, varlar mı yoklar mı?

Bunların hepsi burada ve bizlerle beraberlerse eğer, o zaman küstüler mi, beyinsel yeteneklerinin farkında mı değiller, toplum onları ezip yok mu ediyor? Ve böylece normal ve normal altı zekâdaki insanların hemen her düzeyde yönetimine mi kalıyoruz bu yüzden?

Normal Zekâlara Yatırım ve

Toplam Zeki Davranışı Geliştirmek

Nüfusun çoğunluğunu oluşturan normal zekâ düzeyindeki insanların yeteneklerini son derece artıran eğitim politikalarına öncelik vermek gerekir. Her kademedeki zeki davranışı artırmanın başka yolu mu yok? Zeki davranışı bir doğal toplumsal refleks haline getirmekten başka çaremiz mi var?

Ülkemizde arada sırada dâhi çocuk haberleri gazetelere yansır. 2.5 yaşında okumayı ve yazmayı, 3 yaşında bilgisayar kullanmayı ve ilkököl 1. sınıf kitaplarını okumayı; toplama, çıkartma, çarpma, bölmeyi öğrenmiş, üstelik İngilizceye ve flüt çalmaya merak sarmış çocuk haberleri arada sırada boy gösterir.

Bir arkadaşımın çocuğu, daha 3-5 yaşlarındayken 3 haneli sayıların çarpımlarını yapıyordu. Atlas elinde, dünyada bilmediği ülke, kent, deniz, dağ, tepe, nehir yoktu. İlkokulda büyük sorunlar yaşadı. Her şeyi biliyordu, derste okutulanlar ona aptalca görünüyordu! Öğretmenin sorularına yanıt da vermiyordu. Öğretmenlerine ve okula göre asosyal, tembel, belki de “yarı-zekâlı” biriydi. Ancak, örneğin bazı yazılı anlatımları, öğretmenlerini şaşırtacak derecede mükemmeldi.

“Bu dünyalı” olmayan bir kişilik, bir dizi “normal” insan arasında, tamamen ayrıksı bir tip. Zaten dâhilerin ortak yönleri bu değil miydi? Bir normal insanın, embesiller arasındaki durumunu, çektiği azabı düşünün! Aynen öyle. Sonra yabancı dilde öğrenim yapan okulda da benzer sorunları daha üst düzeyde yaşadı. Okul müfredatı kendisini zerre kadar ilgilendirmiyordu. Kendi eğilimlerinin ve yeteneklerinin doğrultusunda hareket etti.

Hem çevresi hem eğitim-öğrenim kurumları hem de üstelik aileler üstün zekâlılara göre “organize” olmadığı için, bu insanların kaderi hep dışlanmak, kendisi için mükemmel ortama bir türlü sahip olamamaktır. Aileleri de onları ne yazık ki “sosyalleştirmek” ve “düzenlileştirmek” için çırpınır durur. Aslında onlar, kendilerine özgü yalnız dünyalarında çok daha mükemmel işler yapacaklar ve mutlu olacaklardır...

Zekânın Üzerini Örtmeyelim

Önceleri, “dehanın üstünü örtemezsiniz” diye düşünürdüm. Bir dâhi, doğmuşsa eğer, gizli-saklı kalamaz. Şu veya bu şekilde ortaya çıkar. İster Hakkâri'nin mezrasında doğsun, isterse Istranca dağlarının tepelerinde... Bu düşünce, saf ve bâkirdi. Gerçeklerden kopuktu... Dâhi'nin kendini şu veya bu şekilde ama mutlaka belli edeceği inancına dayanıyordu. Ama durum hiç öyle değil. Belki de tam tersidir doğru olan:

Birincisi, dâhi, biraz keşfedilmeyi bekler. Elinden tutulmayı. Uygun ortamı, uygun koşulları ister. Hatta, kendini dâhi olarak göstermekte de beceriksizdir. İkincisi, özellikle ülkemiz, dehaları “düzleştiren” bir ülke. Beyinleri küçüklükten itibaren geliştiren değil “dumura” uğratan bir sistem iş başında. Dâhi beyin dumura uğratılabilir mi, demeyin. Onların kendi köşelerinde ve yazgıları içinde yok olup gitmesi de başlı başına bir köreltmedir.

Aptal düzen veya sistem, bireyler bazında kendisini mi klonluyor? Aptal bir sistem, mümkün olduğunca kendi düzeyini aşmayacak, kendine benzer bireyler mi yetiştiriyor?

Hele hele, zekâ üzerindeki araştırmalar, “normal insanların bile gizli kalmış olağanüstü bir yeteneği olabilir” derken...

* * *

Üstün zekâlı bireylerinin yeşereceği ortamları olmalı ülkenin. Dâhi düzeyinde insanlar genetik olarak dünyaya çok sık gelmiyor. “Dünya Zekâ Piramidi”nin en üstteki sakinleri onlar. Dâhilik özellikleri daha çok doğuştan geliyor. Genetik kökenli. Onlara aslında, nüfus içindeki azınlık yerlerine bakarak, bir tür genetik mutasyona uğramış veya genetik özürlü insanlar da diyebiliriz! Beyinlerinin nöron bileşenleri arasında çok özel ve özgün bağlantılar olan insanlar.

Normal İnsanlara Yatırım

Ama, toplumu bütün kademelerde dâhiler değil, normal ve ortalama zekâlı –bazen çok düşük de çıksalar– insanlar yönetiyor. Çok iyi eğitim ve ortamlar sağlayarak, normal bireylerin yeteneklerini son derece artırabilirsiniz (üstün zekâlı düzeyine yükseltemezseniz bile). İnsan ki her şeyin başında ve temelinde. Üretici, yaratıcı, örgütleyici, yönetici, sürükleyici... Kurumlara, örgütlere, yaratıcılıklara can veren, insanların iyi nitelikleri, yaratıcılık düzeyleri ve üretici kapasiteleridir.

Toplumun birinci zenginliği, iyi yetişmiş ve eğitilmiş özgür beyinli insanlardır... Bu nedenle de, nüfusun çoğunluğunu oluşturan normal zekâ düzeyindeki insanların yeteneklerini son derece artıran çok yönlü, yaygın ve hayat boyu sürecek eğitim politikalarına öncelik vermek gerekir. Her kademede zeki davranışı artırmanın başka yolu mu var?

Bireylerinin zeki davranışlarını yeterince geliştirememiş toplumların hali haraptır. Zeki davranışı doğal bir refleks haline getirmekten başka çaremiz mi var?

Eğitimde Reform:

‘Kurbağa’nın Sindirimi Tu Kaka...

Okullarımızda eğitim-öğretimin “saçmalığı”na, basınımızda gösterilen en tipik, belki de tek örnek kurbağanın sindirimidir. Kurbağanın sindirimi, “ezbere” eğitim tartışmasının çarmihına gerilir, “işte boş ve gereksiz bilgiler” diye yazılır çizilir! Nihayet, eğitimin temel meselesi çözüldü; kurbağanın sindirimini artık öğrenmeyeceğiz!

Havuz problemi de kaldırılacak dendi ya! Hani musluktan havuza akan suyla boşalan suyun debilerinin veya miktarlarının farklı olması nedeniyle, havuzun kaç saatte boşalabileceğini veya dolabileceğini soran problem... Nihayet öğrendik ki Mississippi nehrinin boyu posu da sorulmayacak! Herhalde Nil’in timsahları, Alaska’nın bizi ilgilendirmeyen Eskimoları, kutup keşifleri, belki Himalaya’nın yüksekliği falan da... Böylece öğrenim sorununu “ezberden” kurtarıyoruz!

Eğitim bakanlığında reform adı altında her yıl onlarca değişiklik üzerinde durulur, bunların bir kısmı yürürlüğe konur, ama eğitimin kalitesinin düşmesi önlenemez! Ezberci eğitim tam gaz gider ve öğrenci testleri çözebilmek için dersanelere taşınır!

AKP’li Milli Eğitim Bakanlığı’nın “suçlu” diye gösterdiği kurbağa sindirimi hem önemli, hem laf-ı güzaf! Bu arada yapılan ise eğitimin durmadan bilimsel alandan kaydırılması. “Kuantum”ik eğitime geçileceği üzerine yapılan tartışmalar da bunun bir başka örneğiydi!

Bizim eğitimimiz meğerse Newton(ik)miş, ve bu bizim en büyük belamızmış! Ezber oradan geliyormuş, bütün yanlış ve gereksiz bilgiler de! Bu nedenle Newton anlayışını eğitim sistemimizden sepetleyip, kuantum anlayışına geçmekle sorunumuzu çözmeye kalkıştık... Böylece “katı beyinler” değil, her şeyden şüphe eden, eleştirel beyinler üretilecek okullarda!

Newton ve Kuantum

Öğreniyoruz ki, çekim yasalarını vb keşfederek bilimde yeni bir dönemi başlatan İngiliz bilim adamı Isaac Newton, meğer eğitimde doğrusal veya düz mantığın temsilcisiymiş... Bu mantığa göre, “Yaya, yeşil ışık yanınca, yolun kendisine ait olduğunu sanır ve karşıya geçer”miş!.. Sağına soluna bakmayı hiç akıl etmezmiş! Isaac Newton umarım bunu duymamıştır, yoksa mezarında döner durur!

Halbuki “kuantum mantık” bay yayaya dermiş ki: “Dur, yeşil yandı ama o yeşil olmayabilir, veya arabalar kendilerine kırmızı yandığının farkında olmayabilir veya onu kırmızı kabul etmeyebilir veya buna uymayabilir, sen dikkat etmezsen ezilirsin. O nedenle arabaların durduğunu gör ve öyle geç!..”

Bu defa da kuantum mekaniği teorisini geliştiren büyük bilimcilerin mezarlarında döndüklerini görür gibiyim!

Doğada kütle çekimi ve maddenin davranışıyla ilgili büyük problemleri çözen Newton Mekaniği ile Kuantum Mekaniği kuramlarının, bütün kavramsal ve bilimsel içeriklerinden kopartılarak, öğretim ve eğitimde bir yöntem sorunu derekesine indirgenmesi ve kendileriyle ilgisiz eğitimde büyük reform olarak sunulması, ayıptır!

Gerçek Olan Hiçbir Şey Yoktur

Bilimin yerine bir sahte bilim geçirilmeye çalışılıyor. Bu düşünce, öğrenimden bilimsel düşüncenin

dışlanmasını, çocuklarımızın veya gençlerimizin bilimle ilişkili ne varsa hepsinden şüphe etmesini öngörüyor. Eğitim sistemimiz şimdi de rölativizmin çukuruna gömülmek isteniyor: “Kuantum Mekaniği” maddeyi oluşturan parçacıkların davranışlarını betimler. Bu kurama göre, atomik parçacıkların davranışları belirsizlik taşır!

Şimdi “reformcular”, kuantum mekaniğinin belirsizlik ilkesini gündeme getirerek, her şeyin aslında “rölativist”, yani göreceli, geçici, belirsiz, değişken olduğu düşüncesini eğitime taşımak istemekte. Bu tavır, hiçbir doğrunun olmadığı ve her şeyden şüphe edilmesi gerektiği düşüncesini içinde taşır.

Şüphesiz ki bilimin bakışı eleştireldir. Bilim şüphecidir, kendi bulgularına bile “acaba” gözüyle bakar ve doğruluklarını durmadan test eder. Ama bu demek değildir ki, doğru olan bir şey yoktur ve her şey görecelidir. Eğer her şey göreceli ise bilimsel bulgu, olgu diye de bir şey kalmaz. Bilim, yanlışlığı gösterilinceye kadar, test edilmiş kuramları, bilgileri doğru olarak kabul eder!

Trafik ışıkları meselesine gelince! Şüphesiz yeşil ışık yansa bile, hepimiz “insanın alt türünden” birinin gaza basıp geçebileceğini biliriz, hayat bize bunu öğretmiştir, yeşil ışığa rağmen sağa sola bakar öyle geçeriz! Yeşil ışık bir mutlaklık ifade etmez; bu örnekten yola çıkarak, çocukların düşüncelerine Newton mekaniğinin yanlış olduğu gibi bir kavram sokmanın mantığı nedir? Newton büyük cisimlerin hareket yasalarını doğru olarak bulmuştur. Ama kuantum fiziği maddenin en küçük parçacıklarının davranışlarının, Newton yasalarıyla açıklanamayacağını görmüştür. Newton’un maddeleri belirli ve düzenli hareket ederken, kuantum fiziğinin maddeleri belirsizlik taşımaktadır. Bu iki kuram, birbirlerini tamamlar, birbirlerinin yerine geçmezler!

Ancak, kuantum fiziğindeki belirsizlik özelliğini, insan davranışlarına, insan ve insan topluluk ilişkilerine uygulamanın anlamı yoktur. Zaten bu mümkün de değildir! İnsan, maddenin en küçük zerresinin davranışını göstermez! Biri makro diğeri mikro düzeyde davranır!

Newton fiziğinin “doğrusal” karakteri sadece bir simgedir! Kuantum fiziği ve daha sonra geliştirilen kaos ve karmaşık-kompleks-akışkanlar fizikleri, büyük sistemlerin karmaşık niteliğini göstermişlerdir. Örneğin atmosferde bir kelebeğin kanat çırpışı gibi minik bir girdinin, sistemin çıktılarında büyük değişiklikler yapabileceğini söyler; kelebeğin kanat çırpışı dünyanın başka bir bölgesinde fırtınalara yol açabilir. Ancak bu simgeseldir; bize, olaylara salt neden-sonuç ilişkisi içinde bakmanın yetersiz olduğunu, olaylara çok yönlü bakmamız gerektiğini, gerçeği ancak bu çok yönlü bakışla görebileceğimizi anlatır. Ancak bu bakışın doğrudan kuantum mekaniğiyle ilgisi yoktur, bilimin eleştirel bakışıdır bu!

Dünyaca Pompalanıyor

Yetkililer öğrencilere “çok yönlü bakış” kazandırmak istiyorlarsa, bu ancak alkışlanabilir. Hepsini teşvik ederiz, kutlarız. Ama acaba milli eğitimin böyle bir sorunu olmuş mudur? Milli eğitim, tam tersine, tek bakışı dayatmak için özel olarak örgütlenmiş bir bakanlıktır! Bilimi dışlamaya çalışmakta, bütün bilimlerin ekseninde ve belkemiğinde duran Evrim Kuramı’nı reddetmekte, yerine yaratılış teorisini eşdeğerde bilgi diye okutmaktadır!

Rölativizme gelince... “Gerçek yoktur, her şey görecelidir” bakışı postmodern bir akımdır. Postmodernler, dinciler ve yaratılışçılığa inananlar, öteden beri bilimi vurmak için, dünyada rölativizmi, belirsizlik düşüncesini ve buna uygun hayat tarzını pompalıyorlar!

Kurbağanın sindirimini unutmadık... Şimdi onu yazacağız.

Bilim-Öğrenci ve Matematik Çöpe!

Sorun, kurbağa konusunu ders kitaplarından kaldırmak değil, öğrencilerin bu konularla nasıl ilgilendirileceğidir. Kurbağanın sindirimi konusunu “gereksiz bilgi”ye, “ezberci sistem”e örnek olarak göstermek ve öğrencilerin dersleri sevmemesini buna bağlamak, çok yanlıştır...

Kurbağa sindirimi bir simge. Neyin simgesi? Biyolojinin. Ve biyolojinin alt dalı olarak anatominin ve fizyolojinin. Bu simge, bir “biyolojik makinenin nasıl çalıştığını” anlatıyor. Hepimiz biyoloji dersinde bu tür fizyoloji-anatomi dersleri gördük. Peki, öğrenci olarak ilgimiz neydi “kurbağanın sindirimi” çizimlerine ve bilgilerine?

Sanırım sıradan öğrencilerin ilgisi salt “not” zorunluluğundan... Ama, biyoloji dersinde “inek” gözüyle baktığımız meraklı arkadaşlarımızın konuyla fevkalade ilgili olduğunu, pırıl pırıl renkli çizimler yaptığını ve biyoloji öğretmenimizden hep takdir aldığını çok berrak anımsıyorum.

Tabii, bu meraklarının veya ilgilerinin onları nereye götürdüğünü bilemiyorum, ama kendim ve sınıfın büyük çoğunluğu için soruyorum: Neden bizler de biyolojiyle, daha simgesel olursak, “kurbağanın sindirimi” ile yeterince ilgilenmedik? Bence ilgilendirilemedik.

* * *

Şimdi bu konuyu açalım: Öğrenciler koşa koşa okula gitmiyor, “zorunlu” olarak okula gönderiliyor. (Bütün öğrenciler için temel olgu!) O halde, derslerin bize öğretilmesi ve sevdirebilmesi, esas olarak “sistem”in bir sorunu. Öğrenimin sorunları konusunda anahtar sözcük arıyorsak, hiç büyük araştırmalara gerek yok, bu “öğrenciyi ilgilendirebilmek”tir. Öğrenimi keyifli hale getireceksiniz, öğrencinin merakını ayakta tutacaksınız, konuyu başarılı sunacaksınız; ilginç, pratikle, hayatla, öyküyle iç içe..

Ve beyin araştırmalarından yararlanacaksınız: Beyin-öğrenme ilişkisi konusunda yüzlerce araştırma yapıldı. Sonuç olarak, okulda derslerin en iyi nasıl ve hangi yöntemlerle ele alınması gerektiği konusunda yüzlerce yeni öneri var. Bu amaçla, beyin araştırmacıları ve bilişsel psikologlara kadar çok geniş uzman kadronun çalışmaları, ABD’de bir vakıf tarafından da destekleniyor. Ortaya çıkan önemli bir bulgu şu: Eğitici-öğretici sistemin çoklu kalitesi, öğrenimin başarısında birinci derecede önemlidir.

Çok yönlü sistemin uçtaki askeri, öğretmendir. Bu nedenle de çok donanımlı, yönlendirici, iyi bir öğretim ve merakları kamçılayıcı psikolog görevini de üstlenmelidir! Bizde “çok yönlü kalitesiz” sistemin öğretmene verdiği önemi biliyoruz. Generalini maddi ve ma-nevi donatmayan bütün sistemlerde her türlü yenilik, sonuç vermeyecek bir çabadır. Ama bizim üstün akıllı milli eğitimcilerimiz, “sistemi öyle bir yapacağız ki, öğretmene bile gerek kalmayacak” diyor. Yani öğretmen donanımlı, nitelikli olmuş olmamış, hiç önemli değil! Zaten Hüseyin Çelik adındaki bakan da, görevini yenisine devrederken, “size yapacak bir şey bırakmadık, her şeyi otomatiğe bağladık” dememiş miydi?

* * *

Gelelim kurbağanın sindirimine... Biyoloji, biyoteknoloji, moleküler biyoloji, özetle hayat bilimleri, buluşlarıyla ve muazzam ekonomisiyle bu yüzyıla damgasını vuran bilim alanlarıdır. Öğrencilerin, yüzyılın bilimiyle küçük yaştan ilgilendirilmesi, geleceğimiz açısından önemli. Yani,

“kurbağanın sindirimi”ne bugün her zamankinden çok daha iş düşüyor!

Sorun, kurbağa konusunu ders kitaplarından kaldırmak değil, öğrencilerin bu konularla nasıl ilgilendirileceğidir. Kurbağanın sindirimi konusunu “gereksiz bilgi”ye, “ezberci sistem”e örnek olarak göstermek ve öğrencilerin neden dersleri sevemediğini buna bağlamak, çok yanlıştır..

Herkesin sevmediği, ilgilenmediği tonlarca konu var. Herkesin eline bir kalem vererek, “okutulmaması gereken konuları yazın” dersiniz, ders kitaplarından atılması gereken binlerce “kurbağanın sindirimi” benzeri liste oluşur. Bunların hepsini atarsanız, zaten ders ve ders kitabı ve öğrenecek konu diye bir şey de kalmaz... Ve böylece eğitim-öğrenim meselemizi de, kestirmeden, kamuoyu yoklamasıyla (!) halletmiş oluruz!

Zaten anladığım kadar, milli eğitimin dindar ilgilileri de bu yolu seçmiş durumda... Ve işe, kurbağanın sindirimi benzeri bilgileri okul kitaplarından uzaklaştırmakla başlamışlar bile...

Haydi onlara yardımcı olalım: Bu millet başka neleri görmek istemiyor derslerde? Milletın ortak hissiyatını bildiğim için, en başarısız olunan matematikle işe başlıyor ve onu kolundan tuttuğum gibi dipsiz kuyuya atıyorum!..

Vahşi Ormanda Yalnız ve Tek Başına

Tek başına yetiştiriliyor... Tek başına savaşıyor... Sonuç olarak, hemen her kademe ve her alanda gizli ve açık, uygar ve ilkel, hafif veya şiddetli yaşanan toplumsal şiddet, hemen her dokuyu sarıp sarmalamış durumda, insanlığı kemirip duruyor. Antropologlar öneriyor: “Aileler birleşerek daha büyük evlerde birlikte yaşamı denesinler. Bu ortamlarda yaşayan çocuklar daha mutlu ve daha kendilerine güvenli oluyor...” Ama hangimizin tepelere tırmanmış egosu, birlikte yaşamının gereği olan hoşgörüyü, uyuma izin verir?

Şekerci şirketlerin bayram günlerinde TV’lerde yayına soktukları, evlerinde tek başlarına bırakılmış, huzur evlerinde unutulmuş veya yaşayan yaşlıları ve ana-babaları konu alan reklamları hayatımızın bir parçası oldu.

Ana-baba-çocuk’tan oluşan çekirdek aile, kapitalizmin, “feodal toplum”un “Büyük Aile”sine karşı yarattığı “ileri seçenek”ti. Büyük ailenin bu zorunlu parçalanış serüveni, tek kişilik “aile” veya yaşamlara doğru sürdürülüyor. Çekirdek aile ve tek kişilik hayatlar, artık birlikte varlar... Buraya kadar yeni bir şey yok. Hepsi biliniyor; eşyanın tabiatına uygun, doğal bir seyir.

* * *

Peki çocuklar? Hangi “aile modeli”nde mutlu? Toplumsal gelecek için? İnsan dâhil, büyük memeli canlıların sosyal-biyolojik hayatlarını inceleyen antropologlara göre, çocuklar geçmişte ortaklaşa yardım ve desteğin hüküm sürdüğü ortamlarda yetişti.

Çocuk, büyükannelerin ve büyükbabaların, yakın çevrenin, sokak ve mahallenin eli-gözetimi altında büyüdü. Anneler veya çocuklar büyük bir sosyal destek almaktaydı. Bu geniş çevrenin dışında kalan çocukların hayatta kalma şansı kısıtlıydı. Hayatta kalma derken, aynı zamanda çocuğun topluma entegrasyonu ve sosyal bir statüye ulaşma olanaklarını da kastediyorum.

İngiliz primatolog Sarah Blaffer Hrdy, bir söyleşisinde şöyle diyor: “Çok sayıda insan tarafından beslenmeye alışan çocuklar dünyayı zararsız, tehlikesiz bir yer olarak algılar ve buna göre tepki verir.” (New Scientist) Bir yanda, bir kolektif içinde büyüyen, dünyayı ve çevreyi daha yumuşak algılayan, “testosteronları (erkeklik hormonları) normal düzeyde seyreden” çocuklar... Bu nesil bugün orta yaş ve üzerindeler ve bizlerle birlikte yaşıyorlar. Beri yanda ise, çekirdek ailenin dışında yetişmiş, bireysellikleri abartılarak uç noktalara tırmandırılmakta olan çocuklar ve gençler...

Bir nesil sosyal destekle büyürken, yeni nesillere tek başına ayakta kalma kültürü veriliyor, testosteronları durmadan kışkırtılıyor, şiddet ortamıyla çevreli yaşıyorlar. Hepsi ayakta kalmak ve başarmak için vahşi hayata hazırlanan birer gladyatöre benziyor. Okullarda, sokakta büyük şiddet salgınlarını düşünün. Ekonomik hayatta, iş ve meslek dünyasında yaşadığımız vahşi rekabeti düşünün!

Antropologlar öneriyorlar: Büyük aileler ile, nine ve dedelerle büyüyen çocuklar önemli bir fark yaratır. Mümkünse, en azından iki aile geniş evler bulup dayanışma içinde yaşasın. Bunu çocuklar arasında gözlüyorum. Bulut, kalabalık bir aile içinde yaşamının özlemi içinde. Tatile geldiğinde, Ada’da bunun keyfini çıkartıyor. Sadece ana ve sadece baba onu sıkıyor. Diğer tek çocuklar da benzer duygu ve davranışlar içinde.

Antropologların önerisine gelince: Buna, tepelere tırmanan, burnundan kıl aldırmayan, en kahraman

olan bireyselliklerimiz, özveriyi unutan karakterimiz, uyumlu olmayı ve uzlaşmayı ve hoşgörüyü reddeden ruhumuz izin verir mi?

Toplumsal Dayanışmayı Kapitalizm Bitirdi

İşçi sınıfının mücadelesi sonucu yaratılan sosyal devlet sayesinde toplumsal dayanışma ayakta tutulmaya çalışılıyordu. Ancak Amerikan gericiliğinin dünyaya dayattığı neoliberalizm, işçi sınıfının mücadelesini bitirdi; vahşi kapitalizmin rekabeti de sosyal devleti tamamen yok etmeye çalışıyor!

Bugün iş hayatına yön veren kitapların adlarına bakın: “Sadece Manyaklar Ayakta Kalır” vb... Geçen gün lavabo bataryası almak için gittiğimiz dükkânda, satış elemanı kızın masasındaki bir yazıda, “ormanda hayatta kalmak için bir aslan ile bir geyiğin kısa öyküsü” anlatılıyordu, aslan da geyik de çok hızlı koşuyorlardı deniyor ve öykü şu sonuçla bitiyordu: Ormanda yaşamak için arkanızdan koşulmasını beklemeyin, yoksa yem olursunuz, siz koşabildiğiniz kadar hızlı koşun!

İşte, bugünün toplumsal yapısında birey kendisini “yalnız ve tek başına”, vahşi ormana bırakılmış kabul ediyor. Bu bir yanılısma veya duyumsama değil, gerçeğin ta kendisi. Çocuklar tek başına yetiştiriliyor... Tek başına savaşıyor... Sonuç olarak, hemen her kademe ve her alanda gizli ve açık, uygar ve ilkel, hafif veya şiddetli yaşanan toplumsal şiddet, hemen her dokuyu sarıp sarmalamış durumda, insanlığı kemirip duruyor.

Hele bizim gibi az gelişmiş ve feodal aile yapısını tam kıramamış toplumlarda, tek başına yaşayabilecek maddi ve manevi olanaklara bile henüz sahip olamamış toplumlarda, bireyin ve çekirdek ailenin, çeşitli kulüp, dernek ve cemaatlerde dayanışma araması, doğal mı değil mi? Hele, sosyal dayanışmanın ana şemsiyesi “devlet baba” tamamen ortadan kaldırılıyorsa!

Birey, kime ve neye dayanarak “büyüyecek”, yaşayacak, ayakta kalacak? Çağımızın temel bir sorunsalı!..

Yalnızlığın Kollarında Gençler ve Toplum

Modern zamanların tek boyutlu ve yalnız gençleri, şimdi bilgisayar ve cep telefonlarının olanakları ile “uzaktan” birlikte oluyor. Bireylerin bir araya gelmediği siber uzayda büyük aileler doğdu! Cep telefonunun adres listesinde haberleşebileceğin telefon numarası çokluğu ve Facebook’undaki “arkadaş” sayısının rakamsal fazlalığı, yalnızlık duygusunu giderici nicelikler olarak, yalnızlık duygularını mı besliyor?

Şeker ve çikolata mutluluk verir! Bilimin bu saptamalarını insanlık yüzlerce yıldır zaten “Şeker Bayramı” olarak uyguluyor! Şeker yiyelim şeker gibi olalım, büyüklerimizin ellerinden, küçüklerimizin yanaklarından öpelim.. Davulcu gelecek, mahalle çocukları bir bir kapınızı çalacak... İyi harçlık veren kapılar diğer çocuklara da söylenecek... Hepsi kapınızda kuyruk olacak!

Küçüklüğümde el öpünce para verilmesine mutlu olurdum. Dar gelirlili ailenin çocuğu olarak elimize üç kuruş geçirdi. Akraba ziyaretlerinin en çok bu yönünü severdim. Ramazan aylarında karanlık bastıktan sonra çocuklar ellerinde kandillerle “yağlı kapı mumlu kapı-akşam oldu kandil kapısı...” gibi Rumlardan edinme tekerlemelerle akşamları para toplamaya çıkarlardı! Mahalle aralarında kurulan küçük bayram yerlerinin anılarını unutmuyoruz. Atlar, süslü at arabaları, tabak içinde sunulan “kesilmiş” kafalar, deniz kızları... Dönme dolaplar... Mahallede bayram yerine gitmeyen çocuk mu vardı?!

Ama annemin köyünde (Derepazarı, eski Varangoz köyü, yeninin Fıçıcılar Mahallesi) geçirdiğim iki yılın bayramlarını hiç unutmam! Uzun tahta bacakların üzerinde yürüyen onlarca çocuk! Uzun tahtalardan boyunuzun 1,5 misli bacaklar! Koltuk altında dayanağı da var ve mümkün olduğunca yüksekte ayak basacağınız bir basamağı! Yarışırdık!

Nerede o bayramlar, demem. Ama bayramlar gelişeceğine yok oldu. Şüphesiz, feodal dönemin büyük aile ilişkilerinin yarattığı bayram ve atmosferi ile, bugünkü çocukların biriktirdikleri bayram anıları arasında ne ilişki vardır diye de merak ederim.

Yalnızlık Kulvarı ve Kapitalizm

Bayramlar, dini veya sivil, sosyolojik olarak, büyük ailenin bir parçası olma duygusu verir(di). İnsanlar arası ve aile ilişkilerini yumuşatır, yeni başlangıçları tazeler. Ama günümüzde bayramlar daha çok insanlığın yalnızlaştığı kulvarlarda akıyor! Bayram günleri yoksunluğun ve yalnızlığın tepe yaptığı noktalar olabiliyor. Modern zamanların tek boyutlu ve yalnız gençleri, şimdi bilgisayar ve cep telefonlarının olanakları ile “uzaktan” birlikte oluyorlar. Bireylerin bir araya gelmediği siber uzayda büyük aileler doğdu! Cep telefonunun adres listesinde haberleşebileceğin telefon numarası çokluğu ve Facebook’undaki “arkadaş” sayısının rakamsal fazlalığı, yalnızlık duygusunu giderici nicelikler olarak, yalnızlık duygularını mı besliyor?

Tek tanrılı dinler ortaya çıktıklarında, eğer olumlu yönlerinden bakarsak, devrimci değiştirici düşünceler / buyruklar olarak insanlığa hizmet ettiler. Feodal-feodal öncesi toplumsal yapıları derleyip topladılar. Onlar sayesinde toplumlar, insan ilişkileri ve devlet yapıları olarak yeni bir aşamaya yükseldi...

Fakat insanlık tarihinin en kanlı sayfaları da din savaşlarıyla yazıldı. Din, egemenlerin elinde, çokça, “insan düşmanı” bir araca, iktidar ve ekonomik büyük çıkarlar aracına dönüştürüldü.

Çoğunluk insanların, tinsel varoluşlarına bir anlam kazandırmaya çalıştıkları din, bugün bile politikacıların elinde, binaların açık pencereleri önünde halka ibadet gösterileri derekesine indirildi! “Ben sana din ve cennet vereceğim” politikası, yeryüzünde büyük servet ve rahat yaşamlar elde etme, kitleleri baskı altına alma ve sürü olarak gütmeye aracı olarak hizmet ediyor! Politikacının sonraki zürriyetlerine de böylece yeryüzü garantisini sağlıyor! Dinlerin özellikle az gelişmiş ülkelerde ve bu niteliği pek değişmedi!

Hangi Toplum İyi?

Feodal toplum mu iyi yoksa kapitalist toplum mu? Hangisi daha dayanışmacı? Kapitalizm büyük aileyi parçaladı ve “çekirdek aile”yi yarattı. Kapitalist piyasa ve tüketime dayalı ekonomik yapısının zorunlu bir sonucuydu bu. Tek buzdolabı, büyük ailenin parçalanmasıyla 3-5-10 buzdolabına dönüştü. Kapitalizmin bugünkü aşamasında, çekirdek ailenin de parçalanarak küçüldüğünü ve tek kişilik ailelerin yaratıldığını görüyoruz. Kapitalizmin kültürü, toplumları, her bireyin bir buzdolabına sahip olması gerektiği aşamasına getirdi. Bir evde iki üç TV bile gerekli oldu!

Sosyal refah ve çalışan kesimlerin mücadelesi, toplumsal dayanışma için “sosyal devleti” yaratmıştı. Şimdi bu denge de bozuldu ve insan ekonomik bakımdan da tamamen yalnızlaştırıldı... Bu düzen insanı vahşileştirmekte, bireyselleştirmekte, yalnızlaştırmakta...

Bir suç ekonomisi ve suç toplumunda yaşıyoruz. Büyük ailenin yok olmasıyla ve bireyin yalnızlaşmasıyla, suç toplumu arasında yakın ilişki var.

Şimdiki çocuklar, büyük ailenin yumuşak kollarında değil, vahşi bir ormanda tek başına ayakta kalmak için büyütülüyor!..

Bıçak Sirtında Yürümek Zorunda Değiliz

İstiyorlar ki Türkiye hep “ıfratla tefrit” arasında olsun ve bıçak sirtında yürüsün... Eğer dayatılan yoldan milim bile şaşarsak Ortadoğu diktatörlüğüne döneriz... İlginçtir ki, Türkiye 1950’den beri hep Batı’nın, ABD ve AB’nin gösterdiği, çizdiği yoldan yürüdüğü için bugün bu durumda, bunu gören yok!

Hemen her konuda, hemen herkes ülkeyi ifratla tefrit arasında görüyor, veya orada olsun istiyor. Hem içeriden hem dışarıdan. Örneğin ekonomi: Spekülatif paraya, serseri sermayeye “minicik bir vergi konsa da girişi çıkışı denetlense” diye bir fikir ileri sürülmeye görsün... Veya “bu dış ve iç borçlar nereye tırmanacak böyle” diye sorulmaya ve bazı alternatif düşünceler gündeme getirilmeyegörsün...

Uluslararası finans sektörünün ve tamamen dış piyasalara göre yelken açanların adamları hemen Türkiye’ye öcüyü gösteriyor: “Ne yani 1980 öncesine mi dönelim, Batı değerlerine sırt mı çevirelim, kapalı ekonomiye mi geçelim! Mısır ve Suriye mi olalım...”

Bu gerekçeler ciddi olabilir mi? Hayır, istiyorlar ki Türkiye hep ifratla tefrit arasında olsun ve bıçak sirtında yürüsün. Eğer Türkiye kendisine dayatılan yoldan milim bile şaşarsa, ayvayı yer. Ortadoğu diktatörlüğüne döner. Peki, bugünkü Türkiye’den hoşnut olmadıkları anlaşılıyor. Kardeşim, Türkiye 1950’den beri hep ABD ve AB’nin gösterdiği, çizdiği yoldan yürümedi mi? Kendi yolunu kendi çizseydi, Batı’nın değil de kendi çıkarlarını ençoklaştırma politikaları izleseydi, kendi yaratıcılığını harekete geçirebilseydi, acaba bugün bu durumda mı olurdu? Bunu tartışmıyorlar ve görmüyorlar!

Onlara demeli ki: Hayat, ifratla tefrit arasında sürmüyor. Yani ya ölüm ya da doğum noktalarında değil, tam da ikisinin arasında sürüyor. Orada büyük marjlı bir yol var, Türkiye’nin daha rahat yürüyebileceği...

İp cambazlığı niye? Siyah ve beyaz niye? Ülkeyi kılıç üzerine çıkarıp sonra da “Bak düşersin, dümdüz yürü!” diye bağırarak hangi ahlaka sığar?

Taraftar veya Amigolar

Aynı şeyi “ne pahasına olursa olsun Avrupa ve Amerika taraftarları” da yapıyor... Zaten bunlar hep aynı tür! Türkiye’yi bir yol ayrımına getirip koyuyor ve sonra yazıp çiziyorlar: “Bak bu yol Avrupa’ya, Avrupa değerlerine götürür bizi, orası özel bir kulüp, üye olmak için öne sürdükleri bütün koşulları yerine getirmeliyiz... Kıbrıssa Kıbrıs... Kürtse Kürt... Soykırımsa soykırım... Hepsini ver, isteklerini kabul et, özür dile, kurtul bu yüklerden... Eğer bu yoldan gitmezsek, Türkiye Ortadoğu ülkesi olur, diktatörlüğe geri döneriz... Ülke faşistlerin ve ulusalcıların elinde kalır.”

Niye? Türkiye bugüne kadarki demokratik kazanımlarını neden güverteden denize sallasın? “Kızılelma”cı olsun? Niye Kıbrıs’taki haklarını savunmasın, ülkenin birliğini korumaya önem vermesin, soykırım suçlamasına karşı çıkmasın... Gerçekler üzerinde ve akıllıca yürümesin? Doğru, adaletli, hakça ve hukukça neyse onu istemesin, yapmasın?

Avrupa Birliği de fırsat bu fırsat, bütün tarihsel ve güncel hesaplaşmalarını Türkiye’ye dayatıyor: Kıbrıs, Kürt, soykırım sorunları... Ya herro ya merro! Aynı şekilde ABD ve Amerikancılar da...

“Ermeni tasarısını Kongre’de durdurmak için, Kıbrıs’ı çözüň, Irak’ta Kürtlerin istediğini yapın.”...
İnsaf!

Kızılelmacılar yok mu? Var... Askerin AKP iktidarına hemen müdahalesini isteyenler yok mu? Var... Ermeni kıyımı mıyımı hiç olmadı, diyen yok mu? Var... Ama, bu ülkede geniş demokrasi ve özgürlük isteyen büyük bir çoğunluk da var... Askeri müdahalenin Türkiye’yi nerelere götüreceğini bilenler de var... Türkiye’nin ancak özgürlük içinde kalkınabileceğine, geri kalmışlık çemberini kırabileceğine inanan askerler de var

İfratla tefrit arasındaki geniş bantta akıllıca yürümeyi becerebilirsek, ne ip üzerine çıkarız ne de bıçak sırtına!

Türkiye'nin Yönü: Nereye?

Türkiye, Fas, İran, Cezayir, Endonezya, Pakistan... Özetle dincilerin giderek iktidarı devraldıkları veya devralmaya hazırlandıkları ülkelere benzer mi benzemez mi? İktidardaki Büyük Koalisyon bize diyor ki: Merak etmeyin, Türkiye dinci bir cumhuriyete, yönetime geri dönmez! Öyle mi?

Yeni muhafazakârlar, dinciler, bazı liberal aydınlar, özetle iktidardaki “Büyük Koalisyon”, bugün Ortadoğu’da ve diğer İslam ülkelerinden farklı bir yerde durmamızı sağlayan Cumhuriyetimizin “dinsel bir yönetim tarzına dönüşmeyeceği” konusunda güvence veriyorlar: Efendim, Türk halkı laik Cumhuriyetin kazanımlarını artık içselleştirdi! Türkiye, ne Fas ne Endonezya ne İran ne de başka bir İslam ülkesine dönüşebilir! O ülkelerdeki yönetim ve toplum ilişkileri artık Türkiye’de kurulamaz...

Neden? İnandırıcı, bilimsel bir gerekçeleri yok! Aslında söyledikleri şu: “Bize güven, gerisini merak etme sen!” Onlara şu yanıtı verebiliriz: “Olur! Baş üstüne!”

* * *

Peki meseleye nasıl yaklaşmalı? Uygarlığımız içinde farklı adacıklar yok mu? Örneğin Afganistan... Veya Afrika ülkeleri! Özellikle de, dünyada sayıları 150’yi bulan İslam karakterli ülkeler! Yemen! Hele hele İran! İran nereden nereye geldi? Şah diktatörlüğünden ve hanedanlığından, köktendinci diktatörlüğe! Tanrı adına yöneten molla rejimine! Kadınlara yeniden kelepçelerin vurulduğu, mollalara karşı çıkan her şeyin ve herkesin “siyonist”, “Amerikancı” ajan ve provokatör ve de suikastçı olarak nitelendirildiği, 5 kişinin bir araya gelemediği bir rejime... Molla yönetiminde, iktidara karşı çıkanlara, Allah’a karşı çıkmış muamelesinin yapılmasını, yani öldürülmesi gerektiğini savunan görüşler öne sürülüyor.

Bu Ülkeler Nereye Gidiyor?

Şimdi Şah rejimi mi yoksa Molla rejimi mi “ileri”? İkisi de diktatörlük. Ama Şah rejiminde kadınlar daha özgür! Şah rejimi hanedanlık üzerine kurulu iken, Molla rejiminde sözde bir Cumhuriyet var. Ancak molladan yana veya molla soyundan olanların iktidar olabilecekleri bir uyduruk Cumhuriyet!

Şimdi İran ilerledi mi, ilerliyor mu uygarlık otobanında? Dünyada “ana eksen”, daha sivil, daha demokratik, daha katılımcı, daha bir hukuk devleti olmaya özen gösterirken, nasıl oluyor da İran ve pek çok ülkede köktendincilik hortlayıp iktidara gelebiliyor?

Pakistan nereden nereye geldi? Kadın, insan ve özgürlük düşmanı köktendinci Taliban’lar ilerliyor, geliyor ve ülkeyi esir alıp iç savaşı patlatıyor! Dün “önemsiz” iken köktendinciler, bugün ülkeyi ele geçirecek kadar nasıl güçleniyorlar? Halkın önemli bir kısmını “Talibanlaştıran” bir ortam, nasıl oluyor da oluşuyor bu ülkelerde?

Toplumlar sürekli bir değişim yaşar. Kuşaklar arasında derin farklılıklar oluşur, özellikle günümüzde değişimin hızı çok artmıştır. Bu gelişmelere paralel, uygarlığın ortak kültürüne üretimle katılamayan, toplumun sivilleşmesini ve özgürleşmesini başaramayan ülkelerde “Talibanlaşma”, “dincileşme”, “köktendincileşme” süreçleri işliyor.

Türkiye, Fas, İran, Cezayir, Endonezya, Pakistan, Filistin, hatta Sudan... özetle dincilerin

egemenliklerini artırdıkları ülkelere benzer mi benzemez mi? Toplumun hangi koşullarda eğitileceği ile yakından ilişkili bir sorundur bu. AKP-Fetocu ve destekçilerinin akıl ve politikaları ile, Türkiye bal gibi, egemenliğini tanrıdan satın alanların otoriter rejimine dönüşebilir. Her ne kadar geçici olsa da!

Şimdi konuyu bu çerçevede irdeleyelim...

Türkiye Bir Test Sahası

Türkiye biraz kendine özgü bir “Fas”, “Pakistan” olabilir!.. Bir parça İranlaşabilir. Ortadoğulaşabilir.. Bu gelişme, İslam ülkelerinin pazar sömürgesi olma durumunu daha da pekiştirecek bir sonuç yaratacaktır...

Yaşadığımız şu kısa süreçlerde bile, toplumların “düşünsel büyük göçü”nün işaretlerini görebiliriz: ABD, Türkiye’de “tutulan” bir ülkeydi. Avrupa da öyle. Son yıllarda yabancıların ülkemizde yaptıkları “eğilim belirleme” yoklamalarına göre, halkımızın “Batı’ya ilgisi” azalıyor... İran’ın nükleer silah ısrarı burada destek buluyor. Ülkemizde düşünsel bakımdan Ortadoğululuğa bir yaklaşma saptanıyor. İlginçtir: İktidar yandaşı liberal aydınların korktuğu bir olay gerçekleşiyor!

Bu eğilimlerin “dönemsel”, “küresel” ve “ülkesel” politikalarla değişebileceğini söyleyebilirsiniz. Doğrudur, değişebilir. Kamuoyu, değişime her zaman açıktır. Gelişmeler, toplumları yönlendirir. Ayrıca toplumlar yönlendirilebilirdir!

Avrupalılar ülkemizde “Türkiye düşmanı” yapılabilir. Büyük bir destek de bulur bu fikir, çünkü Avrupa düşmanlığı için yüzlerce neden tarihsel ve güncel olarak vardır... Türkiye seçmeni, daha çok Ortadoğu’nun değerlerini benimser hale de gelebilir, getirilebilir. Liberal aydınların da düşünsel destekleri sayesinde, dincilik ülkeye egemen konuma getirilebilir. Buna “toplumun düşünce göçü” diyebiliriz.

Eski Başbakanlık müsteşarı, eski profesör Ömer Dinçer’in, 1995 yılındaki mahut bildirisinde yaptığı saptama gibi “ülkenin dinci kültürü” buna izin verir! Ayrıca ülkenin ortalama 5 yıllık okumuşluk düzeyi, koyu erkek toplum özelliği, töresel toplum kalıpları, yazgıya derin inanış, her bakımdan geri kültürel ve ekonomik yapı da, Ömer Dinçerleri ve toplumda geriye doğru bir düşünce değişimini destekler niteliktedir...

Ancak bu mutlak değildir, zordur çünkü direnen güçler vardır, iktidarın gücüyle ve iktidarda kalış süreciyle de yakından ilişkilidir... Türkiye gibi, değişim süreci çok hızlı ve çok derin yapısal sorunları olan bir ülkede, iktidarda kalış süreçleri ve koşulları da belirsizdir. Yani, toplum üzerindeki “düşünce baskısı” da aynı hızda kalkabilir... Türkiye’nin yönünü örneğin yüzyıllar öncesine çevirmek isteyenler, başarısızlığa uğrarlar.

Bu açıdan bakarsak, Türkiye, siyasi partilerin iktidarı açısından istikrarsız bir ülkedir. Bu istikrarsızlığın temel nedeni de, ekonominin dışa bağımlılığıdır. Türkiye ekonomisi, mali kaynak, makine, teçhizat ve hammadde ithalatına bağımlı bir yapıya sahiptir. Bu ithalatta sorunlar ve krizler çıktığı zaman, iktidarların da çöküşü gündeme geliyor. Ama başarısız olsalar da, geriye doğru bu “düşünsel göç”ler geride önemli bir tortu ve bellek bırakır.

Çalar da Çırpar da

Kaldı ki, meselenin çok önemli iki özü daha var. Birincisi, insanoğlunun ortama biyolojik ve düşünsel uyum başarısı! Yani insanın yeni durumları rasyonelleştirme-aklıleştirme ve dolayısıyla benimseme yeteneği! İkincisi, ekonomik-biyolojik ihtiyaçların insanı yönlendirmedeki büyük gücü...

Bir akşam televizyonda eski bakan Kürşat Tüzmen’in Gaziantep’te halk ile konuşmasını izliyordum. Bir dükkân sahibi, işsizliğin yarattığı sorunlara değindi. Halkın parası olmadığı için alışveriş

yapamadığını ve dolayısıyla işlerin kesat gittiğini belirtirken, “İşsiz insan, aç insan, çalar çırpar sayın bakanım” dedi!..

Çok doğru! Aç ve işsiz insanın çalıp çırpmasından daha doğal bir davranış yoktur. (Şüphesiz herkes bu grup içine girmez) Bir noktadan sonra insan, biyolojik ihtiyaçlarının yönetimine girer. Kriz ve gelir uçurumunun arttığı dönemlerde hırsızlık, gasp, cinayet vb gibi “suç”larda büyük artışlar da bunun kanıtıdır. Bu sınırdaki bulunan, ama henüz bu “suçlara” cesaret edemeyen kaç milyon insan var?

* * *

Bütün bunların ötesinde, insanoğlunun, genetik olarak devraldığı, son derece “tutucu”, “dogmatik” bir yönü var ki, bazen maymunlar bile “deneyim”lerinden ders çıkarma konusunda, bizlerden üstün olabiliyor! Toplumlar yönlendirilebiliyorlar, Türkiye şimdi bu “test ortamı”nın objesi durumunda...

Özetle, Türkiye bal gibi, bütünüyle olmasa da, kendine özgü bir “Fas”, “Pakistan” olabilir!.. Bir parça İranlaşabilir. Ortadoğulaşabilir... Bu, gelişmiş ülkelerin pazar sömürgesi olma durumunu daha da pekiştirecek bir sonuç yaratacaktır. Ancak, Türkiye’nin sürekli veya uzun zaman “uygarlığın ana kulvarından” uzak kalmasına, bu dinamik toplum ve geçmiş kazanımlarımızın izin vereceğini düşünmüyorum. Türkiye, “dirilme” potansiyeline sahip olduğunu Kuruluş’unda göstermiş bir ülkedir.

“Oyun Teorisi”

Türkiye-AB, Kazan Kazan mı?

AB, Türkiye'nin üyeliğini başarıyla "bakalım görelim" stratejisine bağladı. Türkiye, kendisinin değil, AB'nin bu stratejisini oynuyor... "Oyun Teorisi"ne göre, bu ilişkilerde "kazan-kazan" yok, "çok kazanan-az kazanan" durumu var...

"Akıl Oyunları" filmiyle yakından tanıdığımız "matematik dâhisi" John Nash, "Oyun Teorisi"ne yaptığı katkıyla 1994 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü almıştı. Oyun Teorisi her bakımdan doğurgan bir teori. Teori üzerinde yaptıkları çalışmalar, biri İsraili diğeri Amerikalı iki bilim insanına da, 2005 Nobel Ekonomi Ödülü kazandırmıştı.

Oyun Teorisi, ülkeler, kurumlar ve topluluklar arasında rekabet ve işbirliği konularını ele alır, burada en doğru stratejinin ne olduğunu saptamaya çalışır. Çünkü karmaşık ilişkilerde "doğru" strateji ve kararın belirlenmesi zordur... İşte Oyun Teorisi bu konuda yardımcı olur. Güçlü matematik hesaplara dayanan bilimsel "yol haritaları" çıkartarak, karar verme süreçlerinde önerilerde bulunur. Amaç, elde edilecek yararı ençoklaştırmaya yardımcı olmaktır.

Oyun Teorisi'ne, Türkiye'nin çeşitli ilişkileri açısından yaklaşabiliriz. Acaba, Türkiye bu teori uyarınca hareket etseydi, kazançları daha çok olur muydu ve pek çok problemini zarara uğramadan çözebilir miydi? Türkiye-AB ilişkilerine bu açıdan bakma denemesi yapalım.

John Nash'in Oyun Teorisi'ne katkısı, "win-win" (kazan-kazan) sözcükleriyle tanınır. "Kazan-kazan" formülü, "Tüm oyuncuların kendileri için en mükemmel stratejiyi geliştirdikleri bir ortamda, her oyuncunun kendisi için en uygun stratejiyi seçme olasılığı yüksektir" fikrine dayanır. Nash'a göre, "denge" durumlarında alternatif stratejilere başvurmak, daha iyi sonuç vermez..

"Kazan-kazan", her iki tarafın da yaklaşık eşitlikte kazançlı çıktığı bir durumu anlatır. Kazan-kazan durumunda tarafların beklentilerine "kavuştuğu" varsayılır, yani iki yönlü bir "memnuniyet" söz konusudur. Ama taraflar açısından başlangıç koşullarında zaten büyük eşitsizlikler varsa, o zaman "kazan-kazan" gibi durumlardan bahsetmek mümkün değildir!

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde varılan anlaşmaların, "kazan-kazan" teorisine uygun olarak gerçekleştiği, hem başbakanın hem de medyada birçok yazarın ortak kanısı idi. Sıkı pazarlıklardan, Türkiye'nin "rest çekmesi" üzerine AB'nin durumu yeniden değerlendirmesinden sonra, manşetlerde, anlaşmanın her iki taraf için de "kazan-kazan" durumunu yansıttığı okunuyordu.

Şüphesiz, bu manşetlerde siyasi tercihler vardı. Çünkü büyük gazeteler AB ile ilişkilerin kopmasını istemiyor. Başbakan da, eğer bir anlaşma yaptıysa, "kaybettiğimizi" söylemez, kazançlı çıktığımızı söyler! Acaba Türkiye gerçekten kazançlı mı çıktı veya her iki taraf için bir "kazan-kazan" durumu mu var?

Sorumuz: Nash Kuramı'na göre, AB ve Türkiye, kendileri için en mükemmel stratejiyi geliştirebildi ve uygulayabildi mi? Sonuçlar her iki taraf için de "azami memnuniyet" yarattı mı?

Tam ve Eşit Üyelik, Ama Nasıl?

Önce, verili kuralları anımsamak gerekir: AB-Türkiye tam üyelik görüşmeleri yapıyor. AB, 25 (27)

üye ülkeden oluşuyor ve kararlarını oybirliğiyle alıyor. Ama hemen hepsinin, Türkiye'nin üyeliği konusunda bazı itirazları ve önerileri var: Türkiye'ye imtiyazlı üyelik verilsin, emeğin serbest dolaşımı engellensin, Türkiye Ermeni soykırımını tanınsın, Kürt konusunda federasyon bile düşünölsün... Tabii, Kıbrıs'ta Rumların istekleri de masada... AB'nin "Türkiye'yi hazmetme kapasitesi" bile itiraz olarak masadadır... Ama masada "Türkiye'yi AB'den dışlama" seçeneği yoktur! Ama Türkiye'yi içeri almadan, mümkün olduğunca AB yörüngesinde tutmaktır! Bu, AB'nin temel stratejisidir.

Buna karşılık Türkiye ise "tam ve eşit üyelik" istemektedir. Ve her iki taraf ta bu pozisyonlarıyla sürecin içindedir!

* * *

Şimdi sonuca AB açısından bakarsak: Üyelerin tüm itirazlarını içeren hemen her şeyin Müzakere Belgesine girdiğine, hatta bazı ölkeler üyeliğimizi referanduma bile bağladığına göre, bu "oyun"da, AB tarafı beklentilerini "çoklaştırdı", azami yarara ulaştı. İsteklerini, müzakere belgesinde "gerçekleştirilecekler" listesine koymayı başaran AB oyuncularını, tek tek veya toplu olarak, kendileri için en mükemmel sonuca ulaşmış oldular. 2010'a girerken bile bu temel strateji bütünüyle uygulamadadır!

Türkiye açısından ise: Net ve eşit tam üyelik stratejisi ile yola çıktı. İki kazanç var: 1) Müzakere Belgesi içine "hedef tam üyelik" ifadesini koydurttu, 2) Müzakereleri başlattı. Ama hedeflenen "büyük kazanç" yok. Gerçi hedef tam üyelik, ama bu tam üyeliğin gerçekleşmesini engelleyecek bütün itirazlar da belge içinde. Türkiye bütün üye ölkelerin isteklerini yerine getirirse bile, AB, kendi koşullarını uygun görmezse, Türkiye'yi eşit tam üye yapmama hakkına sahip. Hedef tam üyelik, ama kesin üyelik değil!

Sonuç çıkartırsak: Her iki taraf için de bir "kazan-kazan" var! Ama, kazanılanlar eşit değil! Esas kazançlı AB'dir. Çünkü AB, masaya Türkiye'ye "düşük düzey üyelik" garantisi ile oturdu ve bunu elde etti. Türkiye ise masaya tam üyelik için oturdu ve "düşük düzey üyelik" alternatifi ile yetindi...

AB, Türkiye'nin üyeliğini 15-20 yıla yayarak "bakalım görelim" stratejisi uyguladı ve bunda başarılı oldu. Türkiye ise, kendisinin değil, AB'nin bu stratejisini kabul etti!.. "Oyun Teorisi"ne göre, bu ilişkilerde şimdilik "çok kazanan-az kazanan" durumu var...

Tabii, "oyun"un bitmediğini ve sürdüğünü de belirtmek gerekir... Şimdi Oyun Teorisi'ni sürdürelim.

Oyun Teorisi:

Komşularla Çatışma Bize Neler Kaybettirdi?

Türkiye, en azından komşuları ile “işbirliği”ni her zaman ön plana çıkartan bir politika izleseydi, şüphesiz ki birkaç kat daha fazla bir kamusal varlık edinebilirdi; kendine özgü ve daha özerk bir politika izleyebilirdi; bu sayede ‘oyun alanı’ni genişletebilirdi, ABD veya AB kapılarında sürünmez ve büyük güçlere mahkûm olmazdı!..

Oyun Teorisi ve Türkiye’ye bir başka ilişki açısından bakacağız. Ancak önceki yazıdan farklı olarak, bu kez, Teori’ye yapılan ve yiyen Nobel ödülü kazandıran son katkıları dikkate alacağız. Bu nedenle önce bu katkılar nedir, kısa bilgi: Nobel Ödül Komitesi, 2005 Nobel Ekonomi Ödülü’nü paylaşan iki bilim insanının, “Çatışma” ve “İşbirliği” konularının kavranılmasına büyük katkıda bulduklarını, ödül gerekçesi olarak açıkladı.

Buna göre, Robert Aumann, uzun süreli veya “sonsuz dek tekrarlayan” “oyun”ları, bilimsel olarak analiz eden ve teorik olarak açıklayan ilk bilim adamı. Aumann, uzun vadeli ilişkilerin alacağı biçimleri ve sonuçlarını, kesin veya kesine yakın matematiksel olarak saptayabilmiş.

Bir katkı olan “işbirliği”nin temel ilkeleri arasında şunlar var: Katılımcıların sayısının önemi ve rolü, hangi etkenlerin işbirliğini zedeleyebileceği ve işbirliğini etkileyebileceği, katılımcıların eylemlerinin bilinip bilinemeyeceği... İsrail’de üniversitede ders veren Aumann’ın şu alanlarda katkısı var: Ücret ve ticaret savaşları; ticaret ve meslek odalarının kuruluş amaçları; uluslararası ticaret anlaşmaları ve bazı ülke ve toplulukların işbirliğini neden daha iyi becerdiği; bunların kamusal varlığı daha iyi nasıl yönetebildikleri... Hatta Aumann, mafya örgütlenmelerini bile, bu katkısıyla daha iyi anlamamızı sağlamış.

Konunun ayrıntısı ve bilimsel uygulamaları şüphesiz uzmanları ilgilendirir; ancak, “Bazı kurum, topluluk ve ülkelerin işbirliği yapmada, diğerlerine kıyasla neden daha başarılı olduğu, bazılarının ise neden daha çok çatışmaya meyilli olduğu” konularını, kabaca, Türkiye ve ilişkileri kapsamında düşünmeden edemeyiz...

Siyaset, Rasyonel Eylem Biçimi mi?

Siyaset, her zaman –yoksa çoğu zaman mı– rasyonalist bir eylem biçimi değildir. Öyle olsaydı, ülkeler birbirlerinin boğazına sarılıp durmazdı... Son iki dünya savaşı yaşanmaz, İran ile Irak 10 yıl boyunca birbirlerini tüketircesine savaşmaz, Türkiye-Yunanistan-Kıbrıs üçgeninde sorunlar bugüne kadar sürüncemede kalmazdı... Hele hele, ABD Irak’a saldırırmaz ve böylece ekonomik çöküşünü hızlandırmazdı.

Siyaset çok kapsamlı, toplumsal, sosyal, ulusal gibi, toplumun tarihsel olarak yaşadığı hemen her şeyi içeren, ideolojik temelleri de olabilen, her şeyden etkilenen bir eylem alanı... Sonuçlarını her zaman kestirmek de mümkün değil. Özellikle siyaset kısa vadeli ve kısa yarar ve kazançları gözetdiği için, uzun vadeli kazançları sık sık göz ardı eder.

Ekonomi ise, siyasete göre daha rasyonel, yani hesaba kitaba gelir, içinde akli unsurları çok daha fazla barındıran bir alan... Fakat, siyasetin de giderek “ekonomikleşerek” aklileşen bir döneme girdiğini de söyleyebiliriz; örneğin küreselleşme de esas olarak ekonomikleşmenin gelip dayattığı bir düzen..

Lafı uzatmadan: Oyun Teorisi çerçevesinde, Türkiye'nin öncelikle komşularıyla ilişkilerine "işbirliği" ve "çatışma" politikaları açısından bakıldığında, Türkiye'yi nasıl değerlendirebiliriz?

Politikacılar veya devlet politikaları, ülkenin dış ilişkilerini yönlendirirken, "çatışma" ve "işbirliği" perspektiflerinin, uzun vadede ülkeye kazandıracakları veya kaybettireceklerinin hesabını kitabını yapabildiler mi? Bu konuda bir "vizyon" oluşturabildiler mi? Komşularla ilişkilerde, en akli alan olan ekonomi odak alınabildi mi ve giderek siyaseti de aklileştirme politikası denenebildi mi?

Türkiye neredeyse bütün komşularıyla neden onyıllardır kötü ilişkiler içinde kaldı? Bugünkü ticaret hacminin tamamını komşularıyla gerçekleştirerek, hem siyasi ilişkileri hem de ekonomide büyüme sorununu çözmeyi beceremez miydi? Özetle: Türkiye'de siyasete "çatışmacı" mı, yoksa işbirlikçi karakter mi egemen oldu?

Şüphesiz ki, çatışmacı politikanın güdümünde bir Türkiye var oldu! Ve durmadan kaybetti! "Kamu varlığı"ni başarılı yönetemedi, büyütemedi, tersine har vurup harman savurdu...

Oyun Teorisi kurallarına göre, Türkiye komşuları ile "işbirliği"ni her zaman ön plana çıkartan bir politika izleseydi, şüphesiz ki birkaç kat daha fazla bir kamu varlığı edinebilirdi, kendine özgü ve daha özerk bir politika izleyebilirdi, bu sayede 'oyun alanı'ni genişletebilirdi, ABD veya AB kapılarında sürünmez ve büyük güçlere mahkûm olmazdı!..

Sahi bu politikayı zaten Atatürk, "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" olarak çizmemiş miydi? Atatürk'ün bu politikası Oyun Kuramı'nın işbirliği yönüyle tam örtüşmüyor mu?

Çatışma Teorisi ve Türkiye

Aumann ile birlikte Nobel Ekonomi'ye ortak olan Thomas Schelling ise, başka bir açıdan Oyun Teorisi'ne katkıda bulundu: Schelling, 1950'li yıllarda "The Strategy of Conflict – Çatışma Stratejisi" adlı bir kitap yazmış ve nükleer silah yarışını eleştirmiş.

Teoriye yaptığı katkıya göre "tarafardan biri, kendi seçeneklerini belirgin bir şekilde kötüleştirecek konumunu güçlendirebilirdi." Shelling, "Misilleme yapma yeteneğinin, saldırıya direnme yeteneğinden daha yararlı olduğunu" iddia etmiş ve "belirsiz bir misillemenin, belirli bir misillemeden daha etkili ve güvenilir olduğunu" savunmuş... Bu görüşlerin, "çatışmaların çözülmesinde ve savaşların önlenmesinde çok yararlı olduğunun zaman içinde kanıtlandığı" belirtiliyor...

Ben yine "Oyun Teorisi"ne bu katkı çerçevesinde ülkemizin Suriye'ye karşı geçmişte izlediği politikayla ilgili sorular sorarak yazıyı bitireyim:

Biliyorsunuz, Türkiye, Suriye'nin PKK teröristlerine verdiği destek karşısında yıllar boyu susmuş, en sonunda bir generaline bunun bir savaş konusu olacağını açıklamış, Suriye de böylece hizaya gelmişti... Böylece PKK başı Suriye'den atılmış ve yakalanma süreci başlamıştı! Bu ilişkiyi, Schelling'in teorisi çerçevesinde ele almak mümkün.

Türkiye neden hemen ilk başta, "seçeneğini belirgin bir şekilde kötüleştirecek", yani, savaşabileceğini ilan ederek, kendisi için kötü bir durumu (PKK'nın barındırılmasını) engellemiştir! Oyun Teorisi'ne göre bu doğru tutum olmuştur ve ülke kazançlı çıkmıştır! Burada şunu sormalıyız: Türkiye bu politikaya neden 10 yıl boyunca başvurmadı ve Suriye'nin düşmanca oyununa 10 yıl

boyunca katlandı? 10 yıllık bir kayıp, sonraki kazancı karşıladı mı?

Bence araştırılması, politik ve askeri yöneticilerin büyüteç altına alması gereken bir konu... Ders dolu çünkü...

Türkiye, hemen her alanda politikalarını bilimselleştirebildiği, rasyonelleştirebildiği, bilimin ürettiği bilgileri ve kuramları dikkate alabildiği ölçülerde başarılı olabilecek. Özellikle sırtlarında hiçbir yumurta küfesi olmayan liberal aydınların dilinde tu kaka edilen ve yerlere batırılan “ulusal çıkar”ların savunulması ve bu savunmadan azami yararların sağlanması ancak bilimselleşen politikalarla mümkün olabilir. Ulusal yararın olmadığını öne sürenlerin, gerçekten de başkalarının ulusal yararlarına bilgili-bilgisiz hizmet ettikleri daha çok görülüyor.

Politika, bilimsiz düşünülemez!.. Oyun Kuramı olmadan, hele hele hiç!

Kaç Günlük Yiyeceğiniz Var?

Küresel ve ulusal çöküş üzerine bazı görüşler: Türkiye çöker mi? Çöküşün nedenleri neler olabilir? Kapalı, öğren(e)meyen katı ideolojilerin yarattığı tehlikeler... Yiyecek mi stoklamalı? Türkiye'yi çökertecek birinci derecedeki etkenler siyasi olabilir mi? Karmaşık toplum, "tek adam", "tek parti", "tek ideoloji", "tek görüş" toplumu değildir! Bunlar, eski uygarlıklara ait, daha düz, tekdüze ve tek hiyerarşik toplumlara ait olan bir modeldir!

İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa... gibi büyük kentlerde kaç günlük "yiyecek stoku" vardır? Yani bir "büyük felaket" durumunda kentlerin ihtiyacı nasıl karşılanacaktır? Yazıldığına göre, kentlerde en çok 3 günlük yiyecek stoku bulunur. "ABD'de bir salgına karşı hazırlıklı olmak için halkın üç haftalık yiyecek ve su stoku yapması öneriliyor. Bazı planlamacılar insanların ellerinin altında en az 10 haftalık yiyecek bulundurmasının daha doğru olacağını ileri sürüyor".^[3] Yine bir felaket durumunda hastanelerin oksijensiz kalabileceği yazılıyor. Çünkü hastanelerde en çok 2-3 günlük oksijen stoku bulunur. Kentlerde bir de sular için klor stoklarının önemine dikkat çekiliyor.

Ekonomi, öyle rasyonelleştirilmiş durumda ki, "sıfır mal stoku" ile çalışma neredeyse şirketler ve piyasa için "altın standart" oldu! Çünkü stok maliyeti sıfırlandığı için, üretici ve satıcıların kazançlarını katlıyor. Burada toptancıların durumu önem kazanıyor birden. Bir felaket durumunda, eğer onlar stoklu çalışıyorlarsa, herkes ve her şey toptancılara bağımlı olacaktır.

Peki, uygarlığı çökertecek bir felaket yaşanabilir mi?

Kimse yaşadığımız uygarlığın bir gün gelip çökebileceğine inanmak istemiyor. Ancak tarihte gelmiş geçmiş uygarlıklar, kurulma ve gelişme evrelerinden sonra yıkılmış. Bu durumda çağdaş uygarlığın bu kuralın dışında kalma şansı nedir? Bilim insanlarına göre, toplumlar ne kadar karmaşık ise yıkılma olasılığı o kadar artar...

Bu saptamayı yapan, New England Kompleks Sistemler Enstitüsü'nden Yaner Bar-Yam. İnsanlar, kendi yaşam dilimleriyle sınırlı zaman içinde, insan soyunun veya yaşadığı düzenin büyük felakete uğramayacağını sanır. Bizler, belki doğa olaylarına karşı "yapılacak bir şey yok" yazgısal tutumumuzu alırız... Ama, kendi elimizle kurduğumuz "tıkır tıkır çalışan" sistemlerin çökebileceği düşüncesi, bize yabancıdır sanki. Örneğin dünyanın son yaşadığı büyük ekonomik çöküşe, özellikle sistemin kendisi zerre kadar inanmıyordu. Çöküş; üstelik, en şaşalı partilerin yapıldığı bir tepe noktasının (en yüksek kazançların sağlandığı) ardından geldi!

Her "çökme" olayının ardında, şüphesiz bir "sürdürülemezlik" durumu vardır! Sürdürülemezlik, uygarlığın dayandığı bütün temel sistemlerin iflası anlamına gelir. Uzun süredir, bilim güçleri, uygarlığın dayandığı temellerin sürdürülemezliği konusunda varsayımlar ileri sürüyor, öngörülerde bulunuyor. Örneğin, bu yapıyla "küresel ekonominin sürdürülemezliği". Hayat, bu varsayımı ileri sürenleri haklı çıkardı ve küresel ekonomi çöktü! Çöküş birden yaşanmadı, yavaş yavaş geldi! Şimdi ekonomik sistemin sürdürülemezliği konusunda iki kesin kanıt daha var: "Tüketim ekonomisi" özelliği ve iki milyar yoksul üretmesi!

Daha sıcak bir iklime doğru gidişin yol açabileceği su ve yiyecek sıkıntısı, 7 milyara yakın insanın yaşamının altını oymaktadır. Bu gidişle "kaçınılmaz çöküş" bilimsel öngörülerini giderek artırıyor. Küresel karmaşık yapıları bunu daha çok mümkün kılıyor.

“Collapse – Çöküş” kitabının yazarı Jared Diamond da (Kaliforniya Üniversitesi, biyolog ve coğrafyacı) “Toplumlarda çöküşün imkânsız olduğu fikri, bilinçaltımıza ve günlük konuşmalarımıza o denli işlemiştir ki, artık çöküşün olamayacağı nesnel bir gerçeklik olarak algılanmaya başladı,” diyor. Bilim insanlarının önemli bir çoğunluğuna göre toplumlar daha kırılğan bir yapıya sahipler. Salgın hastalıklar da küresel sistemin en zayıf yanlarından. Ciddi bir salgın hastalık insanları kırıp geçirebileceği gibi, toplumsal çöküşle ilgili başka bir dizi tetikleyici gelişmeleri de başlatabilir.

Ebola, kuş gribi ve domuz gribi... Şimdilik son 10 yılda dünyayı saran bu salgınlar kolay atlatıldı. Kuş gribinde, H1N1 salgınında, Dünya Sağlık Örgütü rakamlarına göre, laboratuvar bulgularıyla doğrulanmış 94.512 vaka saptandı, 429 kişi öldü. Ancak H5N1 salgını çok daha öldürücü seyretti (2009 rakamları): 436 vaka, 262 ölüm. Yani yüzde 60’ı aşan yüksek bir ölüm oranı! Daha öldürücü ve çok daha kolay yayılır bir küresel salgında ise, ölümlerin oranı şüphesiz daha artar. Domuz gribi üç ay içinde 600 kişinin ölümüne neden oldu. 2009 Ağustos sonu verilerine göre, 210.000 kadar vakada 2185 kişi öldü.

Bilimin gelişmişlik düzeyi sayesinde, önleyici ilaçlarla salgına müdahale süresi ne kadar kısalmış olsa bile, böyle bir salgının ekonomik bakımdan yapacağı tetikleyici tahribat, büyük çöküşlere yol açabilir. Örneğin salgın yüzünden bütün havayollarının ülkeler arası uçuşu durdurması, sadece havayollarının değil, ayakta kalmasını tamamen küresel pazarla sürdüren irili ufaklı on binlerce şirketin iflasa sürüklenmesi ve yüz milyonların işsiz kalması demektir. Domuz gribinin ilk haftasında, Meksika’ya uçuşların durdurulması, bu amaçla yapılan ilk gelecek provasıydı!

Bir alıntı: “Daha önce dünyamız çok sayıda salgına maruz kaldı. Örneğin 1348 yılında Kara Ölüm Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birinin ölümüne yol açtı. Etkisi devasa olmakla birlikte Avrupa uygarlığı çökmedi. Oysa yaklaşık M.S.170 yılında, Roma İmparatorluğu aynı sayıda ölümlere neden olan bir başka felakete maruz kaldı ve büyük bir hızla çöktü. Bu iki uygarlığın farkı neydi: Roma imparatorluğu Kompleks –sosyal– yapıya geçmişti.”

Ayrıca, uygarlığın karmaşık yapısına, “uygarlığın dışından” depremler, iklim değişimleri, doğanın tahribi, su varlıklarının azalması, doğanın insanlığın doymak bilmez isteklerine giderek yanıt veremez duruma gelmesi de eklenmiş durumda!

Türkiye Çöker mi?

Ancak, tartışmak istediğim “çağdaş uygarlığın küresel çökmesi” değil... Bu konuda size yukarıda bir tartışma özeti verdim. Bu konu bize ne gibi “Türkiye çağrışımları” yapar? Birkaç noktada söz söylemeye değer:

Birincisi, Türkiye ne kadar karmaşık? (Sosyologlar, siyaset bilimciler, Cumhuriyetin imamı ile öğretmeni arasındaki mücadelede kimin galip geldiği tartışma düzlemini aşmalı.) Karmaşık bir Türkiye’yi nasıl tanımlarız? Siyaset, Toplum, Kültür, İdeoloji açısından? Yönetimsel, Yönetilebilirlik? Asker, sivil. Üniversite, ekonomi, bilimsel ve sosyal yapılar... Dinci örgütlenmeler... Dış etkenlerin çeşitliliği, dış etkenlerin Türkiye’ye yönelik istekleri, ülkenin kendine yetmez ekonomik yapısı, işsizlik, yetersiz entelektüel girdi, etnisite sorunları, gerçek demokrasi... Güçler ayrılığı, siyaset ve hukuk!?

Bütün bunlar, ülkenin temel konuları. Yol açtığı sorunlar ise devasa: Etkili ideolojik ve dinci yapılanmalar... İki kampa bölünmüş çatışan toplum modeli. AKP iktidarının otoriter ve daha çok dini

kullanan siyasal sistem dayatması... Kürtlerin ayrılma olasılığı... Bütün bunların ötesinde, örneğin kenelerin tümünün öldürücü bir yapıya ulaşması... Depremın İstanbul’u vurması... Doğanın tahribi, küresel ısınmanın Türkiye’ye etkileri, salgın hastalıklar gibi konuların yapabileceği tahribatlar önemsenmiyor. Veya onlar için “ne yapalım” tavrı benimseniyor.

Türkiye, birinci derecede, siyasi –ve askeri– gündem maddelerinin yaratabileceği sarsıntıların etkisi altında. Çöküş tehlikesinden bahsedeceksek öncelikli konu bu. Arkasından ikinci öncelikli konu ekonomi. Sürdürülemez bir ekonomik yapı, hemen bütün siyasal süreci etkileyebilecek büyük bir dinamik ve güç olarak varlığını sürdürüyor. Şüphesiz, deprem, salgın, küresel ısınma, doğanın tahribi gibi konular, ülkenin çöküş sürecini hızlandırabilecek arka plan ana dinamik konular olarak hep var olacaklar.

İkincisi, ülkenin çok katmanlı ve etkileri çok büyük bu sorunlarını düzgün olarak yönetecek bir siyaset yoktur. Yöneten siyaset çıkmazlar ve açmazlar içinde. İkiye bölünmüş bir toplumsal yapı, felaketler ve büyük çöküşler karşısında bütünlüklü davranamaz.

Örneğin siyaset, “karmaşık” (çok boyutlu ve katmanlı) toplumsal yapıya, “düz toplumsal yapı” muamelesi yaptığı için ülke sorunlarını aşamıyor, çözemiyor ve AKP’nin iktidarı altında 7 yıldır çalkantı yaşıyoruz. İktidar, “karmaşıklığı yönetmesi” gerekirken, ülkenin “bir kısmını” yönetiyor. AKP’nin her kurumu, kişiyi, devletin tümünü, bütün toplumsal katmanları, kendisileştirme isteği sonucu da bir çöküş yaşar mıyız? Ama en azından büyük siyasal çalkantıları göz ardı etmek yanlış olur. AKP Türkiye ve dünyayı “okuyacak” bir tarihsel, yönetsel ve entelektüel birikime sahip olmadığını gösteriyor.

Kilit Noktalardaki İnsanın Niteliği

Karmaşık toplumsal yapıların başka bir özelliği daha var: Sistemin bütün katmanlarında, kilit noktalardaki kişilerin önemi... Yazının başında sözünü ettiğimiz araştırmalar, karmaşık toplumlarda kilit noktalarda bulunan insanların niteliklerinin, birey olarak varlıklarının büyük önem kazandığını vurguluyor.

Karmaşık toplum, “tek adam”, “tek parti”, “tek ideoloji”, “tek görüş” toplumu değildir! Bunlar, eski uygarlıklara ait, daha düz, tekdüze ve tek hiyerarşik toplumlara ait olan bir modeldir!

Günümüzdeki karmaşık toplumsal olguda ise, çok renkliliği ve çok farklılığı, çok katmanlılığı başarılı bir orkestra gibi yönetmek zorunluluğu vardır. Kilit noktalarda olacak insanların niteliği ön plandadır! “Kral”, sistemin her yerine “tebasından” atarsa, toplum geriler. Nitelik düşer, toplumun bütün –insan, kurum veya katman– zenginliklerini dikkate almayan modern toplumsal sistem, süreci küresel olarak yönetebilecek insanlara, yönetim modeline ihtiyaç duyar.

“Türkiye çökmez” inancı, bilimsel değildir. Örneğin toplum bir askeri müdahalenin kıyısına getirilebilir; böyle bir müdahale belirli zamanlar için kurtarıcı görünüyorsa bile, çöküşün ifadesi de olabilir. Şüphesiz, askeri müdahaleye yol açan ortam da, esas çöküşün belki de ta kendisidir.

Konu öyle sadece siyaset-asker ilişkisi çerçevesinde görülecek basitlikte değil. Dünya alıp başını giderken, örneğin Türkiye’de sürdürülemez bir siyasal ve toplumsal yapıyı korumaya çalışmak da çöküşün diğer nedeni olabilir. Yani çöküş çok göreceli ve çok katmanlı bir konu...

Ülkeyi yönetecek iktidarlar, “çok katmanlı” yönetim biçimlerine sırt çevirirlerse, ülkeyi

çökertemezlerse bile kendilerini hızla çökertebilirler. Tabii, ülke de bu çöküşten payını alır. “Entelektüel” kapasitesizlik, İslami veya askeri ideolojik katı yönetim anlayışları, öğrenemeyen – kapalı– siyasetler ve ideolojiler, Türkiye açısından en büyük tehlikelerdir.

Ülkemizde Kaç Köle Var?

Türkiye yurttaşlarının çok önemli bir kısmı, bir tür kölelik ilişkilerini kabul etmeye hazır mı? ABD’de kölelik zamanında, bir köle çiftlik beyine bugünün rakamlarıyla yılda 30 bin dolara patlıyordu. Yani aslında köle sahibi olmak müthiş pahalı bir işti. Kapitalist sistemin ise bu kadar pahalı ve sürekli bir emeğe gereksinimi yoktu...

Bir süre önce, özürlü insanların Adana’da yemek parasına çalıştırıldığı haberi ile çalkalanmıştık. Açılan davada bu insanlar ağalarından memnun olduklarını, kendilerine iş, aş ve yatacak yer verdiğini ve “davacı olmadıklarını” söyledilerdi, ama bu söyledikleri, bir tür köle gibi çalıştırılmalarından çok daha önemliydi.

Onların “özürlü” olmalarına bakmayın. Özürlü olmayan; yoksulluk içinde, işsiz güçsüz, evinin ve çocuklarının gereksinimlerini karşılayabilmekten çok uzak, doğru dürüst beslenemeyen milyonlarca yurttaşımız, acaba bu “özürlü” insanlardan farklı mı düşünüyor? Farklı düşünmüyorsa, Türkiye yurttaşlarının çok önemli bir kısmı, bu tür kölelik ilişkilerini kabul etmeye hazır demektir!

Yani, hayatları boyu, kendilerinin ve çocuklarının insanca yaşamalarını, beslenmelerini garanti altına alacak, barındıracak ve cebine de ekstradan üç beş kuruş koyacak, buna karşılık da ömür boyu hizmet edecekleri bir düzene evet demeye hazır milyonlar mı yaşıyor ülkemizde? Ağalık düzeni ve feodal ilişkilerin ülkemizde varlığını sürdürmesinin başka bir açıklaması var mı?

Bedeli Yılda 30 Bin Dolar

Kölelik deyip geçmeyin. Ciddi bir Amerikan bilim dergisinde yayımlanan araştırmada, ABD’de kölelik zamanında, bir kölenin çiftlik beyine maliyetinin, bugünün rakamlarıyla yılda 30 bin dolar civarında olduğu belirtiliyordu. Yani aslında köle sahibi olmak müthiş pahalı bir işti!

Kapitalist sistemin ise bu kadar pahalı ve sürekli bir emeğe gereksinimi yoktu. Ucuz, kısa dönemli ve istediği ölçüde kullanacağı emek gerekiyordu. Bu olgu burjuva hukukunu doğurdu ve eski “kölelik düzeni” ortadan kalktı. Çiftlik ağasının verdiği garantilerin yerini de “sosyal hak hukuk” aldı. Emeklilik sigortası... Yurttaşlar üzerinde sosyal şemsiye... Neoliberalizm gerçi şimdi bunları da fazla görüyor ve budadıkça buduyor ya!

Şüphesiz bugünkü insan onuru konusundaki değer yargılarımız açısından meseleye bakarsak, köleliğin savunulacak bir yanı yok. Nasıl “köle hizmeti” vermeye hazır milyonlar varsa, aynı şekilde, köle olmaktansa aç kalmaya hazır yüz binler var... Ama fiili durum şudur: Sistem, özgür gibi görünen, ama olmayan, gizli köle yurttaşlar üretmektedir! Kâğıt üzerinde “özgür”müş gibi duran, milyonlarca insan...

* * *

İnsan üç kuruşa bir yere ömür boyu “kapılanma”ya can atıyor. “Mafya hizmetinde” çalışmaya hazır on binler var, bugün boşa gezen... “Suç örgütleri” henüz hepsini “istihdam edecek” büyüklüklerde değil! Binlerce tetikçi bulabilirsiniz ve yaratabilirsiniz bu ülkede...

Cemaatçilik, tarikatçılık nasıl ve neden bu kadar dal budak salıyor durmadan, dersiniz? Özgür bireyler topluluğu mu Cumhuriyetimiz? Yurttaş ve birey, özgürlüklerinin bir kısmını veya önemli bir kısmını çoktan satmış durumda. Bu ülkenin bir kısmı zaten kölelik ilişkileri içinde... Önemli bir kısmı

da köle olmaya hazır yurttaşlardan oluşuyor, farkında değiliz.

Biz ise üç beş “özürlü” insanı “kölelik ilişkileri” içinde sanıp peşine düşüyoruz... Oysa koca bir orman var gözümüzün önünde, görmediğimiz..

Cinayeti Gördünüz mü?

Cinayeti biliyorsunuz. Biraz anımsatalım: Patron Mustafa Hüseyin Kıvrık, sekreterliğini yapan Meryem Sak'ı, içindeki kötü ruhu çıkartmak için bir ay boyunca işkenceye yatırıyor. [\[4\]](#) Dehşet mi dehşet! Vajinasını, kemiğini kırıp dağlıyor, ayak ve el parmaklarını kırıyor... Gerisini anlatmayalım ama olayı didikleyelim...

A- İşkenceci Dinci Patron:

1) Adam dinci.

2) Üstelik milleti etrafına toplayıp vaazlar veriyor.

3) “Tanrı adına” hareket ettiğine inanıyor. Dincilerin tipik ortak özelliği. Hizbullahçı örgütlerin de ülkemizde benzer olaylarını anımsayın.

4) Adam, kadınları cadı olarak görüyor. Ortaçağ engizisyoncuları gibi, kadınların içinde şeytan olduğuna inanıyor.

5) Erkeğin sapıklığı salt psikolojik değil, düşünce ve inanç düzeyinde aynı zamanda!

6) Erkeğin sapıklığı kadın cinselliğine de odaklı. Dincilerin kadını, örtülecek bir nesne olarak görmesinin farklı ama oldukça gerçekçi bir tezahürü.

7) Herkesi “kendi gibi” dinci yapmaya çalışanlarla kadının içindeki kötü ruhu çıkarmak için işkenceye yatıranlar arasında ilişki var mı yok mu? Yok, diyebilmek için, herkesin, inancı, Tanrıyla kendi arasında bir ilişki olarak görmesi ve herkesin bu ilişkisinin farklı olabileceğini kabul etmesi gerekir. Ama ülkemiz, her türden dincinin kendi inancını dayatmaya çalıştığı bir toplum durumunda.

Ana konu: Akli inancı terk veya teslim mi ediyorsun, veya inancını özgür aklın ve eleştirel düşünceyle denetliyor musun...

Sorular: Mustafa Kıvrık tipinin sayısal oranı nedir? Bunlar hangi kitlesel iletişimin ve desteğin ürünü? Neden kadınlardan böyle bir düşünce sapığı çıkmıyor da dinci erkeklerden çıkıyor?

B- Kızın Anne ve Kardeşi!

Güliden Aydın, Hürriyet'te olayın ayrıntısını yazıyor. Anne ve üniversiteye giden bir erkek kardeş, sapık patronun Meryem hakkında kendilerine anlattığı masallara inanıyorlar. Anne itiraz edecek oluyor, ama tokadı yiyince kızına yapılanlara hatta yardımcı oluyor!

Üniversiteli erkek kardeş de “o..puymuş” diyor ve kız kardeşinin uğradığı gaddarlığı ve vahşeti hoş görüyor! Erkek kardeş üniversiteli, ama gerçeği öğrenmek ve aramak gibi bir niyeti veya tutumu yok. Üniversitelilerimizin yüzde kaçında böyle bir bakış var? Yüzde 30? Yüzde 50? Yüzde 70?

Öğreniyoruz ki, adam ailenin kısmen hamisi! Yani işin içinde maddi destek de var. Aile bu maddi desteğe kızlarını kurban etmeyi seçiyor... Dehşet verici bir durum mu? Yoksa sosyolojik bir durum mu? Dehşet verici sosyolojik bir durum! Sosyolojik, yani kız ailesinin bu tutumu ve düşünce tarzı tekil değil, yaygın! Nitekim, bir komşu kadın olaya şahit oluyor ama susuyor! Bir suç ortaklığı! Belki

de, kendi kızının başına gelse, aynı davranışı gösterecek!

Tekil Olaydan Bazı Çıkarımlar

1) İnsanın çıkarılara (başlıcası ekonomik) bağımlı bir biyolojik yapısı var; bu yapı, varlığının en zayıf yeri.

2) İnsanın düşünce tarzı veya varlığı, ekonomik çıkarılara olan bağımlılıkla örtüşmüşse, günümüz uygarlığına ait insanını tarif etmemize yarayacak her şeyi bir kenara bırakmak gerekir.

3) AKP ve dincilerin kitlesel politikaları, “kültürel ve özgür insanı” yok etmek. İnsanları, bireysel yardımlara köle bırakan politikalar izliyorlar. Yiyecek, para, eğitim, barınma yardımları, insanları minnet duygusundan yakalama ve onu yaşam boyu kulu kölesi yapma!.. Devletin sosyal şemsiyesini aradan çıkartıp, yerine, partinin, parasal güçlü kişilerin, cemaatlerin, tarikatların şemsiyesini açıyorlar. Böylece insanın onuruyla yaşayacağı ortamı yok ediyorlar. Yurttaş tam bir fesat çemberi içine hapsedilmek isteniyor!

4) İnsan, genellikle ve çoğunlukla, dünyanın en uyumlu yaratıklarından biridir. Düşüncesi ve bedeni, ortama uyum sağlayabilen bir canlı. Biyolojik varlığını, çıkarını, maddi ve manevi yönünü en iyi sürdürebileceği koşullara hızlı uyum sağlar. Pratikdir. Henüz –ekonomik, tarihsel ve toplumsal– özgür yurttaşlar topluluğu olamamış Türkiye’den, yüz binlerce işkenceci, yüz binlerce tetikçi, fedai, milyonlarca sürü yaratabilirsiniz, çıkartabilirsiniz!

Türkiye’de “toplum mühendisliği” bütünüyle işler! Bizim liberal aydınlar dinciliği toplum mühendisliği olarak görmez; ama Cumhuriyetin kuruluş ilkelerine bağlılığı ise görür! Bu tutum, ülkemizin bilimsel düşünceye uzak, kültürel yoksulluğunun bir sonucudur!

Temel sorunlardan önde geleni: Toplum, sistem, ne tür insan üretecektir? Kıvrık ve yüz binlerce benzeri gibi bir “insan altı türü” mü? Yoksa, aklını her şeyin üzerinde tutan, eleştirel düşünen, birikimi arkasında taşıyan, ayakları yere basan, başını dik tutan, düşünce onuruna sahip çağın insanını mı? Burada “tarafsızlık” olabilir mi?

Toplumların kısa süreli de olsa yollarından saptırılması mümkündür! Türkiye şimdi bunun denemesini yaşıyor!

Cinayetlere Karşı İsyankâr Ruh Yaşamalı

Trafik cinayetlerini aklileştirerek sıradanlaştırma, yani alışma, trafiği ciddi bilimsel ve toplumsal önlemler uygulamanın önünde baş engeldir... Trafik cinayetlerine karşı içimizde sürekli bir İsyankâr Ruhu beslemeliyiz, bu ruhu büyütmeliyiz. Bu ruh ölürse, kurbanlık koyun gibi hepimiz kendi sırasını bekleyip duracaktır... İnsan unsuru, trafiğin üçüncü boyutudur. Binlerce insanın sürüş yeteneği, deneyimi, duyguları, psikolojileri, kültürel birikimleri, hayat üzerine farklı bakış ve deneyimleri ve düşünceleri ile birliktesiniz. İşte trafikte esas budur...

Bağdat Caddesi'nde 140 km hızla bir yayaya çarpan katil, cinayeti işledikten sonra arabasını durdurmuş, kurbanına bakmış, herhalde cinayetin gerçekleşmiş olduğunu görünce, binip yola koyulmuş! Eğer bu ilk cinayetiye minik bir şok yaşamıştır, sonra da diğer cinayetlerine hazır hale gelmiştir, ruhen ve bedenen!

Hacettepe Üniversitesi'nden iki genç bilim insanı Doç. Dr. Murat Rezaki ve Doç. Dr. Günfer Gürer Aydın da, Zonguldak yolunda trafik cinayetine kurban gittiler. İkisi de bilimsel bir toplantıdan dönüyordu. Söylendiğine göre, bir kamyon ile TIR'ın çarpışmasının kurbanı olmuşlar. Başsağlığı, ne bedenlerdeki ve beyinlerdeki öfke fırtınalarını dindirir ne de özellikle aileler içinde yol açtığı derin ruhsal yaraları iyileştirir.

* * *

Günde onlarca insan trafik cinayetlerine kurban gidiyor... “Kaza” adını vererek, bu cinayetleri sıradanlaştırıyoruz, ruhen ve bilinç olarak kabul edilebilir hale getirip içselleştiriyoruz, bir yazgı derekesine indiriyoruz!

Böylece toplum, yönetenler, bireyler yaşamlarını daha rahat ve kolay sürdürebiliyor! Trafik cinayetlerinde ölmek, peşinen kabul edilmiş bir yaşam biçimine dönüşmüş durumda!

Fakat öte yandan bu “aklileştirme”, toplumdaki bu ulusal kanamayı dindirmiyor, azaltmıyor. Tam tersine, çoğaltıyor, artırıyor, trafik katilleri hoş görülüyor, trafik düzeni ise kötüleşerek sürüyor.

Trafik cinayetlerini aklileştirerek sıradanlaştırma, trafiği iyileştirmenin, ciddi bilimsel ve toplumsal önlemler bulup uygulamanın baş düşmanıdır... Trafik cinayetlerine karşı içimizde sürekli bir İsyankâr Ruhu beslemeliyiz, büyütmeliyiz. Bu isyankâr ruh tamamen ölürse, kurbanlık koyun gibi hepimiz kendi sırasını bekleyip duracaktır!

Hayat nedir? Ülkemize özgü bir tanımlama yapabiliriz: “Trafikte ölüm oranı çok yüksek bir yaşam biçimidir!” Bir kişinin vurulup ölmesi bazen neredeyse Avrupa Birliği'ne kabul edilmeme gerekçesi gösterilebilirken, yılda binlerce kişi yol cinayetleriyle hayata veda ediyor... Ve toplumda tıss yok! Bu ülke bütün ölümlere, bütün kötülöklere, bütün rezil yönetimlere layık mıdır!?

Karşı Ruh Yaratmak

Yo, hayır, büyük öfke duyan, ama toplumda kolektif bir Karşı-Ruh yaratılmadığı için, kendi bireysel çırpınışı içinde hapis kalan yüz binlerce insanımız var... Bunlardan biri de Çapa'nın değerli sinirbilimcilerinden dostum Prof. Emre Öge! Emre de sinirbilimleri kongresine katılmıştı ve trafik cinayetini öğrenince içi yanarak aramış ve şu dehşet tabloyu anlatmıştı:

“Konuya kafam takılı olarak muayenehaneye gittim. İlk hastam karşımda oturuyor, yanında da bir arkadaşı. Biraz sonra öğreniyorum ki hasta oğlunu, arkadaşı da eşini trafik kazasında kaybetmiş. Zaten hastanın yakınmalarının kaynağı da 3-4 yıl önce tek oğlunu kaybetmiş olması.”

Emre konuşuyor:

“Bizdeki trafik ölümleri, akıl sınırlarını zorlayacak sıklıkta; çok büyük bir kısmı da alıklık ve cahillikten kaynaklanıyor. Bu cinayetleri önlemek için yapılacak kampanyalar, deprem konusunda yapılacak olanlara oranla daha ucuz ve kolaydır; işi bilen bilimcilerin söyleyecekleri, yapacakları mutlaka vardır. Örneğin, bir polise sormuştum: ‘Siz polisler trafik yönetmeyi hiç beceremiyorsunuz, eğitimi polis kolejinde verilmiyor mu?’, ‘Hayır, verilmiyor’ dedi... Orhan, nasılsa biz Türklerin akıl, para ve iradesi depreme karşı bir şey yapmaya yetmeyecek, sen depreme taktığın kadar trafik kazalarına taksan, bu işe meraklı bilimciler ortaya çıksa, neler yapılabileceği tartışılrsa... Ne dersin?”

* * *

Bu konunun en önemli yönü, caydırıcı önlemlerin yanı sıra, insan ruhu ve bilinciyle, davranış biçimiyle ilgili..

Trafik, oto hızı, kaza olasılıkları ve sıklıkları, yol durumu-araç ve insan ilişkisi, insanın yanılısama-yanılma özellikleri, insan duyu organları, bunları kullanma becerileri, sürücünün algılamasını geliştirme olanakları; sürücünün kendi yeteneklerinin ayırıcısına varması için gerekli testler, bu test sonuçlarına göre kendine özgü oto sürüş reçetesinin ortaya çıkartılması...

Tabii, bütün bunların (tüm motorlu araç sürücülerine yönelik ayrı ayrı) bilimsel belgelerinin hazırlanması... Ve bütün sürücülerin dönemsel olarak, bu temelde verilecek eğitim konferanslarına katılmasının yasal şart koşulması!

Trafik Kazaları ve Milyarda Bir Hayatlar

İnsanoğlunun trafik üzerinde yüzde yüz denetimi söz konusu olamaz. Kurallar, çizgiler, levhalar, yasaklar ve kısıtlamalar... Yüzlerce trafik kuralı, trafiği sürücüler için “doğrusal”, basit, iki boyutlu kılmaya çalışmaktadır. Fakat insan unsuru, trafiğin üçüncü boyutudur. Trafikte, binlerce insanın sürüş yeteneği, deneyimi, duyguları, psikolojileri, kültürel birikimleri, hayat üzerine farklı bakış ve deneyimleri ve düşünceleri ile birliktedir.

Trafiğin bu doğrusal kuralları arasında, insan üçüncü boyutuyla, her şeyi belirlemektedir... İnsan, kendisini trafiğin kurallarına uydurabildiği ölçüde olumlu bir faktördür... Yani her şeyin düzgün gitme olasılığı çok yüksektir...

Her ne kadar trafik ilkeleri insanlar arasındaki ortak paydayı oluştursa da, bu ilkelerin kişiye göre değişebilen yorumları, hatalar yapılması veya ilkelere uymama potansiyeli, kaza olasılığını da yine yüksek kılıyor. İşte bu kuralları ihlal derecesi ile trafik kazalarının sayısı arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Kendisinden kaynaklanacak sıfır kaza riski güveni ile trafiğe çıkan insanın omuzlarında yüzlerce insanın sorumluluğu bulunuyor. Her an, sizin gibi düşünmeyen diğer sürücülerin varolabileceğini düşünmek ve yapabilecekleri muhtemel hatalara karşı kendinizi korumak zorundasınız da. Ayrıca, kazalara bulaşmamak için de uyanık olmanız gerekiyor.

Mutluluk Ölçünüz Ne?

Dünya üzerinde mutluluk kadar göreceli bir kavram var mıdır? Büyük şair Nâzım Hikmet belki de tam bu nedenle “Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?” diye sormuştur.

Bir mutluluk tarifi istesek, herkesten ne yanıtlar gelir? Sizin için mutluluk nedir? Çöp bidonlarında ekmek parasını çıkarmaya çalışanlarla, evsizlerin, sevgilisi tarafından terk edilenin, patronu tarafından kapı önüne bırakılanın, ay sonunu getiremeyenin, bankası batanın, şirketi top atanın, çocuğunu uçak kazasında kaybedenin, ağır bir hastalığa yakalananın, iş hayatında en büyük rakibine yenilenin, büyük bir buluş yapanın, 100 yıl sağlıklı yaşayacağını öğrenenin, trilyonlar kazananın, kazada gözünü yitirenin, bir türlü bebek sahibi olamayanın... mutluluk tarifleri farklıdır!

Şu anki mutluluk algılamamız, tamamen farklı istekler, düşünceler, duygular üretebilir. “Şu an”ın dışında, kısa, orta ve uzun vadeli mutluluk isteklerimiz de vardır.

Dünya ölçeğinde yapılan mutluluk araştırmalarının en çarpıcı sonuçlarından biri, demokrasinin otomatik olarak mutluluk üretmeyeceği gerçeğidir. Örneğin ABD’nin, ekonomik bakımdan yoksul ve yarı demokratik bir ülke için demokrasi istemesi ve dayatmasının, o halk için anlamı nedir? Belki de, örneğin bir milyon kişi için işyeri açmak, o ülke halkını daha mutlu edecektir.

Türkiye’de geniş kesimler için mutluluk, en temel biyolojik ve insani, barınma, iş-aş gereksinimlerini karşılayacak ve insanca yaşamasını ve harcamasını sağlayacak şeylerin tümü, değil midir? Şüphesiz, onuruyla yaşamını sürdürmek, belki de büyük bir mutluluktur. Ama onur ile işsizlik-yoksulluk arasında paralel bir ilişki yok mudur?

Mutluluk, başını sokacak bir evin olmasıdır. Öncelikle, yaşatacak bir gelirin varlığıdır. Güvenli yaşama koşullarıdır. Hakkı, adaleti gözetten bir sistemdir.

Piramidin tepesinde, her ülkenin kendi mutluluk gerçekleri bulunur: Örneğin Almanya’da “mutluluk” piramidinin tepesindeki duygular ve istekler, mutlaka bizden çok farklıdır.

Ülkeler ortalamasında, mutluluğun anahtarları saptanmış: Güvenlik, sınıfsal farklılıkların azalması, cinsiyet eşitliği, çağdaşlık... Bu “sübjektif refah” saptamalarının bile, Türkiye’deki önceliklerinin farklı olabileceğini gösteriyor. Bu girişten sonra, şimdi mutluluk olgusuna daha büyük açıdan ve kapsamlı bakalım...

Halkımız Mutlu mu?

Özsaygı, Mutluluk ve Sadaka Toplumu

Yoksulluk, para ve mutluluk arasında nasıl bir ilişki var? Acaba, ülkemizde sadakaya bağlanmış milyonlarca insan, aldıkları sadakalarla-mutlulukları arasında bir ilişki kurarlarsa, ne sonuç ortaya çıkar? Sadaka ve özsaygı arasında bir araştırma yapılırsa, nasıl bir sonuç çıkar? Sadakaya bağlananların, kendilerine sadaka topluluğu muamelesi yapılanların, aldıkları sadaka ile mutlulukları ve özsaygıları artıyor mu, azalıyor mu?

Yarın seçim olsa AKP ye oy verir misin, çok somut bir sorudur. Mutlu musun, sorusu ise kültürel, maddi ve manevi, psikolojik ve mekâna bağımlıdır, çok değişkenlidir, toplumsal referanslara ve konumlara göre farklı değerler ifade eder. Türkiye’de yapılan araştırmalar halkın mutsuz olmadığını gösteriyor! Yoksul ama mutlu!

Mutluluk üzerine dünyadan araştırma ilgi çekiciydi. Biri, Hindistan’da yapılan bir “mutluluk ölçümü”ydü. Bu ülkenin yoksulluk ve sefilliğiyle ünlü üçüncü büyük kenti Kalkütalılar hiç de sanıldığı gibi mutsuz olmadıklarını söylüyorlardı! (Bize ne kadar benziyorlar!) 1-7 arasında değişen bir mutluluk puanlama sistemi sıralamasında, Kalkütalılar 4. sıradaymış.

Portland Eyalet Üniversitesi ruhbilim uzmanlarından Ed ve oğlu Robert Biswas-Diener ise, “Öznel Mutluluk”u araştırıyor: Doğu Afrika’daki Masai savaşçılarından tutun, Kuzey Grönland’daki Inguıt avcılarına kadar çok geniş bir coğrafya araştırma alanları içinde; insanların ruh durumlarını ve geleceğe bakışlarını inceliyorlar... Vardıkları sonuç ilginç: İnsanlar, nerede ve nasıl yaşıyor olurlarsa olsunlar, “mutlu olmaya programlanmışlar”... Yani, mutluluğun evrimsel bir yönü var.

Şöyle diyorlar: “Mutluluk evrimin insanoğluna bağışladığı bir nimet. Bu sayede insan en zor koşullara bile ayak uydurabiliyor ve gelişebiliyoruz. Toplumsallaşmamız da bu mutlu olmak isteğine yanıt veriyor.” Dünyanın en mutlu insanları da Güney Amerikalılarınmış... En neşeli ülkeler sıralamasında ilk üç ülke Porto Rico, Kolombiya ve İspanya...

Hımmm. Demek ki mutluluk ile maddi zenginlik arasında mutlaka doğrusal bir ilişki yok. ABD ve diğer tüketim toplumlarında mal sahipliği ve satın alma fetişizminin doruklara pompalandığı toplumlara kıyasla, bu ülkelerde mutluluk daha zengin içeriklere sahip. Ed Diener’a göre, “başka ülkelere kıyasla daha yoksul olan Porto Ricolularla Kolombiyalıların neşeli olması, genelde yaşamın güzel olduğu inancının ağır bastığı kültürel değerlerden kaynaklanıyor.”

Mutlulukta Kültürel Görelilik

Fakat kültürel göreliliğe bakın: Doğu ülkeleri ise hiç de öyle düşünmüyor. Japonya, Çin ve Güney Kore’de yaşayanlar, mutluluklarını değerlendirirken, başlarından geçen en kötü olayları temel alıyormuş. Rotterdam Erasmus Üniversitesi’nin başarıyla sürdürdüğü Dünya Mutluluk Veritabanı’na göre, yerkürenin en mutlu insanları Danimarkalılar, İsveçliler ve Maltalılar. Tanzanya 3,2 puanla dünyanın en mutsuz ülkesi.

Batı ülkelerinde mutluluk çok önemsenen, hayatın neredeyse bu kavram etrafında döndüğü ve herkesin mutlaka mutlu olmak zorunluluğunu hissettiği medyatik ve sosyal bir olgu. Dahası, bu yönüyle siyasetçinin de program paketine giriyor...

Virginia Üniversitesi'nden Shigehiro Oishi: "Batılı insanlar kendilerini mutlu olmak zorunda hisseder ve nasılsınız diye sorulduğunda, kötü bile olsalar, 'İyiyim,' yanıtını verir. Oysa Asya'da kişinin her şeyi tüküründe olsa bile, iyi olduğunu dile getirerek kendisini başkalarından üstün görmek istemez."

Bir sonuç çıkartıyor: "Öznel mutluluğun ekonomik koşullardan çok kişinin tavrıyla ilintili olduğu söylenebilir. Fransa'da 'hiçbir şeye aldırmayan, şen şakrak' bir tavır pek de hoş karşılanmaz, bu nedenle Fransa mutluluk sıralamasında Danimarka ve İsveç'in bile altında."

Şüphesiz, Batı ülkelerinde ekonomik refah ve toplumsal hayatın daha rahat ve düzenli geçmesini sağlayan altyapının, mutlulukla ilgisi vardır. Uzmanlar diyor ki: "Demokrasi mutluluğun yolunu açan en etkili unsurlardan biri. İsviçre'de sık sık oylamaya gidilmesi halkın yaşam sevincini körüklüyor. İnsanlar oy vererek yönetimde söz sahibi olduklarını ve siyasal sürecin içinde yer aldıklarını hissediyorlar; bu da, onları mutlu etmeye yetiyor."

Bu olsa olsa, keyfi yerinde, büyük sorunlar içinde yaşamayan batılı refah ülkeleri insanlarına özgü bir saptama: Pek çok şeylerini halletmişler, mutluluk duyma sırası, bir üstyapısal kurum ve bu kurumun yarattığı ortam olan demokrasiye gelmiş!

Sadaka Almak, Mutluluk ve Özsaygı

Bir mutluluk haberi daha: Scientific American'da yayımlanan "özsaygı" konulu bir makaleye göre (CBT, Sayı 936), özsaygı ile mutluluk arasındaki olumlu ilişki var. Bu, finansal doyum ile mutluluk ilişkisinden daha yüksek not almış durumda! (Riverside'daki Kaliforniya Üniversitesi'nden Sonja Lyubomirsky, Chris Tkach ve Robin DiMatteo'nun çalışmaları). 31 ülkeyi kapsayan araştırmada sadece ABD, Kore, Norveç gibi ülkelerde değil, gelir düzeyi çok daha düşük, örneğin Tayland'da, Porto Rico'da, ve Türkiye'de özsaygı ile mutluluk arasındaki ilişki, finansal doyum ile mutluluk arasındaki ilişkiden daha yüksek not almış durumda. İnsanlar, iyi bir gelirleri olmasa bile, mutlu olabilmek için öncelikle onurlu olmak istiyorlar!

Buradan güncel sorular yöneltebiliriz: Acaba, ülkemizde sadakaya bağlanmış milyonlarca insan, aldıkları sadakalarla mutlulukları arasında bir ilişki kurarlarsa, ne sonuç ortaya çıkar? Sadaka ve özsaygı arasında bir araştırma yapılırsa, insanlar nasıl bir yanıt verir? Sadakaya bağlananların, kendilerine sadaka topluluğu muamelesi yapılanların, aldıkları sadaka ile mutlulukları ve özsaygıları artıyor mu, azalıyor mu?

Kitlesel Mutluluk veya Mutluluğun Parasal Değeri

Mutluluk için parasal bir ölçüm çizelgesi olabilir mi? “Mutlu musun?” En sık duyduğumuz söz oldu. Kitleselleşti, merhaba der gibi. Günümüzde mutluluğun kitlesel anlamı öne çıktı. Çünkü dünyayı mutsuz insan yığınları dolduruyor... Böyle olunca mutluluk sorununa “toptan çözüm” arayışları ön plana geldi... Mutluluk, evrimsel bir olgu... Temel ihtiyaçlarınızı karşılayınca mutlu oluyorsunuz. Peki, kültürümüz bunun üzerine hangi mutlulukları inşa etti?

Evrim biyologları, aslında mutluluğun evrimsel olarak doğuştan var olduğunu belirtiyor. Onlara göre mutluluk evrimsel sürecin veya gelişmenin olmazsa olmaz koşullarından biri... Sinir sistemimiz, kimyasallar, hormonlar salgılıyor, biz de “yiyecek ve cinsellik peşinde koşuyoruz”.

Bu açıdan bakıldığında mutluluk, en temel biyolojik gereksinimlerimizin karşılanması oluyor... Yani yemek yiyerek mide ve bağırsaklarımızı, çiftleşerek de yumurtalık ve erbezlerimizi çalıştırmak, mutluluğun iki temel unsuru.

Genlerimizin esiriyiz... Genlerimiz, kendilerini bir sonraki nesle aktarabilmek için, insanı, hoş nörokimyasal maddelerle yönlendiriyorlar ve bize “ne yapmamız gerektiğini” dikte ediyorlar... Evrimsel temelde bu olmakla beraber, yemek ve çiftleşmek, mutlu olabilmek için yeterli değil... Çünkü hayat, “bu ikili”nin arasında çok geniş bir alana sahip... Sosyal ve toplumsal olarak baktığımızda olaya, mutluluk belki de bu ikilinin dışındaki zaman ve koşullarda en büyük anlamını kazanıyor..

Mutlu musunuz, diye sorulduğunda, kastedilen, bu “gri” alanlardaki mutluluklar... Genlerimiz, yemek ve çiftleşmeyi garanti altına alarak, kendi amaçlarına ulaşıyor... Diğer zaman ve alanlardaki “mutluluk” sorunlarını da, çözmemiz için bize bırakıyorlar... İşte sorun o andan itibaren başlıyor... Çocuklar, eşimiz ve işimizde başarılılar, bütünsel olumlu duygularla yaşamak isteği..

Evrim biyologları, genlerimizin, geride kalan alanlarla ilgili mutluluk durumlarıyla da “ilgilendiği” görüşünde. Çünkü toplumsal, sosyal, ailesel ve kişisel genel mutlulukların, genleri ve doğal ayıklanma mekanizmalarını olumlu etkilediğine işaret ediyorlar.

Fakat mutluluğun “temel karakteri”, sürekli olmaması. Hiçbir konuda mutluluk duygusu kalıcı değil, daha çok geçici karakterde...

Bu özellik, insanı sürekli mutluluk arayışlarına itiyor. Kapitalizm bir yandan insanı yalnızlaştırırken, bir dizi “sosyal etkinlik” önerileriyle, yalnız insan kitlelerini de kitlesel mutluluk üreten mekanizmaların içine sokuyor... Dev büyük sahnelerde artık mutluluğun ticareti var!

Mutluluğun Ekonomisi

Uzun süredir biliniyor ki, para her şeyin karşılığı değil ve her şey parayla satın alınamaz. Einstein ne demişti? Yaklaşık şöyle: Paranın satın alamayacağı şeyler çok daha değerlidir. Para ile satın alınanlar şüphesiz bir ihtiyacımızı karşılar. Parayla ruhumuza iyi gelecek bir dizi şeyler de “satın” alırız. Çok güzel bir manzara, bir anlık duygu... O anda veya daha sürekli ruhumuza iyi gelecek her şeye para ödemeye hazırız...

Birçoğumuz için inanılmaz şeylere para harcamanın mantığı anlaşılmazdır. Burada zaten mantık değil, duygu var... Ama duygunun mantığını da unutmamalım.

Bütün dünyada “mutluluk ekonomisi”nin büyüklüğünü merak etmez misiniz? Bir parfüm de bu ekonominin bir parçası olabilir... Bir şiir dinletisi de... Mutluluk ekonomisine, doğru ve akıllı yatırımların büyük geri dönüşleri var..

Peki ruhsal veya manevi her şeyin, kişiyi parasal tatmin edici bir değeri, karşılığı var mı? Örneğin, ölen bir eşin veya kaybedilen bir sevgilinin maddi karşılığı nedir?

Saçma mı? Yo hayır...

Tazminat davaları ve tazminat değerleri bu karşılıkların arayışı için vardır. Bazı insanlar için, eş veya sevgili kaybının hiçbir karşılığı olamayabilir..

Ama büyük çoğunluk için?

Örneğin İngiliz ekonomist Andrew Oswald, kaybedilmiş bir eşin “değeri”ni hesap etmeye kalkmış... Bulduğu rakam: Ayda 21 avro! Ona göre bu rakam, ölümün düşürdüğü “iyilik” veya “mutluluk” halini, eski düzeyine yükseltiyor!

Ekonomiste göre, insanların duygu dünyası yükselişler ve alçalışlardan oluşuyor. O halde bunları ölçmek mümkün... Tabii, kafadan atmıyor, çünkü elinin altında 750 bin İngiliz’in istatistik bilgileri var. Bu grup 7 yıl boyunca mutlulukları konusunda ona bilgi vermiş... Hemen her alanda kayıpları kazançları incelenmiş; bu bilgilere bağlı olarak yaşadıkları duygu-mutluluk düzeyleri de ...

Bu kayıp ve kazançların yol açtığı mutluluk kayıpları veya kazançlarının dip ve tepe eğrilerini bulmuş ekonomistimiz. Ve bunlardan yola çıkarak insanın hayat sevinci veya mutluluk için parasal bir ölçüm çizelgesi geliştirmiş..

Özetle, işte size mutluluğun değeri (artı ve eksi etkileyen olgular) üzerine kısa bir liste (avro olarak):

Evliliğin değeri	: (+) 9.000
Çocuklar	: (±) 0
Eşlerin ayrılması	: (-)16.000
Eşlerden birinin ölümü	: (-) 21.000
İşsizlik	: (-) 34.500
Ağır hastalık	: (-) 61.500

Piyasa ekonomisinde paraya vurulmayan bir şey kalır mı?

Kalp Krizi Kontrol Anketi

Ülkemizde günde ortalama 150 kişi ani kalp kriziyle ölüyor. Aralarında ünlü bir kişi olunca, Futbol Federasyonu Başkanı Hasan Doğan gibi, gazetelerde manşetlere çıkıyor. Prof. Altan Onat, Türkiye'nin kalp sağlığını inceleyen en kapsamlı çalışma olan TEKHARF epidemiyolojik araştırmasını yürüten bilim insanımız. Diyor ki "Hasan Doğan ve diğerleri ölmeyebilir! Gerekli olan sadece, beden ve yaşamıyla ilgili bilimsel bilgi, bu bilgilere uygun bir yaşam tarzıdır."

"Hasan Doğan'ın kan değerlerini bilmiyorum, ama sigaraya düşkünlüğü ve dış görünüşü, kalp damarları ile ilgili sorunları olduğuna işaret ediyor. Göbeklilik sorunu görünüyor. Bel ölçüsünü bilmiyorum, ancak ense kalınlığına bakılacak olursa, bel ölçüsü 95'in üzerinde, hatta 100'a aşkın. Ense ile göbek arasında bir ilişki var. Türk erkeğinde 95'i aşan bel ölçüsü, diğer parametrelerle birlikte, yüksek kalp krizi riskine işaret eder... Göbeklilik, Türk erkeği için fevkalade risk faktörüdür."

Damar sertliği, ani kalp krizi önlenemez risklerdir! Risk erkeklerde 40-45, kadınlarda ise 50-55 yaşlarından itibaren yükseliyor. Kolesterol, iyi ve kötü kolesterol düzeyleri, göbeklilik ölçüsü, hareketlilik durumu, yemek tarzı, yüksek tansiyon, sürekli stresli yaşam... Bu risklerden birkaç tanesini belki de çoğunu Hasan Doğan mutlaka taşıyordu...

Bu riskler denetim altında tutulabilir! "Bunun için bilgi, irade ve istek gerek," diyor Onat. Peki, Onat kendini nasıl denetliyor? Altan Onat önemli bir kalp krizi geçirdikten sonra 30 yıldır hayatta. O anda sigarayı bırakmış ve sağlıklı yaşam için temel öğütlerden sapmamış. Ama istediğini de yapmış. Günde 2 köfte büyüklüğünde etini de yiyor! Yürüyüşünü de yapıyor. Kolesterolünü ilaçla denetliyor.

Kalp krizinden sonra ameliyat olmamış. Krizden 7 yıl sonra, bilimsel çalışma için bulunduğu Mayo kliniğinde risk analizi yaptırmış, anjiyo dâhil: "Ağrılardan kurtulmak istiyorsanız kalp damarı ameliyatını yaptırınız, ama yaptırırsanız, veya yaptırmayıp kendinize dikkat ederseniz fark etmiyor, şansınız yüzde 50-50!" Ameliyatı tercih etmemiş Onat!

Koroner Risk Planlaması

Türk Kardiyoloji Derneği'nce de desteklenen TEKHARF-Türkiye'nin Kalp Sağlığı araştırması sonuçları, Türk erkeği ve kadını üzerine özgün ve önemli bilimsel bilgiler üretiyor. Dünya bilim çevreleri bu çalışmalarını ilgiyle izliyor. Onat, dünyadaki örneklerinden de yararlanarak, "Türk Yetişkinleri İçin Koroner Risk Puanlaması" adlı, 9 noktalı bir sistem geliştirdi. Aşağıda riskinizi kendiniz puanlayın ve hayatınızı izleyin!

1- Cinsiyet ve Yaşınız İçin

Yaş	Erkek	Kadın
30-34	0 puan	eksi 7
35-39	0	eksi 5
40-44	2	eksi 1
45-49	5	7
50-54	7	10
55-59	9	12

60-64	11	14
65 üstü	15	16

2- Sistolik Kan Basıncınız İçin (mmHg):

120'den az	: 0 puan;
120-129	: 1 puan;
130-139	: 2 puan
140-159	: 3 puan
160 üstü	: 5 puan

3- Halen Günde 1 ve Fazla Sigara İÇiyorsanız:

Erkek için 3, kadın için 2 puan; içmiyorsanız 0 puan

4- Şeker Hastalığınız İçin: Yoksa 0, varsa erkeğe 3, kadına 4 puan

5- Kanda LDL Kolesterol Düzeyiniz İçin:

100'den az	: 0;
100-129	: 2;
130-159	: 4;
160-189	: 6;
190 ve üstü	: 8 puan

6- Kanda HDL Kolesterol Düzeyi İçin:

35'den az	: 5 puan;
35-44	: 3 puan;
45-54	: 1 puan;
55'ten büyük	: 0 puan

7- Kanda Trigliserit Düzeyi İçin:

100'den az	: 0 puan;
100-199	: 1 Puan;
200'den fazla	: 2 puan

8- Bel Çevreniz İçin:

Erkek: 94 cm ve altı: 0 puan. 95 cm ve üstü 1 puan.

Kadınlarda: 88 cm ve azı 0 puan; 89 cm ve üstü: 1 puan.

9- Çalışma Zamanı Dışında Haftada 4 Gün 30'ar Dakika Yürüyüş veya Eşdeğer Fiziksel Etkinlik:

Yapıyorsanız : 0 Puan,

Yapmıyorsanız : 1 puan

Değerlendirme: Erkekler 23, kadınlar 27 veya daha yüksek puana sahipse, damar sertliğine bağlı kalp hastalığı riski yüksek. “Yani, önümüzdeki 10 yıl içinde kalp krizi geçirme veya kalpten ölme olasılığınız en az yüzde 20!”

Puanı 18-22 arası olan erkekler ve 21-26 arası olan kadınlarda, 10 yıl içinde kalp krizi geçirme ya da kalpten ölme olasılığı yüzde 10-20 arası.

Daha düşük puanlarda bu olasılıklar yüzde 10'dan az. Onat, bu puan için “iyi” diyor! Risk en aza inerse, günde 150 kişi ani kalp krizinden ölmeyecek! Bu sayı sadece 20-30 kişilere düşecek!

Bilimi, bilimsel bilgiyi izleyiniz!

II. BÖLÜM

Bilimi ve Toplumu Anlama Becerisi

Bilim ve Toplum,

İstikamet Farklı Yönlere mi?

“Bilim ve teknoloji dünyası” ile “toplumların dünyası”... Acaba bu ikili nereye gidiyor? İstikametleri aynı mı, yoksa ayrı mı? Bilimin oku hep ileriye gösterirken, toplumlar geriye gidebilirler mi? Nereye kadar geriye gidebilirler? Mutlak mı geçici mi? Uygarlığın ana kulvarı dışına düşen toplumlar, varlık sorunu mu yaşarlar?

Bilim ve teknoloji dünyasıyla, toplumları birbirinden ayırıyorum. Şüphesiz etkileşim içindeler, ama epey dertli bir etkileşim söz konusu... Gördüğüm kadarıyla bilimin istikameti ile toplumların istikameti sık sık aynı değil...

Bilim ve teknoloji dünyası, düz bir istikamette yol alıyor... Oıkları hep ileri doğru! Birbirini çoğaltarak, ileri doğru hızla giden bir olgudan bahsediyorum... Koşusunu, hareketini izliyoruz, hatta düzenliyoruz, yönlendiriyoruz. Ama bilim ve teknoloji öyle doğurgan iki ayrı alan ki, geleceklerini tam öngörmek, hareketlerinin tüm ayrıntılarını izlemek mümkün değil. Bugün yapılan bir önemli buluşun, yarın hangi buluşları ve teknolojileri doğuracağını bilmiyoruz! Temel bir buluş, gelecekte bir dizi başka çok önemli ve temel buluşlara kuluçkalık edebilmektedir.

Ama şunu kesin biliyoruz: Bilimin hareketi, bilimin oku diyelim buna, ileriye doğru gidiyor. Tek istikamet! Gayet fütursuzca, kimseyi ve hiçbir şeyi umursamadan, kendini beğenmiş, aktığı kulvardan milim şaşma niyetinde olmadan!

* * *

Peki, bunu toplumlar için söyleyebilir miyiz? Ben diyemiyorum... Toplumların oku, zaman içinde nereye ve nasıl gidiyor? Toplumlar sanki her yöne hareket edebilirler, bilimin okunu izlemek zorunda değiller; yoksa genellikle de izlemiyorlar mı? Bunu da diyemiyorum, çünkü bilim ve teknolojinin dünyası ile toplumların dünyası arasında müthiş bir etkileşim var. Bu etkileşim, yönlerini öyle çok da ayrı kılamıyor. Üstelik bu etkileşim daha çok tek yönlü! Yani bilim ve teknoloji dünyası, toplumları daha çok etkiliyor, toplumsal hayatı biçimlendiriyor, dahası belirli ölçülerde yönlendiriyor. Bazen toplumlar farklı yönlere gitse de, genellikle bilimin açtığı kulvarda yürümek zorunluluğunu görüyor. Her toplum için söz konusu olmasa bile. 1600'lerin dünyası ile 1800'lerin, 2000'lerin ve bugünün dünyası bir mi? Bilim ve teknoloji, buluşları ile insanların dünyasını değiştiriyor. Bu değişim, şüphesiz öncelikle çalışma hayatında başlıyor. Üretime odaklanıyor. 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl ve bugünün çalışma ve üretim hayatı bir mi? (Burada temel bir kaynak çalışma olarak, bkz.1) Üretim ve çalışma hayatındaki yenilikler ve değişimler, insan yaşamını, bakışını, ilişkilerini değiştiriyor. Her aşamada yeni ve değişen-değişmekte olan bir toplumdaki bahsedebiliriz.

Sadece bu kadar değil. Bilim ve teknoloji dünyası ile, düşünce disiplinleri, sanat, edebiyat, felsefe arasında da büyük bir etkileşim yaşanıyor. Her şeyin birbirini etkilediği, geliştirdiği, dönüştürdüğü, yenilikçi bir uygarlık sistemi, ortaklaşa inşa ediliyor.

Bütün Bunlar Tamam da...

Yine de, başta değindiğimiz gibi ciddi bir problematik var... Toplumlar, bilim ve teknolojinin gelişimi ve eleştirel aklın oku yönünde hareket etmek ihtiyacındalar. Ediyorlar mı? Evet, ama gecikerek, bazen zorlukla ve eskinin engellerine takılarak... Yakın tarih bize pek çok toplumun bilim

ve teknoloji dünyasındaki gibi “ileriye doğru” gidemediğini, bazen çok farklı bir telden çaldığını gösteriyor.

Örneğin, yaşadığımız iki büyük dünya savaşını; bilimsel teknolojik devrim patladıktan sonra bugüne kadar gelen süreçteki bölgesel ve yerel savaşları düşününüz... “Bilimin kalesi” ABD’yi düşünün. Irak’a saldırısını! Hangi akılla yakıyor, yıkıyor ve öldürüyor? ABD’yi yönetenlerin istikameti ile bu ülkedeki bilimin istikameti aynıdır, kim diyebilir? Şüphesiz, bu duruma açıklamalar getirilebilir. Savaşların ve ulus devletlerin çağı olan Sanayi Toplumu politikaları henüz yürürlükte. Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi’ne geçiş krizleri yaşıyoruz.^[5]

Ama yine de: Bilim ve teknoloji dünyasının aklıyla “toplumların aklı” birbirinden farklı mı çalışıyor? Saatleri de okları da birbirine paralel gitmek zorunda mı! Bilim ve teknoloji dünyasının saati, mesela genellikle bugünü gösterebilirken... “Toplumların saati” ise, iki bin yıl öncesini, bin yıl öncesini, beş yüzyıl öncesini gösterebilir mi?

Daha kestirme söyleyelim: İleri teknolojik bir toplum, insanlığın ve uygarlığın aşmakta olduğu dinsel düşüncelere dayalı bir yönetim altında yaşamayı tercih eder mi? Örneğin Türkiye bütünüyle, AKP veya diğer siyasal İslam’ın isteği doğrultusunda gitse... Bu mümkün mü? Mümkünse Türkiye ne kadar “geriye” gidebilir? Acaba dünyadaki toplumsal istikameti esas belirleyen “ana uygarlık akımı” kendi yolunda ilerlerken, diğer ülkeler, bölgeler, başka yöne gidebilirler mi?

İnsanı diğer canlılardan ayıran pek çok özellik vardır, iki ayaklılık, alet kullanma, düşünebilme... Ama belki de en önemlisi, biriktirebilme özelliğimiz sayesinde yarattığımız ve sonraki nesillere aktarabildiğimiz kültürdür, en ayırt edici özelliğimiz... Ki biz buna uygarlık diyoruz... Buna bir de “hayal etme” özelliğimizi katabiliriz.

Biriktirebilme ve aktarma özelliğimizi aklımızın özgürleşme sürecine borçluyuz. Düşüncelerimiz dogmalardan özgürleştikçe, kültürümüz rafineleşti, yarattığımız değerler nitelik ve nicelik olarak geçmişle kıyaslanamayacak bir artış hızına ulaştı. Şüphesiz ki sadece bilim ve teknolojik birikimden değil, insanın kendisini ve yaratıcılığını dışa vurduğu sanat, edebiyat, felsefe, düşün, hukuk gibi bütün etkinliklerden söz ediyoruz. Ve uygulamada zayıf ve sakat yönleri olsa bile, ulaştığı demokrasi, insan hak ve özgürlükleri alanlarında biriktirdiklerini de bunların üzerine katıyoruz.

Bu olgular ışığında tekrar soralım: Bugüne kadarki hemen her alanda ve konuda bu büyük birikime insanlık sırtını dönebilir mi? Birikim, şüphesiz ki, toplumların ana yolunu belirlemektedir. Bu saptama ışığında, şunu söyleyebiliriz: Bazı toplumlar bu “birikim”den sapsa bile, eninde sonunda “yola girecektir”, eğer varoluşunu sürdürmek istiyorsa...

Bir Düş Kurarsak...

İnsanı bugün diğer canlılardan ayıran eğer özgürleşen beyin sayesinde yarattığımız uygarlık/kültürse... Gelin bu kültürü, insanlığın üzerinde yaşadığı bir halıya benzetelim... Ve bir güç, birdenbire bu halıyı insanlığın, yani Homo sapiens’in ayakları altından çekip alsın!

Kendimizi bulacağımız yer, 50 bin yıl öncesinin koşullarıdır. Her şey o ilkellekle başlayacaktır yeniden... Ne yazık ki, 50 bin yıl öncesine döndüğümüzde, bugünü yaşadığımızın ayırında bile olamayız. Çünkü genetiğimizde bugünün kültüründen tek bir iz bile yoktur! Öğrenilen ve edinilen kalıtsal değildir. Genetiğimiz, yaşadıklarımızdan veya biriktirdiklerimizden –ne yazık ki– tek bir

çizik bile barındırmaz! Bebekler, kültür birikimsiz saf bir genetikle doğuyor!

Doğduktan sonra da insanlığın birikiminden/kültüründen herkes aynı payı almıyor. Aramızda, insanlığın birikiminden soyutlanmış, bu birikimin kenarında yaşayan, bazen trene bakar gibi davranan, dahası treni “taşlayan” milyonlar yaşıyor. Ne yazık ki tüm toplumu oluşturanlar arasındaki ortak dil, kültür ve düşünce birliği, yani “uygarlık birikiminden yararlanma derecesi”, bazı toplumlarda en aza inebiliyor, bazı toplumlarda da en yüksek düzeyde seyrediyor!

2009 Türkiye'si'nin yurttaşları arasındaki ortak dil zayıflamış durumda. Bu ülkeyi, ortak dili güçlü konuşan ülkelere karşısında, şüphesiz geriye düşürmektedir! İnsanlığın birikiminden uzaklaşanlar geriye, ondan en çok yararlananlar da ileriye doğru gidiyorlar.

Sözün özüne dönersek: Şuna inanıyorum: Toplumlar, uygarlığın ana akımından yer yer ayrılırsalar, ayrılmış görünseler, geri düşüşler yaşasalar bile, er geç anayola çıkacaklardır, çıkmak zorundalar. Çünkü varoluşları, otobanda seyredebilme yeteneklerine bağlıdır! O halde, tüm insan faaliyetlerinin.

...oku, istikameti, hızı, aklı, düşünme kapasitesi ve yaratma gücü ile..

..toplumların oku, istikameti, düşünme ve yaratma faaliyeti arasındaki farklılıkların mümkün olduğunca azaltıldığı...

...okların zaman içindeki yönlerinin benzer olduğu bir dünyada, insanlık yolunu kaybetmeyebilir!

Şimdi “Toplumların Yönü” üzerine iki yazıyla daha konuyu sürdüreceğim.

Bilim Bir Şey Bilmiyor!

Bilime, “ruhun olmadığını nereden biliyorsun” diye sorarsanız, yanıtı, “Ben, ruhun olduğunu bilmiyorum”dur... “Ruhun olmadığını” kanıtlamak, hiçbir zaman bilimin ilgi alanında değildir... Bilim, “ruh yoktur, insan özel bir yaratık değildir,” de demez... Ama bir bilim insanı ruhun varlığına inanabilir. İnanç, kişisel bir alandır, bilimsel değil...

Şüphesiz, “bilgi” nitelikli her şeyi bilime borçluyuz. Bilim insanları, bilimin yöntemlerini kullanarak, bilgiler üretmiştir. Bu sayede yeryüzünün tabii olduğu yasaları büyük ölçüde “biliyoruz” ve bu verileri temel alarak yaşıyoruz. Bütün bu kazançlarımız bilimin nitelikli çalışmaları sayesinde.

Bilime “bilebileceği” şeyleri sorabilirsiniz. Bunlar arasında bilim ancak araştırılarak bilinebilecek nitelikte olanları merak eder, öğrenmeye ortaya çıkarmaya çalışır. Fakat bilime bilemeyeceği, doğrudan uğraş alanı olmayan şeyleri sorarsanız, bilim bir şey bilemez.

Örneğin bilime, “ruhun olmadığını nereden biliyorsun” diye sorarsanız, yanıtı, “Ben, ruhun olduğunu bilmiyorum”dur... “Ruhun olmadığını” kanıtlamak, hiçbir zaman bilimin ilgi alanında değildir... Bilim, “ruh yoktur, insan özel bir yaratık değildir” de demez... Ama bir bilim insanı ruhun varlığına inanabilir. İnanç ve bilgi ayrı şeylerdir! Bilime, henüz bize ışığı bile ulaşmayan uzayın ötesinde ne olduğunu sorarsanız, yine yanıt alamazsınız. Bu tür konularla teoloji, metafizik, bilimkurgu ilgilenir! Ama onların yanıtları “bilimsel bilgi” değildir. Doğrulanmamış, doğrulanması da mümkün olmayan yanıtlar, inanç dünyasına girer.

Bunlar, bilgi olmayan, “toplumsal olgu” olarak da sınıflandırılabilir. Toplumsal olguların “bilgi olması” şart değildir. Bu açıdan “nesnel gerçek”le bir ilişkisi yoktur. Bir sosyolog araştırır ve toplumda şu şu inançlar yaygındır, der. Örneğin, insanlardan bir kısmı dini törenlerde yerlere çubuklar ve küçük taşlardan evler yapar. Böylece tanrının kendilerini bir ev sahibi yapacağına inanırlar. Bu davranış bir olgudur, toplumda gözlenen bir hareket tarzı, bir inançtır... Ama bilimsel bilgi değildir! Çünkü, bu olgunun doğrulanacak, test edilecek, kanıtlanacak bir yönü bulunmaz. Şimdi yeni türdeki akademisyen unvanlı bazıları, bu toplumsal inanç ve davranışları da başka bir “bilim” olarak sınıflandırıyorlar! Kendilerine kolay gelsin, aman, zaten bilimin öyle çok da üretken olmadığı bu ülkeye, bunu “bilim” diye yutturmasınlar!

Bilim insanı ise şunu yapar: Elinde yeterli veri birikmişse, bir teori ortaya atar. Kuramlar, varsayımlar, tezler oluşturur. Akıl yürüterek, mantık kurarak ve çıkarsamalarda bulunarak, deneysel araştırmalar yaparak bu teorileri kanıtlamaya çalışır. Tartışmaları kışkırtır...

Büyük Patlama Gerçek mi?

Mesela evrenin Büyük Patlama ile doğduğu/başladığı kuramının doğruluğu kanıtlanmış değildir. Ama bu kuramın üzerinde büyük ölçüde fikir birliği vardır. Çünkü evrenin genişlemesi, Büyük Patlama’dan geride kaldığı varsayılan arka plan radyasyon ışıması gibi pek çok veri, Büyük Patlama’nın varlığına işaret eder. Büyük Patlama, sonuçlarından yola çıkılarak oluşturulan bir kuramdır. Ama şu soru da vardır: “Büyük Patlama öncesinde ne vardı ve Büyük Patlama’ya ne yol açtı? Bazıları, Büyük Patlama kuramını tanrının varlığına bir kanıt olarak da ileri sürer. Ama, Büyük Patlama ile evren doğduysa, o zaman tanrı neredeydi, diye sorular da yöneltebilirsiniz.

Bilim kendi sınırlarını bilir; bilimsel veriye, sezgiye, mantığa dayanmadan kuram oluşturulamaz.

Bilime bilmediği, bildiğini iddia etmediği konularla ilgili olarak “Nereden biliyorsun?” diye sorarsanız, “Ben bir şey bilmiyorum ki!” der... Bir bilim insanının “insan beyni kainattaki en karmaşık şeydir” dediğini ben hiçbir yerde okumadım. Çünkü böyle bir bilimsel varsayım olmaz... Ciddi bir bilim insanı da böyle bir şey demez! Bunu kim demişse, nerede yazılıysa göstermek gerekir! İnsan beyninin en karmaşık şey olduğunu ileri sürebilmeniz için, evrende başka hiçbir beyin olmadığını kanıtlamanız gerekir. Ama insan beyni yerküre içinde en karmaşık beyin olabilir.

Bilim “kainat öncesi”nin olup olmadığını da bilmez. Büyük Patlama’dan öncesi için de bir sürü başka tezler vardır! Örneğin bazıları, belki de ezelden beri evren doğup doğup yok olmaktadır, diyor! Paralel evrenler, sicim teorisi... Bir dizi görüş vardır tartışılan..

* * *

Evren dediğimiz, uzaydaki olayların tümüdür; cisimler, boşluklar, molekül ve atomlar, yıldızlar ve evrende gözlemlenen tüm cisim ve maddenin davranış biçimleri, evrenin tümünü oluşturur... Bilim, bu oluşumların toplam sonuçlarını kestirebilme iddiasında hiçbir zaman olamaz. Bilim, evrende durmadan bir değişimi gözler. Bu değişimin yasalarını, kurallarını anlamaya çalışır.

Yeryüzündeki canlı hayatı ile bütün bu fiziksel, kimyasal, biyokimyasal oluşumlar ve değişimler arasında bir ilişki kurmayan kimse, bilimden kopar; akıllı tasarım vb. gibi bilimsel görüşlere yönelir.

Bilim, dogma değildir. Varoluş üzerine kanıtlayamadığı “kesin gerçekler” ilan etmez. Kendisini “dogma”lardan arındırabilmek için, hatta “mutlak rölativizm” gibi, bence uç noktalara varan görüşler bile ileri sürüldüğü olur!.. Her şeyin göreceli olduğu ve hiçbir gerçek olmadığını vazedenden mutlak rölativizm, bilimsel olguları ve kuramları reddetmek için türlü çeşitli “kaçak yol” arayan dinsel görüşlerin bulunduğu noktadır!

Burası “bilinmezlik kapısı”dır. Bilinmezlik, din bağınazlarının çok sevdiği gri alandır. Her şeyin gri alanda olduğu, hiçbir şeyin kesin bilinmediği inancı, dinsel alanları genişletir ve din bağınazlarının toplum üzerindeki etkisini artırır. Dolayısıyla, türlü çeşitli iktidarlar doğurur. Her türlü iktidar, güç demektir, para, manevi ve maddi otorite demektir! Bilimsel güçler, astrologlar ve ufocular dâhil, sürekli olarak bilinmezlik alanında at koşturur. Bu alanı mutlak kılmaya çalışır ki, oradan nemalansın!

Hayatın Anlamını Sorgular mı?

Bilim, hayatın anlamı var mı yok mu konusunu da doğrudan araştırmaz. Ama bilim insanları, evrimsel biyolojik bütün verilere bakarak, “hayatın anlamı hayatta kalmaktır” veya “hayatın anlamı, üremektir, kendini çoğaltmaktır” gibi sonuçlara varabilir.

Ama, bilimsel veriler, bunun sadece yeryüzündeki yaşama özgü söylenebileceğine işaret eder. Kosmos’un “hayatta kalmak” gibi bir derdinin olup olmadığı sorusunun yanıtı ise –şimdilik veya belki de hiç– yoktur!

Fakat insanoğlu, hayatını, kendi bireysel yaşam sınırlarının bile çok ötesinde anlamlandırmada büyük mesafe katetmiştir! Yani hayatın anlamı, bilinebildiği kadarıyla, insanın ortaya attığı bir sorundur ve insan için önemlidir... Çünkü, belki de –şimdilik– insan ölümlü olduğu için, hayatın

anlamı ve sonrası, kendisi için önem taşımaktadır, bu nedenle de hayatın ötesinde düşler, dünyalar kurmaktadır.

Bilime, bilmediği alanlarda iddiası varmış gibi sorular yönelterek “nereden biliyorsun” dersiniz, bence yanıtı “bir şey bilmiyorum”dur... Kendi sorunlarımızla bilimin sorunlarını karıştırırsak, bilime haksızlık ederiz!

Bilimde Kesinlik ve Koşulluluk

Bilgi her zaman kendi geçerli koşullarında doğrudur. Örneğin suyun deniz seviyesinde 100 derecede kaynaması, dünyamızın bugünkü koşullarında geçerli bir olgudur. Sadece deniz seviyesinde! Bugünkü koşullar değiştiğinde, suyun kaynama noktası belki de 90 veya 150 derecede söz konusu olacaktır.

Halkın bilimden bekledikleri ile bilimin kendi işleyişi, birbirinden çok farklı şeylerdir. Toplumda şöyle bir inanış veya bekleyiş var: Bilim bize kesin olarak söylesin ve tartışmaya son noktayı koysun!

Büyük çoğunluk, “bilim” görüş açıklayınca akan suların duracağına inanır. Tamam!.. Tartışma bitmiştir!.. Bilim son sözü söyledi!..

Hayır hiç de öyle değil. Belki de tartışma yeni başladı!

Gördüğüm ve bildiğim kadarıyla bilimin son sözü yok. Hem de hiçbir zaman yok. Bilimi öyle, bir mutlaklık aracı olarak görmek yanlış. O zaman bilime dinsel-tanrısal bir araç ve nitelik bahşetmiş oluruz. Tam tersine, bilim çözdüğü, çözdüğünü sandığı soru veya sorunlardan daha büyük sorular-sorunlar yaratır.

Bazı “bilim” adamları, toplumda bir kesinlik abidesi gibi dolaşır. Bu tavırları, toplumdaki yanlış inançlardan beslenir... Söylediklerinin yüzde yüz doğru olduğuna inandırmaya çalışırlar. Böyle tavırlar bu tür “bilimci”lerin kazanç ve varlık kapısıdır da!

Millet de soru sormayı bilmediği veya bilimin gerçek doğasından habersiz olduğu için ve biraz da bilgiliye büyük saygısından dolayı susar, söylenenleri kabul eder. “Hoca” olmanın, hocalığın bu topraklarda değeri çoktur, hocalık her zaman hürmet ve saygı konusudur. Hocalığın niteliği ise önemli değildir. Bu hocalık, kaynağını dinden de alabilir bilimden de! Millet bir kez “derin insan” olduğuna inandı mı, seni artık hoca mertebesine çıkarır! Seni iyi yaşatır!

Koşullara Bağımlılık

Konumuza dönersek: Bilimi, bir bilme-öğrenme, araştırma yöntemi olarak düşünmeliyiz. Bilim insanını da, kendi alanında, bilimsel yöntemi kullanarak araştırma yapan ve bilgi üreten, en azından bilimin ürettiği bilgileri doğru bir şekilde anlayan, yorumlayan, öğreten ve nakleden insan olarak...

Bilim insanını, bildiği alanda olan biteni çok yakından izleyen iyi bir uzman olarak da görebiliriz. Söyledikleri, araştırıp buldukları, yazıp çizdiklerinin doğruluğu, şüphesiz koşullar ve zamanla sınırlıdır. Bilgi her zaman kendi geçerli olduğu koşullarında doğrudur. Başka koşullarda geçerli olmayabilir.

Örneğin suyun deniz seviyesinde 100 derecede kaynaması bile, dünyamızın bugünkü koşullarında geçerli bir olgudur. Deniz seviyesinde 100 derecede kaynamasını sağlayan yeryüzü koşulları (örneğin havanın bileşenleri vb) değiştiğinde, suyun kaynama noktası belki de 90 veya 150 derece olacaktır.

Hele geleceğe yönelik tahminlerde bilimin eli kolu tamamen bağlıdır. Sadece göreceli bilgiler verebilir; değerlendirmeleri de hep “eğer”lerle, “şu ve şu koşullar”la doludur...

“Budala” veya “Fanatik” Bilim Var mıdır !?

Bazıları şöyle diyor: “Evrim teorisi, adından da anlaşılacağı gibi bir ‘teori’dir, yani varsayımdır. Fizik ve biyolojinin varoluşu açıklamak gibi bir durumu olamaz, onlar ancak insan konforuna ve sağlığına hizmet edecek teknikler geliştirirler... Bilim budalalığını, bilim fanatizmini Avrupa bile yapıyor”...

Yazık ki ne yazık!

Avrupa Parlamentosu, Yaratılışçılık Teorisi’nin okullarda Evrim Teorisi’nin yerine veya ikisinin birlikte okutulmasını eleştirdi ve “Eğitimde Yaratılışçılığın Tehlikeleri” başlıklı bir karar aldı. Bilime saldırının odak noktasında, Evrim Kuramı yatıyor. ABD’den Evangelist köktendincilerin büyük paralarla pompaladıkları bu saldırının ülkemizde de ayakları, savunucuları bulunuyor! Dahası, siyasi iktidarın milli eğitim politikasında da bunun etkilerini görüyoruz. Avrupa Parlamentosu ise, okullardan bilimsel düşüncenin kovularak, daha muhafazakâr ve dinsel düşüncelere dayalı bir toplumsal düzen tehlikesine karşı, alarma geçme ihtiyacını duydu!

Bizde, aslında köktendincilikle ilişkisi olmayan bir akademisyen kökenli gazete köşe yazarı, Avrupa Parlamentosu’nun bu uyarıcı kararına “Bilim Budalalığı” diye saldırdı.^[6] Ona göre, bu “dayatmacı, pozitivist bir anlayış”. Diyor ki yazısında: “Evrim teorisi, adından da anlaşılacağı gibi bir ‘teori’dir, yani varsayımdır.”

Ve: Fizik ve biyolojinin varoluşu açıklamak gibi bir durumu olamaz, onlar ancak insan konforuna ve sağlığına hizmet edecek teknikler geliştirirler... vb.

Baştan sona bilimin temel kavramlarına bu kadar aykırı ve bilim tarihinden bu kadar nasipsiz bir yazının, üstelik bir akademisyenden çıkması hayret vericidir! Bilim üzerine bu kadar yanlışlığı art arda sıralamak doğrusu beceri ister! Burada, olayın siyasal, toplumsal yönlerini bir yana bırakıp, yanlışlığa kaynaklık eden sadece bazı temel kavramlar üzerinde duracağız!

Teori Nedir, Varsayım Nedir, Bilim Nedir?

Teori başka, varsayım başkadır.

1) Teori veya Kuram: Bilimsel Teori veya Kuram, gözlem ve deneylerle desteklenen ve doğrulanabilir, bir dizi ispat aşamasından geçmiş düşünceler bütünüdür. Diğer hipotez ve düşünceleri bağdaşık bir doku içinde bir araya getirir.^[7] “İspat”, yani teoriyi destekleyen kanıt ve kanıtlar, onu bütün diğer düşünce disiplinlerinden (felsefe vb) ayırır! Bu kanıtlar ve gözlemler, akıl yürütme ile birbiriyle bağlantılı bir düşünce bütünlüğü içinde Kuram olarak ifade edilir. Evrim, Atom, Levha Tektoniği, Kuantum gibi kuramlar, kanıt ve gözlemlerle güçlü olarak desteklenen düşüncelerdir.

Varsayım veya **Hipotez** ise henüz gözlem ve deneyle doğrulanması gereken bir kabul, önermedir... Bir örnek verilir: 1944 yılından önce, genetik maddenin DNA olduğu görüşünü destekleyen çok az kanıt vardı, ama makul bir varsayımdı. Sonraki yıllarda bu görüşü destekleyen kanıtlar arttı, varsayım güçlendi, bugün ise bu görüş artık bir olgu olarak kabul ediliyor.

Olgu, “Kanıtlarla çok fazla desteklendiği için artık doğruymuş gibi kabul etmemizde sakınca olmayan bir hipotezdir. Yani, neredeyse hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek bir şekilde doğru olduğu

kanıtlanmıştır. Ama sadece neredeyse... Yoksa akla gelebilecek herhangi bir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde kanıtlanmış değildir.”

2) Dolayısıyla Evrim Teorisi’ne varsayım gözüyle bakmak, Darwin’den bu yana, bilimin Evrim Teorisi’ne 150 yıldır yaptığı katkıları, bütün gözlem ve deney sonuçlarını yok saymak veya bunlardan habersiz olmaktır. Bugün bilim dünyasının, evrimle hiçbir –temel– tartışması yoktur. Fizik, biyoloji, antropoloji, jeoloji, paleontoloji, kimya, kozmoloji, genetik ve moleküler biyoloji... Neredeyse bütün bilimler Evrim Teorisi temelinde gelişiyor. Evrim teorisinden destek alıyor, ondan besleniyor veya onu doğrulayıcı sonuçlar üretiyor! Bütün bulgular evrimi destekler niteliktedir. Tartışma, sadece evrimin mekanizması üzerindedir.

Pek çok bilimci, Evrim’i bir olgu olarak kabul eder: “Evrimsel bilimsel bir olgudur, ortak atalardan değişim yoluyla tüm türlerin türeyişi son 150 yılda çok sayıda kanıtla desteklenmiş ve tüm testleri başarıyla geçmiş bir hipotezdir, yani bir olgudur. Fakat evrimsel değişimin tarihçesi canlıların geçirdiği (mutasyon, seçim, genetik sürüklenme, gelişimsel sınırlamalar vb hakkındaki) çeşitli değişimleri açıklayabilen bir ifadeler bütünü olan Evrim Kuramı tarafından açıklanır. Canlıların çeşitliliği, bu amaçla geliştirilen yaratılışçı açıklamalar bilimin yöntemleriyle değerlendirilemez.”

Evrimsel Teorisi yerine örneğin Akıllı Tasarım gibi teorileri geçiren bazı Amerikalı akademisyenler vardır. Bunlar birkaç tanedir ve Amerikan bilim dünyasında zerre kadar etkileri yoktur.

Toplumsal inanışların ve düşüncelerin odağından bakarak, bilim ve yöntemleri değerlendirilemez. Evrimin olmadığını, bütün canlıların bugün oldukları gibi –tanrı ve/veya akıllı bir zekâ tarafından– yaratıldıklarını ileri sürenler veya tartışanlar, bilim insanları değil sadece yaratılışçılar ve bağnaz dincilerdir...

3) Pozitivizm ve Bilim: Yazar, aslında biraz da pozitivizm=bilim düşüncesini savunuyor. Pozitivizm 19. yüzyılın yaygın bilim anlayışıydı ve bilimsel bulguları “mutlak doğru” olarak kabul ederdi. Einstein ve Max Planck’ın Görelilik ve Kuantum Kuramları, pozitivizmin sonunu getirdi. Ancak şunu belirtmeliyiz ki, pozitivizm bilimin gelişmesine en büyük hizmet etmiş düşüncedir! Bugün bilim, elde ettiği sonuçlara “yanlışlanabilir”, yani yeni araştırmalarla doğru olmadığı gösterilebilir düşüncesiyle yaklaşıyor, onları mutlak doğrular olarak görmüyor. Bu bakış, bilime ve bilimsel düşünceye çok daha büyük bir derinlik ve özgürlük alanı tanıdı. Bugün bile Einstein’ın teorisini yanlışlamak için onlarca deney ve gözlem yapılıyor hâlâ! “Şimdilik”, bunların hepsi Einstein’ı doğru çıkardı!

Ancak, bilimin, teorilere “yanlışlanabilir” bakışı veya yaklaşımı, bu kuramların “doğru olmadığı” anlamına gelmiyor. Hele hele durmadan elde edilen yeni bulgular, kuramın doğruluğunu destekler nitelikteyse! Bilim, yanlışlanamadıkları sürece, teorileri “doğru” olarak kabul eder.

4) Bilim ve Belirsizlik: Bohr, Schrödinger ve Heisenberg’in katkılarıyla Kuantum Mekanik’inin bilime egemen olması, bilimsel teorileri “tartışmalı”, yani “olabilir de olmayabilir de” gibi bir “denge” veya doğrularla yanlışların “eşitliği” durumuna getirmedir!

Bazıları, geçmiş yüzyılda kalan “bilim=pozitivizm” yanlışlığının bugün bile sürdüğünü sanıyor. Sen “bilim” deyince o “haaa, yani pozitivizm demek istiyorsun” diye düşünüyor! Bu, bilim metodolojine, bilim felsefesine, bilim ve yöntem tartışmalarına yabancı kalmak, gelişmeleri izleyememek demektir! Aslında bizzat kendileri 18-19. yy biliminde ve tartışmalarında kalmışlardır!

Bazıları da bunu kasıtlı yapıyor, bilimi pozitivism olarak sunuyor! Bunlar, bilime dinci nitelik kazandırmaya çalışıyor, bilimin yöntemleri, bulguları üzerinde şüphe uyandırmaya soyunuyor, fiziğin “belirsizlik” kavramını bu amaçla kullanıyorlar. Yanlış veya kasıtlı olarak, “Eğer kesin bir şey yoksa, belirsizlik geçerliyse, o halde bilimsel doğru da yok ve bütün teoriler sallantılıdır” gibi düşünceleri ileri sürüyorlar.

Tek Bir Bilim Var

İşte böyle bir felaket yaşanıyor ülkemizde! Bu felakete katkıda bulunanlar arasında, şimdi dinci cemaatleri kutsayan eskinin solcuları veya sosyal demokratları olması, üstelik “bilim doktorası”na bile sahip olmaları, utanç vericidir. Eğer “bilim”den söz ediyorsak, Dünya’yı, Evren’i açıklayan tek bir bilim vardır!

Diyorlar ki “Evrin nasıl bir teori ise, yaratılış da bir teoridir.” Anlamıyorlar ki, Evrim Teorisi gözlem ve deneye dayanır. “Yaratılışçılık” ise sadece inanca, mantık yürütmeye, sözel iknaya! Bilim doğada, diğeri insan beyninde “ürüyor”! Bunlar hiçbir zaman “eşdeğer” değiller. Yoksa bilim diye bir şey olmaz. Zaten çabaları da bilimsel düşünceyi, bilimsel bakışı, bilimin kendi özerkliğini ortadan kaldırmaya yönelik!

İnsanlığın yüzyıllardır biriktirdiği “kültürel-sosyolojik” birikimler, geliştirdiği inançlar “varoluşu” açıklayamaz. Bunlar bilimsel olgularla eşdeğer tutulamaz. Ama bu kültürel ve sosyolojik birikimleri “bilimsel metodoloji” ile anlamaya çalışabilir, kökenlerini ortaya çıkartabilir, neden sonuç ilişkilerini kurabilirsiniz. Burada bilimsel olan, sadece yöntemdir!

Akademik kariyerli köşe yazarının, hele hele, fizik ve biyolojinin, varoluşu açıklama gibi bir işi olmadığını, zaten bunu istese de yapamayacağını, bilimin sadece insanın konfor ve sağlığına yönelik teknik buluşlara hizmet ettiğini ileri sürmesi, inanılmazdır!

Ona göre varoluşu ancak felsefe (felsefe bile bilimselleşiyor!), din felsefesi gibi, doğrudan düşünce ile ilgili “spekülatif” araçlar açıklayabilir! Yani insan, düşünce tartışa varoluşu ve gerçeklerini keşfedecektir!

Pes mi pes! Fiziğin, matematiğin, biyolojinin felsefesi, artık giderek daha çok bilimsel teori ve görüşlerden beslenen kozmoloji... Bütün bilim alanları, evrenin “yaratılışı” üzerine adım adım varsayımlar ileri sürdü, kuramlar geliştirdi. Yerküre üzerindeki canlı hayatın varoluşu ve gelişimi üzerine ortaya attıkları görüşler ve teoriler, bugün bütün hızıyla süren araştırmalar ve elde edilen bulgularla destekleniyor.

Bilimin, fizik ve biyolojinin, sadece insanın hayatını kolaylaştırıcı pratik sonuçlar ürettiğini ileri sürmek ise, tam bir abesle iştigaldir! Bilim, yani temel bilimler, şeylerin işleyiş mekanizmalarını anlar, bunları betimler... Hayatı kolaylaştırıcı işler yapan ise, bu temel bilimin ürettiği bilgilerden yararlı şeyler üreten mühendislik alanları ve teknoloji buluşçularıdır.

Bilimin yüzlerce yıllık dünyayı, evreni anlama ve açıklama çabasını elinin tersiyle bir kenara itme cesaretini gösterebilmek, ancak Türkiye gibi bir ülkede mümkün olabilir! Zaten İslam Dünyası’nın “Altın Çağı”nı, evrenin, varoluşun ancak inançla ve “derin düşünerek” anlaşılacağı tutumu sona erdirdi! Bu anlayışın egemen olmasıyla İslam Dünyası geriledi ve bugün Batı’nın sömürgesi durumuna geldi! İslam Dünyası hâlâ bunun eziyetini yaşıyor. Bilimi ve bilimsel düşünceyi geliştiren

ve bu temel üzerinde mühendislik ve teknolojik uygulamalarıyla dünyayı ve pazarları egemenliği altına alan Batı'nın sömürgesi olmaktan kurtulamıyor!

Kaç Bilim Var?

Bir “Anayasa Fiziği” Denemesi!

Köker, Altan Öymen’e diyor ki: “Ooooo bayım, sen 19. yüzyılın bilim dünyasında yaşıyorsun hâlâ! Bilimin tekliği inancı büyük ölçüde çürütülmüştür.” “Yeni Bilim”ciler, bütün kavramların içeriğini ve içeriğini boşaltıyor... Örneğin siz de onlar da bilim diyorsunuz... Ama anlıyorsunuz ki, onların bilim kavramı farklı. Henüz yazılmamış ve sadece kendilerinin bildiği bir temel kavramlar sözlüğünden alıntı yapıyorlar!

Yerküremiz, Güneş Sistemi ve bilinen Evren’in genel fizik yasalarına tabidir. Bir de, yerküremize özgü koşullardan ileri gelen “yasalara, kurallar” var. Bu özel koşullar içinde bir hayat oluşmuş burada. Biz dünyanın bu özel koşulları çerçevesinde varlığımızı sürdürüyoruz. Ay’da, Mars’ta ise oradaki koşullara uygun yaşayabiliriz...

Evrensel fizik yasaları her yerde geçerli mi? Olmayabilir! Kozmolojide, evrenin oluşumu üzerine ileri sürülen varsayım ve kuramlardan bazıları “paralel evren”lerin varlığını ileri sürer. Yani milyarlarca yıldız, galaksi vb’den oluşan bizim evrenimizden başka, yan yana yüzlerce-binlerce “komşu evren”le birlikte yaşıyoruz! Kuramsal olarak ileri sürülen paralel evrenler savı, astrofizikçiler arasında hararetli tartışma konusudur! Biz üç boyutlu dünya ve evrende yaşadığımızı varsayarken, Einstein ise örneğin Zaman’ı dördüncü boyut olarak öne sürdü, bugün pek çok kuramsal fizikçi, bu boyutları beşe, altıya, on bire kadar çıkartıyorlar.

Yani, varsayılan paralel evrenlerde başka fizik kuralları geçerli olabilir.

* * *

Biz, bilinen evrende yaşıyoruz. İnsanlık 400-500 yıldır evrenimizin kural ve yasalarını belirlemektedir. Dolayısıyla, gerçek olan bizim kozmostaki fizik kurallarını biliyoruz. Astro-biyoloji de, kozmosta biyolojik yaşamın kurallarını anlamaya çalışır. Örneğin Mars’ta, Ay’da yaşayabilir miyiz?

Bilim, bu koşulları da araştırdı, oraların fiziki yasalarını gördü ve 2009’da 40. yılını kutladığımız Ay’a ilk ayak basmamız da bu sayede gerçekleşti. Güneş Sistemi içinde araştırma cihazlarını dolaştırıyoruz, gezegenler arasındaki çekim kuvvetlerini biliyoruz, bu sayede uydular bir gezegenin çekim alanından ne zaman kurtulup diğer gezegenin çekim alanına girer biliyoruz. Bu sayede, insan yapımı çeşitli uydular, Güneş Sistemi içinde cirit atıyor! Bu kadar fizik yeter.

Kaç Tane Bilim Var?

Bilim, bütün bu “fiziki” koşulları araştırır! Genel ve özel yasa ve kuralları ortaya koyar. Biyoloji, kimya ve bütün diğer bilimler de kendi alanlarındaki koşulları anlama çabasıdadır. Bilim farklı yöntemlerle, olguların doğruluğunu ortaya koymaya çalışır. Bu anlamda bilim tektir. Ama gerçeğe ulaşmak için farklı yöntemler uygulayabilir.

Şimdi ise bazı “akademisyenler” “çok sayıda bilim” olduğu görüşünü savunmaya başladı! Çok sayıda ve farklı bilim var demek, aslında, içinde yaşadığımız yerküre ve evrende farklı fizik, kimya, biyoloji sistemleri/yasaları olduğunu ileri sürmek anlamına gelir. Yani, yazının ilk paragrafında dile getirdiğimiz astrofizikçilerin “paralel dünya”larında varsayılan farklı fizik yasaları gibi...

Zor bir durum! Hem tek, yani bu dünyada yaşayacaksınız, hem de farklı dünyalarda yaşıyormuş gibi çoklu bilimlerin varlığından söz edeceksiniz! Bu nasıl olabilir?

Eğer bilimin nesnel olayları anlaması eyleminden bahsediyorsak bu mümkün değil. Ama bilimden değil de inançlardan, felsefi ve dinsel düşüncelerden bahsediyorsak, bu mümkündür! Bir insan elbette “başka bir dünyanın” varlığına inanabilir. Nitekim tek tanrılı dinler cennet-cehennem ikilemiyle “öbür dünya”nın varlığını sunarlar. Milyarlarca insan, öbür dünyada yaşamını sürdüreceğine inanır. Buna hazırlanır. Ancak bilimden söz ederken “tek bilim yoktur, farklı sayıda bilim vardır” dersiniz, bildiğimiz bu dünyada, bilinmedik başka doğa yasalarının da geçerli olduğunu ileri sürmüş oluyorsunuz!

Oooo Bayım Siz Nerede Yaşıyorsunuz?

Kimler bu düşüncede? Söyleyelim: AKP ve Fethullahçıların çevresinde kümelenen, o çevrede ün, unvan, maddi ve manevi yükseliş yaşayan “akademik” çevreden bazıları.

Örneğin Prof. Dr. Levent Köker! O kim? Gazi Üniversitesi öğretim üyesi, aynı zamanda Fethullahçı Zaman gazetesi yazarı.^[8] AKP ısmarlaması anayasa taslağı hazırlayıcılarından biri (Erol Özbudun vd)! Köker, Altan Öymen’e yanıt verirken pek çok bilimlerin varlığından bahsediyor! Bakın şimdi:

Altan Öymen, bu takımın hazırladığı anayasa taslağında 24. maddedeki din ve inanç hürriyeti ile ilgili düzenlemeyi eleştiriyor. Bu kötü ünlü madde, ana babaya, kendi felsefi ve dini inançlarına göre çocuğunun eğitilmesini devletten isteme hakkı tanıyor! Düşünebiliyor musunuz, eğitimin birliği zaten bölünmüş durumda, şimdi bu ukala takım, her inanişe göre, tamamen parçalanmış bir eğitim sistemini gündeme getiriyor... Ki, Türkiye’nin dini inançlara göre parçalanması daha kolaylaşsın! Farklı inançlarda eğitim aldıkları için insanlar birbiriyle ilişki kurmasın, ülkede ortak bir dili konuşmasın; gökyüzü, bilim, hukuk, tarih üzerinde hiçbir ortak yanı bulunmayan insan kümeleri ve gruplar oluşsun... Sonra bunlar birbirlerinin gözünü oysun, bulduğu yerde birbirlerini tepeleyip dursunlar!

Öymen bu maddenin, aynı taslağın 45. maddesinde dile getirilen “çağdaş, demokratik, laik bilim ve eğitim” esasları ile çeliştiğini dile getiriyordu.

Köker de, Öymen’e diyor ki, ooooo bayım, sen 19. yüzyılın bilim dünyasında yaşıyorsun hâlâ! “Bilimin tekliği inancı, temel kabulleri bakımından büyük ölçüde çürütülmüş ve terk edilmiş bulunan 19. yy hatta erken 20.yy pozitivistinin yerini çoktan almıştır.”

Ne utanmazlık! Taslakçı kişi, anayasa maddesine “bilim” yazıyor, ama diyor ki, o bilim kavramının içeriği senin bildiğinden değil. Senin bilim anlayışın öldü! Yaşasın bizim bilim kavramımız! Biz bilim derken, herkesin farklı bilimleri olabileceğini varsayıyoruz...

Bilimin tarifini ansiklopedilerden açın okuyun. Ama bunların tarifleri henüz hiçbir ansiklopedide yok! O zaman, anayasa taslağına yazdıkları “laik”, “çağdaş”, “demokratik” kavramlarının da içe-riği bizim bildiklerimizden farklı! Peki hangi ortak dili konuşacağız? Her iktidar, yasa ve anayasalarda yazılan kavramları, maddeleri, kendi inançları, ideolojileri, görüşleri, çıkarları doğrultusunda tarif edecekse!

Bilimi ve Uygarlık Kavramlarını Yıkma Girişimi

Diycekler ki “ooo bayım, senin ‘demokrasi’ kavramından anladığın, yasadakiyle uyuşmuyor. Çok sayıda demokrasi kavramı var... Biz bunlar arasından ‘şu demokrasiyi’ seçiyoruz ve anlatmak istiyoruz...”

Bu yandaş “akademik” şüreka, ülkemizde nesneselliği yok ediyor. Bütün kavramların içeriğini boşaltıyor, karşılıkları olmayan kavramlar üretiyorlar!

Diyor ki, “dini ve felsefi inanç alanları, tek bir bilimsel görüşün hâkimiyeti alanına alınamayacak kadar çok boyutlu”dur; bunlar “çoğulculuk ilkesine göre ve hür bir zeminde gelişmelidir. Çağdaş bilim, eğitim, eğitim, demokrasi ve laiklik esasları da zaten bunu gerektirir. Bunlara itiraz yoksa, 24. maddedeki hürriyetçi düzenleme ile 45. maddeler arasında çelişki yok, tam bir uyum vardır!”

Demek ki, ne kadar farklı dini ve felsefi anlayış ve bu anlayışlardan dünyaya bakış ve dünya yorumu varsa, o kadar da çok çeşitli bilim var!

Bu yeni türdeki zihniyeti anlatan ilginç bir örnek yazı ile karşı karşıyayız! Anlıyoruz ki, artık toplumdaki dini ve felsefi inançlar da birer “bilim” dalı (!) olarak, bilime eşit olarak yer alıyor kitaplarında! Dolayısıyla “bilim çeşitlenmiş”, “tekliğini kaybetmiş”tir. Artık dinci bilim, Fetocu bilim, AKP bilimi... var. Tabii ki “Kökerci Bilim” de! Postmodern anlayışın ürettiği bilim düşmanlığı ve toplumsal model, artık her kişi ve cemaatin kendi gerçeği olduğu fikrini ileri sürüyor.

* * *

Köker, bilimin, esas olarak, doğa, evren ve toplum yasalarının ana mekanizmalarını anlama, kavrama, bu çerçevede metodolojik olarak doğru bilgiye ulaşma, “hakikati keşfetme” macerası olduğunu inkâr ediyor! Bu keşif öyküsünde farklı yöntemler, düşünceler olabilir, ama ulaşılmak istenilen bilgi, bu dünya üzerindeki varlığın, varoluşun, nesnel bilgisidir! Hakikatin bilgisi’dir!

Felsefi ve dini inançların alanları ise doğrudan bilimin konusu değildir, bunlar “bilimselleşebildikleri” ölçüde bilimin alanına girebilirler. Köker’in bunları bilim olarak nitelendirmesi, çok çeşitli bilimlerin olduğunu ileri sürmesi, son yıllarda bilimin çerçevesi içine sokulmaya çalışılan, yaratılışçılık, zeki tasarım vb gibi, Fethullahçı, Evangelist, dinsel motifli saldırılarının bir parçasıdır. Bu gruplar, dinsel inançlarıyla “farklı bilim” sistemleri oluşturmanın ve gerçek bilimsel düşüncüyü yıkmanın peşindedir.

Köker, sözde pozitivizme saldırarak, esas olarak bilime saldırıyor. Köker’ler, hangi “paralel dünyanın” yasalarına tabi?!

Rastlantılar Hayatın Yol Haritası mı?

Rastlantılar, hayatın bir parçası. Türkiye’de “şunu bir arayayım” diye düşündüğüm ama fırsat bulamadığım insanlarla, New York veya Berlin caddelerinde karşılaştım! Bugünkü iyi veya kötü durumumuz belki de çok sayıda rastlantısal olaya bağlı. Hayatımızda belirgin olayların ne kadarı “kendi seçimimiz”in, bizzat yarattığımız durumların sonuçları olarak gerçekleşmiştir?

Rastlantılar ile bilim ilişkilerini ele alan bazı yazıları okurken, taa Haldun Simavi’nin Günaydın’ında çalıştığım zamanlarda yaşadığım trafik kazası aklıma geldi. Nüfus sayımı yapılan bir pazar günü akşamı, gazeteden beş kişi arabama doluştuk, bomboş caddede konuşa güle gidiyoruz. Harbiye’de İstanbul Radyosu’nu geçtik, birden önüme yola ters girmiş bir askeri kamyon çıktı, üstelik Orduevi sokağına sapacağı için de bizi sıkıştırdı ve sol taraftan arabayı iyice göçertti.

Bu olay anılarımda, bomboş İstanbul’da “randevulaşmış kaza” olarak kayıtlı durur. Aslında, kazaya giden süreçte, kazayı engelleyecek bir dizi olay gerçekleşebilirdi. Yola çıkma kararından itibaren, Harbiye’deki 17:15:20’deki kazayı etkileyecek yüzlerce “olay”, hem de birbirini zincirleme etkileyerek yeni kombinasyonlar ortaya çıkarabilirdi; herhangi bir taraf açısından iki saniyelik bir gecikme, iki arabanın karşılaşmasını, yani “randevu” zamanını en azından bir taraf için değiştirebilirdi ve kaza olmayabilirdi... Belki de iki araba birbirini hiç görmeyebilirdi bile.

Ama kazayı bertaraf edecek bu gecikme olayı gerçekleşmedi... Veya belki her iki tarafta da randevuyu geciktirecek kısa olaylar iki taraf için de dengeli gerçekleşti. Sonuçta, boş caddede randevulaşmış gibi, bu kazanın önüne geçilemedi!

Bu olay, tamamen “rastlantı”dır, ona tesadüflerin yönetimi ve iktidarı diyebiliriz!

Aaaa New York’tasın!

Bu tür rastlantılar, hayatın bir parçası. Türkiye’de “şunu bir arayayım” diye düşündüğüm ama fırsat bulamadığım insanlarla, New York veya Berlin caddelerinde de karşılaştım! O an düşündüğümüz, hakkında konuştuğumuz veya bir telefon etsek dediğimiz bir insanı, o sırada çalan telefonun öbür ucunda bulabiliyoruz!

Örneğin Fransız Concord uçaklarının ulaşımdan kaldırılmasına neden olan ünlü Paris uçak kazasına, bir başka uçağın havaalanı pistine düşürdüğü bir metal parçası neden oldu. Sonuçta, lastiğinin patlamasıyla gerçekleşen bir dizi zincirleme reaksiyon sonucu Concord düştü: “Önce lastik patlar, patlayan lastiğin parçalarından biri kanada denk gelir ve çarpışmanın şok dalgası depoyu patlatır. Dışarı sızan kerosen yakıtı soldaki motor tarafından emilince de yangın alarmı çalar. Pilotlar yangın alarmını gördüklerinde uçak, arkasında 200 metrelik bir alev kuyruğu sürüklemeye başlamıştır bile. Pilot motoru durdurma emri verir. Oysa bu işlem uçağın dengesini iyice bozar ve Fransız Hava Yolları’na ait Concorde uçağı 100 yolcusuyla birlikte Paris’teki bir banliyö otelinin üzerine düşer.” (Der Spiegel, 33/2004)

Ve uçaklar seferden de kaldırılırlar!

Bugünkü iyi veya kötü durumumuz belki de çok sayıda rastlantısal olaya bağlı. Şüphesiz, yaşadıklarımızın hepsi rastlantıdır demiyorum. İçinde bulunduğumuz ilişkiler nedeniyle, olasılık oranı çok daha yüksek “yakın rastlantılar”dan, olasılığı düşük rastlantılara kadar, hiç beklenmedik bir dizi

olayın hayatımıza yön verdiğini görebiliriz.

Hayatımızda belirgin olan olayların ne kadarı kendi seçimlerimizin, bizzat yarattığımız durumların sonuçları olarak gerçekleşmiştir, ne kadarı “uzak” ve “yakın” rastlantılar ile? Bunun bir hesabını yapsak, acaba nasıl bir “özel hayatların yol haritaları” genellemeleri ortaya çıkar?

Ve bu yol haritalarının ortak özelliklerini (pattern – desen) grafiğe döksek, acaba, insan yaşamını yeniden anlamlandırmamızı gerektiren yeni durumlarla karşılaşır mıyız? İnsanları çeşitli gruplara ayırma zorunluluğu ortaya çıkar mı? Ve birtakım yaşam modelleri veya modülleri belirleyebilir miyiz? Yoksa bir “Rastlantılar Determinizmi”nden mi bahsetmemiz gerekir?

Ben, özel yaşamların olasılıklar veya rastlantılar haritasının çıkarılmasını, heyecanlı ve cezbedici bir bilim projesi olarak görüyorum.. Örneğin herkesin hayatındaki 100 önemli olayı sorgulamakla işe başlanabilir!..

Hayatımızı Biz Yönetmeliyiz, Ama...

Tabii ki hayatımızı esas olarak biz yönetmeliyiz. Ama “hepsini biz yönetebiliriz” demek ne kadar doğru ve “bilimsel”? Kendi kararlarımız, seçimlerimiz, kararlıklarımız... Hedeflerimiz, inatçılığımız, irademiz... Bütün bunlar çok önemli... Ama yeterli mi? Bazen kendi kararlılıklarımız, irademiz, rastlantılar karşısında aciz kalmaz mı? Şans, rastlantının bize gülen, bizim yararlandığımız yüzüdür.

Bir olay kurgulayalım: Birbiriyle “tam eşit” 10 takımın oynayacağı futbol ligi sonucunda, eşitlerden biri birinci, diğeri sonuncu olacaktır. Matematiksel olarak böyle. Sonuncu olan takım, kötü olduğu için sonuncu değildir; aslında birinci kadar iyidir. Aynı eşit takımlar arasında bir ikinci, üçüncü veya dördüncü turnuvalar düzenlense, birincilerin sonuncu, sonuncuların da birinci olma şansı eşittir!

O halde, mutlak eşitler arasındaki bu ilişkide başka bir “belirleyici” söz konusu. Bu belirleyici “şans” veya “rastlantı” mıdır? Bu şans, oyun dinamiği içinde, daha çok bir tarafa mı gülmektedir? Futbolcunun biri beş kez direği nişanlayabilir, diğeri takım beşini de ağlara gönderebilir, ama bir başka maçta ise tam tersi olabilir.

Gerçek hayat, matematik ilişkiler kadar kesin değil, karmaşıktır. Denetlenmesi zor pek çok etken vardır hayatta. Bu nedenle takımlar işlerini esas olarak “şansa” bırakmayacak önlemler almaya çalışır. Çok çalışma, futbolcuların yeteneklerini geliştirme, iyi taktik ile maçı doğru okuyarak ve oyun sürecinde minik üstünlükler deneyerek ve uygulamaya koyarak, başarıma olasılığını veya şansın kendi yönlerinde işlemlerini artırmaya çalışır takımlar....

Ama yine de bu etkenlerin hepsini tam denetleyebilmeniz olanaksızdır. Rastlantılar da mutlak olarak oradadır.

Ve soralım: Rastlantı “bilimsel” midir?

Yoksa “doğa”sal mı?!

En Büyük Rastlantı

Olayın belki çok daha önemli bir noktası var: Özenle anımsadığımız, üzerinde düşünceler ürettiğimiz ve anlamaya çalıştığımız “rastlantı”yı, niye rastlantı olarak niteliyoruz?

Çünkü bize “bu kadar da olmaz ki” dedirtiyor... Milyonda, milyarda bir gerçekleşecek veya asla gerçekleşmeyecek “önemli” bir olayı yaşıyoruz o anda... Aslında, belki de asla gerçekleşmeyecek başka olaylar da gerçekleşiyor hayatımızda, ama onlar dikkatimizi çekmiyor...

Ama yaşanan olağanüstü bir olaya, “rastlantı”ya bir bilimsel düzen ve açıklama getirilemediği için, beynimiz olaya doğaüstü güçleri, kaderi vb katıyor, veya bir mantığa oturtabilmek için insan düş gücünü harekete geçiriyor. Bilim, rastlantıyı belirsizlik içinde gördüğü için onu formüle edemiyor. Ama kendi formüllerinin, açıklamalarının hesabı içine “katıyor”...

En büyük rastlantıyı evrim yaratmamış mıdır? Bu açıdan birçok bilim insanı, rastlantının gücünü, en büyük devrimci olarak niteliyor...

O halde gelin de bizi rastlantıların yönettiğini düşünmeyin! Öyleyse, biraz daha bilimsel yaklaşalım hayatın bu kral oyununa!

Rastlantıları Yönetmek İyi mi Kötü mü?

Rastgele! Denize açılan balıkçılar için bu iyi niyet dileğini biliriz. Aslında bu dilek eskidi ve anlamsızlaştı. Eskiden sadece olta ve ağla balığa çıkanlar için uygundu bu dilek... Ama bugün “avını” rastlantıya bırakan balıkçı mı var! Sonarlar, deniz dibi tarayan ağlar, dinamitler... Hele balık akını olduğu zamanlarda bu insafsız donanımlarıyla balığa çıkıp da teknesi boş dönecek balıkçı olabilir mi? Balıkçılık demek, rastgelelikten çoktan çıkmış! Ama, hayat rastlantıların güdümünde seyrediyor!

Rastlantı çok hacimli ve bilimin de kafa patlattığı ilginç bir konu... “Beyin” ve “yanılgı”dan tutun, evreni ve dünyayı algılayışımıza, matematik ve olasılık hesaplarına, psikoloji ve inanışlara, şans oyunlarına ve basketbolcunun topu potaya sokmasına kadar, neredeyse hayata dair her şeyi, bilim, rastlantı konusu olarak inceliyor... Doğru bildiğimiz veya anlam veremeyip yanlış yorumladığımız olaylar da işin içinde.

Bir de “rastlantıların yönetimi” var. Ne kadar yönetebilirsiniz rastlantıları? Genetik kimliğinizi belirleyebileceğiniz veya kalıtsal hastalıkları ilk başta tasfiye edebileceğiniz embriyonun ilk oluşumuna müdahaleye kadar geriye götürebilirsiniz rastlantıları yönetmeyi! Sizi dölleyen sperm, yarıştaki başka bir sperm olsaydı, belki de karakteriniz vb farklı olacaktı! Doğum sürecinde anne karnında 9 ayı sağlıklı doldurmanız da, yine annenin herhangi bir kazaya uğramaması ve sizi iyi koruması ile ilişkilidir. Bir “kötü” rastlantı, doğumunuzu önleyebilirdi..

Sizi siz yapan koşulların herhangi birinde bir değişiklik, bugünkü konumumuzu değiştirecekti... Ailenizin yaşadığı, göç ettiği yerler, eğitiminize yaklaşımı, sahip olduğunuz olanaklar... Böyle binlerce olasılıktan önemli bir tanesi gerçekleşseydi, başka bir serüvenin insanı olacaktınız. Önünüze çıkan fırsatlara yaklaşımınız ve bu fırsatlardan kullandıklarınız veya kullanmadıklarınız sizi belirledi.

Ancak rastlantı yönetiminin bir başka yönü daha var: Hayatında rastlantılara hiç yer vermeyecek bir “yönetim” gerçekleştirenler, veya bütün hayatını kendisi yönetmeye kalkışanlar veya yönettiğini sananlar, rastlantıların getireceği çok önemli fırsatları/şansları da kaçırmış oluyorlar. Çünkü rastlantılar, yeni olayların, yeniliklerin de büyük ölçüde ebesidir! Canlılar bile, yerküre üzerindeki olayların ve daha sonra evrimin rastlantısal öyküsünün bir ürünü olarak varlar.

Türk Dil Sözlüğü’nde “Bilgiye, isteğe, kurala veya belli bir sebebe dayanmaksızın oluveren karşılaşma” şeklinde açıklanan rastlantıyı bilim insanları “bir şeyi tesadüfen yaşamak, bilinmezliğin bir sonucudur” şeklinde anlamlandırdı. Ama, olayın içine girildikçe, bilinmezliklerle bilinirlikler arasında ilişki kurmanın o kadar da kolay olmadığı görülüyor.

Çünkü rastlantının herhangi bir sayısal ifadesi yoktur, yani matematiksel bir diziye (bilgiye/bulmacaya!) dönüştüremezsiniz. Lotolarda 49 içinden 3 veya 6 rakamı kestirebilmek, insanın yaşamında karşılaştığı yol ayrımları kadar çoktur. Ki, 49 rakam bile yine de belirli bir olasılığı dile getirir. Aslında rastlantıları içine hapsedeceğimiz böyle bir “kutu” bile bulamazsınız! Bu nedenle insanoğlu karşı karşıya geldiği şaşırtıcı tesadüflere, kader olarak bakmıyorsa eğer, normaldişi veya “mantıksal” açıklamalar bulmaya çalışır. “Birbirimizi ne kadar seviyormuşuz!”

Normaldişiliğe İnanmak Eğilimindeki Beyinler

Bu konularda kafa yoran bir Alman yazar, Bärbel Mohr, “insanların rastlantıyla kendi düşüncelerini

geliştirmesini” öneriyordu: Mohr, umulmadık olayların gerçekleşmesini, en azından bazılarını “seçici algılama” ile açıklıyor. “Yani insanların yakın zamanda meydana gelebilecek olayları fazlasıyla düşünmeleri, örneğin bir dostun en uygun zamanda araması durumunda, ‘düşüncemi okudu’ yorumunu yaptırıyor insana.” İnsanların beyin yapılarının farklı olması nedeniyle, bazı insanların normal dışı olaylara inanmaya daha eğilimli oldukları da bilimsel olarak saptanmış durumda.

Aslında bu şekilde istek belirten çok sayıda düşünce üretiriz, belki de her gün düzinelerce... Ama bunları genellikle unuturuz. Bunlardan biri hemen o sırada gerçekleşebilir ve bu rastlantı “akılda kalır... Ve doğaüstü kuvvetlere inanmaya eğilimli olan kişiler kendileri için gerekli kanıtı da bulur.” (1, Der Spiegel, 33, 2004). Bilim insanları, insanın çok da mantıklı bir düşünme yapısına sahip olmadığını ileri sürüyor ve “evrim, insan beynini kritik mantık yerine spekülasyonlara göre programlamıştır. Dünyada yaşayan insanın kurallara ihtiyacı vardır. Rastlantılara hemen teslim olmamakla en iyisini yapar ve onlara inanmadığı için de daha zeki hale gelir” diyor.(1)

Bu konuyu, bilim insanlarının saptamalarını yorumlayarak bitirelim: Evrimde olduğu gibi, rastlantılar gelişmelerin itici gücü ve sonucudur. Gelişmeler, insan yaratıcılıkları mutlaka rastlantıya dayanmak zorunda değildir. Ancak, rastlantıların büyük yeniliklere imza attığı da biliniyor. Gelecek bu nedenle –tam– bilinemez. Bu nedenle gelecekbilimciler çok sık yanılırlar! Sadece bilinebilir olayların yaşandığı bir dünyada değişim de çok az olur veya olmaz. İnsan yaratıcılığı, önemli bir yönüyle de, “daha önce birbirleriyle ilişkisi olmayan elementlerin birleştirilmesi ve denenmesine dayanır.”

Rastlantıları küçümsemeyin, onlar hayatı yönetiyorlar!

Herkes İşkenceciye Dönüşebilir mi?

Normal bir insan, sert bir hiyerarşi ve emir komuta altında her zaman işkenceciye dönüşebilir... İtaat, kişinin benliğindeki en önemli kontrol mekanizmalarını ele geçiriyor, normal koşullarda sahip olduğumuz sosyal davranışlar çöküyor.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM İnsan Hakları Bildirisi'nde, hiç kimsenin işkenceye veya insan onurunu kırıcı muameleye uğratılmayacağı belirtilir. İşkence yasağı, hemen hemen bütün ülkelerin anayasalarında veya yasalarında vardır. Dünyanın üzerinde en çok titizlendiği konudur işkence. Ve bir "mutlak değer" düzeyine yükseltilmiştir...

Ama bütün bunların doğru olmadığını biliyoruz, görüyoruz ve yaşıyoruz. İnsan Hakları Bildirisi'ne imza atmış ülkelerin en gelişmişlerinde bile, gizli veya açık, işkence uygulamalarına rastlandığı biliniyor.

Amerikalı askerlerin Irak'ta tutuklulara uyguladıkları işkence bunun tam bir belgesiydi. Yakın zamana kadar işkence esas olarak bizim gibi ekonomik ve kültürel geri ülkelerin "evrensel sorunu" olarak görülmekteydi... "Gelişmiş uygar"ların, insan hak ve özgürlükleri konusunda geri ülkeleri "sigaya çektikleri" günler geçmişte mi kaldı, işkence yeniden dünyanın temel sorunlarından birine mi dönüş-tü? Derken, bilim dünyası yeni ve ilginç bir araştırmayı tartışmaya soktu.

Korkutucu Bir Sonuç

Saygın bilim dergilerinden Science'ta yayımlanan bir araştırmada, Princeton Üniversitesi toplum psikologu Susan Fiske, çok kapsamlı bir vaka araştırmasıyla şu sonuca varıyor: Normal bir insan, sert bir hiyerarşi ve emir komuta altında her zaman işkenceciye dönüşebilir... İtaat, kişinin benliğindeki en önemli kontrol mekanizmalarını ele geçiriyor, normal koşullarda sahip olduğumuz sosyal davranışlar çöküyor. Raporda "Askerler, savaş esirini, zulmedilmesi gereken bir düşman ve kendi toplumlarını daha üstün görüyor" saptaması, dikkat çekiyor...

İşkencenin altyapısı önceden siyasal olarak, psikolojik propaganda ile hazırlanmıştı. Müslümanların, Iraklıların, Saddam ve askerlerinin insan bile sayılamayacak yaratıklar olduğuna ilişkin medya propagandası bütün hızıyla sürmüştü. Amerikalı askerlerin insanlara karşı aşağılık davranışlara kışkırtıldığı kolayca görülebiliyor.

Bilimciler, Abu Garib hapishanesindeki işkencelerin bu nedenle "planlanmış" olduğunu belirtiyor ve "sıradan insanlar, otoriter bir mevkiden emir aldıkları sürece inanılmaz korkunç şeyler yapabilirler," diyor.

1970'li yıllarda da çok ilginç araştırma deneyleri yapılmış ve öğrencilerin nasıl işkenceciye dönüşebildikleri saptanmıştı... Bilimin araştırmaları, insanoğlunun her pisliğe psikolojik olarak kolayca uyum sağlayacak bir yaratık olduğunu mu göstermekte!

Normal Zamanların Uygulaması mı?

İşkence evrensel "mutlak yasak" konumdan, "göreceli yasak" konuma mı terfi ediyor? Özellikle 11 Eylül İkiz Kuleler saldırısından sonra, ABD'de gözaltına alınanlara işkence yapıldığına ilişkin yüzlerce olay var. Güvenlik söz konusu olduğunda, bütün değerler çöpe atılacaksa eğer, o zaman işkence yasağına "normal zamanların psikopatolojisi" gözüyle bakacağız!

Yani, geçici bir mutlak değer... Yeni koşullarda ortaya çıkıp “normal durum hastalığı” geçince, insanoğlu, hem birey hem de devlet olarak, “doğasında saklı” işkenceci davranışını hemen dışa mı vuruyor!?

Die Zeit haftalık gazetesinde Martin Klingst, “Birazcık işkence olmaz!” başlıklı yazısında, “ne savaş ne olağanüstü koşullar ne de bir büyük tehlike, işkenceyi görecelileştiremez ve yapılabılır kılamaz” diyerek, Avrupa’da baş gösteren “rölativizme” gönderme yapıyor:

Örneğin, bazı İngiliz hukukçular, tutukluyu aç-susuz ve kulakları sağır edici müziğe maruz bırakan sorgulama tekniklerinin “işkence kapsamında” görülemeyeceği yönünde fetva veriyor. İngiliz mahkemesi de “bir İngiliz işkenceye doğrudan katılmamışsa, bu tip yöntemlerle elde edilmiş bilgileri geçerli” kılıyor...

İlginç olan, terör tehdidi karşısında bazı Alman hukukçularının da yelkenleri suya indirmesi. Bunlardan Winfried Brugger, işkence konusunun yeniden gözden geçirilmesini talep etmiş; anayasa hukukçusu Matthias Herdegen, “insan onuruna dokunulabileceğini” gündeme getirmiş! Tabii bu konuda Amerikalılar başrolde: Harvard profesörü Alan M. Dershowitz, işkence için yasalarda tarif edilmiş sınırlı hak talebinde bulundu!

* * *

Peki 1600’lü yıllardan beri işkenceye karşı insanlığın verdiği büyük mücadele, ulaştığı sonuçlar ve değerler, çöpe mi gitti? İnsan, vahşi karakterini, bu kez, “uygar bir biçimde” örgütlü olarak uygulamayı gündemine mi alıyor?

Şöyle mi yani: Toplumlara ve insanlara ilişkin hemen her şey genellikle rölativdir. “Mutlaklık”, toplumsal düzenlerin ve sistemlerin sadece göreceli istikrarlılığıyla sınırlıdır. Demokrasi, insan hak ve özgürlükleri de, bütün söylem, sistem ve değerleriyle, ancak göreceli istikrarlılık dönemlerinde geçerlidir ve vardır!

Tanrım, ne kötü!

Katil Ruhlar Nasıl Yok Edilebilir?

İran’da yaşanan, seçimlerdeki sahtekârlıklara karşı büyük direnişle “katil ruh”luk arasında bir ilişki var mı? Burada, iktidardaki “katil ruh”a karşı bir hareket vardı. Ancak, katil ruha karşı bu hareket de, bizim içimizdeki katil ruhların toplamı olarak meydanlara mı çıkıyor? Ölümü göze alan büyük özveri biçiminde? Yeryüzünde katil ruhları uykuya yatırmanın tek yolu, daha çok adalet, daha çok eşitlik, daha çok insan onuruna saygı ve sevgi... Ama gecikmeden ve hemen! Yani “Acil demokrasi” gibi bir şey..

“İnsan doğuştan katil mi?” Bu başlık tedirgin edici ve aynı zamanda düşündürücü. Sizin yanıtınız nedir? İnsan, katilliği sonradan toplumsal ilişkiler içinde mi öğreniyor (çevre etkisi) dersiniz, yoksa zaten içimizde “katillikle” mi doğuyoruz...

Bilimin böyle bir soruya, doğruya yakın bir yanıt bulabilmesi için çok yönlü ve çok disiplinli çalışmalar sürdürülüyor. Yine de, ne kadar araştırılsa araştırılsın, bu soruya kesin bir yanıt vermek olanaksız gibi. Pek çok araştırma insanın “katil ruhu”una öncelik veriyor. Peki, insanı, yarattığı kültürden bağımsız bir biyolojik canlı görerek, ne olduğuna karar verilebilir mi? Evet bu denenebilir, insanın türsel davranışlarını ve bu davranışlarının nedenlerini araştırarak, kültürle ortaya çıkan etik değerlerini ve toplumsal varoluşunun koşullarını göz önüne alarak, nihayet bütün bunları “evrimsel ruhbilim” potasında bütünleştirerek, insanın içindeki katil ruhun niteliğini anlamaya çalışıyor bazı bilim adamları. Özellikle de intihar saldırılarının köken ve nedenlerini araştırırken.

Hepimizin içinde bir “katil ruh” var. Onu kimimiz bireysel olarak ve kendi çıkarlarımız için, bazen ilahi adalet bazen sosyal adalet için kullanıyoruz.

Toplumsal ve etnik adaletsiz ortamlardan beslenen “katil ruh”, en tehlikelisi olabilir. İnsanlığı “kıran”! İçimizdeki katillik, toplumsal olarak, genetik mekanizmamızın zorunlu ürünü olarak ortaya çıktığında, çok hızla çalışmaya başlıyor. Ölmek ve öldürmek, gizli veya açık ruhumuzun parçası.

Bilime göre, insan dâhil, bütün türlerde bireyler, başkaları için kendi yaşamlarından vazgeçebiliyor. Bu özveri, genlerimizde kayıtlıymış. Adaletsizlikler ve haksızlıklar, genetik mekanizmayı, topluluğun korunma içgüdüğü olarak harekete geçirebiliyor.

Toplumsal ilişkiler, düzenin bireyle, gruplarla, sınıflarla ilişkisi ve ülkeler arası ilişkiler, “içimizdeki katilliği” ya yatıştırıcı ya da kışkırtıcı rol oynuyor.

“Varoluş kavgası” noktasına varıldığında, beyin, organizmayı özverili kılıyor ve örneğin intihar komandoları gerçeğiyle karşı karşıya kalıyoruz. Veya, yönetimlerden ne kadar büyük öldürme tehditleri gelse bile büyük kitlesel mitinglere katılıyoruz. İran’da son yaşadığımız, seçimlerdeki sahtekârlıklara karşı büyük direniş, bunun bir örneğiydi. Burada iktidardaki “katil ruh”a karşı bir hareket vardı. Ancak, katil ruha karşı bu hareket de, bizim içimizdeki katil ruhların toplamı olarak meydanlara mı çıkıyor? Ölümü göze alan büyük özveri biçiminde?

Hepimizi ve ülkeleri, düzenin ve toplumsal dokunun yaratıcı bir parçası olarak var edecek en önemli nokta, adaletli, derin ve büyük haksızlıkların ortadan kalktığı koşullardır. Katil ruhları, ancak böyle koşullar dindirebilir, sindirebilir ve uykuya yatırabilir! Bu adaletsiz ve korkunç eşitsiz dünya, olsa olsa yeni katil ruhlar üretebilir!

Acil eşitlik, acil dayanışma, acil adalet!

Hemen, “Acil Demokrasi!” gibi!..

Şiddete Uyuma Hayır!

Bir kısım sosyal biyoloğa göre, şiddet insan doğasında var. Yani genlerimizde yazılı. Bu bakışın normal sonucu, o halde içimizdeki şiddetin fırsat buldukça dışarı çıkmasının doğal olmasıdır. Bu ne kadar doğru? Biriktiren ve uygarlaşan insan

Şiddet, canlılar arasında, doğada varoluş savaşının kaçınılmaz ürünü veya aracı. Bunu anlamak mümkün.

Şüphesiz, ilk varoluş zamanlarında insanoğlunu da zorunlu olarak doğadaki o vahşi savaşın içinde düşünebiliriz. Artık varoluşun ilk zamanlarında yaşamıyoruz. İnsanoğlu için bir şey değişmedi mi? “Kültür” yaratan, biriktiren ve öğrenen insan için?

Şiddetin bütün bu uygarlaşma sürecinin içinde varlığını, bazen olağanüstü büyüklüklerde sürdürdüğünü de görüyoruz. Bitmeyen savaşlar, iki dünya savaşı... Vietnam ve ötekiler... Ve son olarak Irak’a yedi düvelin büyük saldırısı. Bir milyon Iraklı’nın ölümü...

Ancak bugünkü uygarlığa ulaştıktan sonra, insanlar-toplumlar-ülkeler arasındaki şiddeti gerekli kılan nedir?

“Şiddet şu veya bu nedenle, insanoğluna yaşamı boyunca eşlik ediyor,” demek doğru olur mu?! Şiddet her zaman daha üst düzeyde bir varoluş kavgasının başlıca aracı mıdır insanlık için? Daha doğrusu insanlar arasında? Şiddetin ortadan kalkacağına ilişkin bir işaret yok mu?

* * *

Bir kısım sosyal biyoloğa göre, şiddet insan doğasında var. Yani genlerimizde yazılı. Bu bakışın normal sonucu, o halde içimizdeki şiddetin fırsat buldukça dışarı çıkmasının doğal olmasıdır.

Fakat, şiddetten şikâyetçiyiz.

Şiddeti yok etmeye, şiddet uygulamayı cezalandırmaya yönelik bir toplumsal düzenin içindeyiz. Ancak, yasa uygulayıcıları dâhi şiddeti araç olarak kullanabiliyor.

Hem şiddeti yok etmeye yönelik düzenlemeler peşinde olmak, hem de örneğin ülkelerarası her an şiddet kullanma zorunlulukları içinde yaşamak, en büyük ikilemelerimizden biri mi?

Şiddeti her zaman başvurulacak bir araç olarak yanı başımızda tutuyoruz. Neden?

* * *

Filmlerdeki şiddet neye yarıyor? Sadece reyting, yani ticari kaygılar mı var geri planda? Şiddetin toplumda ve insanda izdüşümü, beyindeki “reseptörleri-alıcı sinir uçları” olmasaydı, herhalde bir reyting söz konusu olmazdı. Sanatta da “şiddetin estetiğinden” bahsetmiyor muyuz? Şiddet sinemasının büyük ustası Sam Peckinpach ve Ethan ve Joel Coen Kardeşler aklınıza geliyor değil mi? Neydi o 4 Oscar ödüllü “İhtiyarlara Yer Yok” filmi ve filmdeki şiddet mantığı? İnsanın içindeki şiddeti bir anıt filmle açığa mı vuruyor, yoksa insana epey haksızlık mı yapıyor, veya kendi kafalarındaki şiddeti mi beyaz perdeye naklediyorlar? Coen kardeşler, bence, insanlığı büyük şiddet felaketi karşısında, aynı büyüklükte bir yapıtla uyarıyorlar! Tıpkı büyük davranışbilimci Konrad Lorenz’in, dünyayı bekleyen çevre-iklim felaketi konusunda insanlığın uyanabilmesi için, Los

Angeles gibi bir kentin yok olmasının gerektiğini söylemesi gibi! Kaçımız Coen'lerin bu uyarısını aldık?

Peki, “şiddet reyting”leri toplumda şiddet dalgaları mı yaratıyor? Şüphesiz sanal şiddet gösterilerinin insan üzerinde bire bir etkisi olduğunu ileri sürmek zırvalık olur. Ama, arka planda, ağır metaller gibi bünyemizde bir “şiddet birikimi”ne yol açtığını inkâr edebilir miyiz? Bazılarımız, bu birikimi gerektiğinde kullanmak üzere dışarıya salacağız.

* * *

Yok yok, şiddet filmlerinin, toplumdaki şiddet gösterilerinin etkisi sandığımızdan daha büyük. Keskin nişancılığa soyunan bir Amerikalı 10 kişiyi öldürebiliyor. Bizde de iki gencin benzin istasyonlarını basarak ve insanları öldürerek Anadolu’da yolculuk ettiklerini biliyoruz. Bir Amerikalı, 18 yaşına gelinceye kadar sinema ve televizyonlarda 40 bin cinayet seyrediyormuş (Amerikalı Psikolog Jeffrey Johnson ve ekibi). Ve sonuç: Şiddete tabi kılınanlar daha çok şiddet uygulama eğilimine giriyor.

* * *

Gelelim şiddetin ana kaynağına! Doğuştan bozuk ruh sağlığını bir kenara bırakacak olursak, bütün şiddet olaylarının ardında toplumsal ve sosyal bir takım etkenler bulunur. Bence, esas kaynağı şunlardır: Gençleri, bireyleri savaşçı olarak hayata hazırlayan siyasal, toplumsal sistem ve eğitim sistemi. Siyasal sistemlerin sonucu olarak, toplumda büyük adaletsizliklerin, büyük eşitsizliklerin, büyük haksızlıkların ortaya çıkması. Sistemlerin yarattığı büyük sosyal, eğitsel, gelir uçurumları. İnsanların önemli bir kısmının, bugünkü tüketim toplumu çerçevesinde artık doğal sayılan ihtiyaçlarının karşılanmaması. Sosyal güvensizlik ve iş güvensizlikleri... Dayanışmasızlık, ilişkisizlik içinde yaşama zorunluluğu. Ve belki de en önemlisi, bütün insanlara üniversiteyi bitirtecek ve herkesin insanlığın geniş kültür birikimiyle tanışmasını sağlayacak bir eğitim zorunluluğunun olmaması!

İnsan kültürleştikçe insanlaşır.

Bütün bu sakat toplumsal sistemik yapının henüz kurtulamadığımız ve aşamadığımız, ama aşma devresi içinde bulunduğumuz “sanayi toplumu”nun hastalıkları olduğunu vurgulamak isterim.

Sanayi Toplumu’ndan kurtulacağız!

Sanayi toplumu kapitalizminden de!

Ülkemizdeki gibi ilkelikleri yaşatan sistemleri barındırdıkça ve korudukça, her türlü şiddetin daha çok acısını çekeceğiz...

Sen Hâlâ Yeni Duruma Uyum Sağlamadın mı?

Kimliğinizi, kendinizi, varlığınızı koruyunuz! Özellikle toplumsal olaylarda benzeşme, kimliksizleş(tir)me, düşünsel eşgüdümüne uğrama müthiş tehlikelidir, yok edicidir, sürüleştiricidir, koyunlaştırıcıdır... Üstüne üstlük: Demokrasi düşmanıdır! Her türlü diktatörlük ve faşizmin temelini oluşturur!

İnsan beyni müthiştir! Bedenimizle büyük bir uyum içinde, durmadan, her şeyi rasyonelleştirme çabasıyla zamanını geçirir! Rasyonelleştirme, yani olan biteni, egemen olanı veya benzerlerini, aklileştirme eylemi-işlemi! İnsan bedeni (beyni anlayın!) yeni ortamlar, şeyler, hatta düşüncelerle tanıştığında, özellikle bunlara uyum göstermesi gibi bir zorunluluk varsa hele, bu yolda çaba gösterir... Özellikle insanoğlu, güç, iktidar gibi konularla karşı karşıya kaldığında ve kendi çıkarlarını kaybetmeme, koruma, ençoklaştırma söz konusu olduğunda!

Beynin uyuma yönelik çok önemli silahları var: Çeşitli amaçlar için tasarlanmış onlarca hormon... Biyolojik ve veya kimyasal binlerce madde... Nöronlar, bağlantı noktaları, bilgi taşıyıcı kimyasallar, hepsi büyük bir iletişim ağı içinde beyin ve bedenle “enterkonnekte” çalışır!

Ne için? Tekrar edersek: Akıl ve bedenimizin “uyum sağlaması” için! Şüphesiz ki, yeni duruma, yeni bir “fikir varlığına”, yeni bir siyasete, yeni bir çevresel ortama, yeni bir güç odağına... Beyin sürekli çözüm arama, bulma ve uygulama çabası içindedir.

Anormal koşullarda uyumda sorunlar çıkabilir. Bu sorunlar çevre kaynaklı olduğu gibi, duygu-düşünce temelli de olabilir. Duygusal-düşünsel uyum zorluklarıyla psikoloji-psikiyatri yakından ilgilendir. Bu “tedavi”lerin esas amacı, beyin faaliyetine ilaçlı veya ilaçsız müdahaleler ile, yeni durumu akla, veya akli yeni duruma uyumlu kılmaktır. Yani olayın kişi tarafından kabul edilebilirlik düzeyi yükseltilerek, varoluşu yeni koşullarda sürdürebilmenin temelleri yaratılır.

Hayatta Kalmanın Anahtar Sözcüğü

Uyum! Biyolojik varlıkların evrimsel gelişmelerinde “hayatta kalmalarında” işte anahtar sözcük! İnsan varlığı, psikoloji-psikiyatri olmadan da, “hayatta” ve “ayakta” kalmayı başarır aslında! Biraz daha fazla zaman harcayarak! Biraz daha fazla telef olarak ve hasara uğrayarak!

Ama üzerinde durmak istediğimiz “uyum”, toplumsal, siyasal –yeni– durumlaradır. İşte bu kavramlar çerçevesinde uyum, birey ve toplum için yok edici nitelikte olabilir! Bunu açalım şimdi:

Birey, uyum sağlayarak biyolojik, maddi ve manevi varlığını yeni koşullarda da sürdürülebilir kılabilir. Ancak, birey, bunun ötesinde bir şeydir aynı zamanda: Düşüncesi, dünyayı ve toplumları kavrayışı, bakışı, kendi deneyimleriyle oluşturduğu bir zihinsel ve toplumsal yaşam alanı vardır! Bütün bunlarla birey birey olur. Yeni koşullara ve güçlere büyük uyum ise, bütün bu bireysel varlığını da yok edecektir. Bu kadar da değil, bu “tür” bireylerle birlikte yaşam alanlarının da toplumsal yok oluşunu beraberinde getirecektir

* * *

Bir dost yemeğinde yeni siyasal ortama ilişkin aklın bu müthiş rasyonalizasyon hareketinin hızını gördüm. Tayyip Erdoğan ve Gül’ün temsil ettikleri düşünceyle aslında ilgisiz kimseler, AKP’nin artık yüzde 47’lik oy oranıyla, bir merkez sağ ve koalisyon partisine dönüştüğünü, milli görüşçü

felsefesiyle ilişkilerinin kalmadığını, eski düşüncelerini yüzde 47'lik seçmen kitlesine kabul ettiremeyeceklerini söylediler.

Bu dostlarımdan biri yüksek düzeyde bir yönetici, diğer bir ikisi de “solcu-sosyalist” öğretim üyesi... Bazı –eski– “solcu” kişilerin AKP’ye yanaştıklarını biliyoruz. Kimi, AKP iktidarından ve iktidarın bu amaçla oluşturduğu bol nimetli “yaşam alanları”ndan iyi nemalanıyor. Sayıları giderek artan iktidar TV’lerinin kapıları kendilerine açık. Bu medyanın köşeleri emirlerinde! Dolayısıyla, AKP ile “rasyonalizasyon” ilişkileri, bu maddi temellerle kolaylaşıyor.

Peki, yukarıda örneğini verdiğim masum aklileştirme çabalarını nasıl yorumlayabiliriz?

1) AKP liderlerinin “kendileri gibi” düşüneneğini ve davranacağını varsayıyorlar! İki farklı eğitim, kültür ve siyasetten kaynaklanan “iki düşünce” örtüştürülüyor! “Böyle olması gerekir” çıkarsamasıyla yeni durum betimleniyor! Aslında “örtüştürme” de bir uyum çabasıdır. AKP’nin merkez parti olabileceği görüşünü ise ancak pratik doğrulayabilir. Bu noktada kesin olgulardan değil, “olabilirlik”ten bahsedebiliriz! Ancak, 2009 pratiği AKP’nin var gücüyle ideolojik ve otoriter bir devlet yönetimi peşinde koştuğunu doğruluyor.

2) Geldik en önemli noktaya: En tehlikelisi benzeşmedir, durumu olduğu gibi aklileştirmektir! Bu çaba, olgular karşısında “bağımsız duruş”u, kavrayışı, gözlemciliği siler süpürür! Dolayısıyla kimlikleri yok eder.

Toplumda, iletişim organlarında müthiş bir “benzeşme/benzeştirme”, siyasi rasyonalizasyon faaliyeti sürdürülüyor. Burada tipik bir örnek olarak: En hızlı uyum gösterenlerden birisi, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalif duruşu nedeniyle CHP’ye saldırıyor ve şöyle diyordu: “Abdullah Gül’ü sivil toplum örgütleri bile kabul etti, sen reddederek yalnız kalıyorsun, ne hallere düştin!”

İnsanın bağımsız kimliğine ve bağımsız duruş çabasına karşı tam alçakça bir saldırı! Bu büyük uyumcu, kendisinin dışında, bütün toplumu, kurumu ve kişilikleri de “uyuma” çağırıyordu. Çağırarak kalmıyor, uyum göstermeyenlere şiddet uyguluyordu! “Medya psikoterapistleri”, üstlendikleri beyin yıkama ve AKP karşısında bütün akli direnç noktalarını kırma kampanyası ile iktidarın / güç odaklarının en büyük yardımcılarıdır!

Kimliğinizi, kendinizi, varlığınızı koruyunuz! Özellikle toplumsal olaylarda benzeşme, kimliksizleş(tir)me, iktidarla ve Türkiye’ye pahalıya mal olacak iktidar düşüncesiyle düşünsel eşgüdüm müthiş tehlikelidir, yok edicidir, sürüleştircidir, koyunlaştırıcıdır...

Üstüne üstlük: Demokrasi düşmanıdır! Her türlü diktatörlük ve faşizmin temelini oluşturur!

İlerleme, Ne Zaman?

Şüphesiz, uygarlığımız ilerliyor; her ne kadar ilerleme kavramı felsefi ve sosyolojik çok geniş tartışmalara açık olsa da...

İlerleme, özellikle bilim ve teknoloji söz konusu olduğu zaman yadsınamaz bir gerçek...

İnsanlık, bir yandan düş kuruyor, 150 yıl kadar önce, örneğin, şu uzaya bir merdiven olsa da kolayca çıksak diye... Bu düş bugün bilimin ciddi bir uğraş alanına dönüşüyor.

Düşüncelerin bir özelliği, “erken doğum” karakterini taşıması. Tabii özellikle yeni ve ufuk açıcı düşüncelerin... Bunların devrimci nitelikleri de, uygulamalarda yeni dönemler başlatmasından ileri geliyor... Ama bugün, ama yarın...

Bilim ve teknolojide ilerleme, insanoğlunun kendi yaratıcı gücünü en somut olarak test ettiği alanlar.

İnsanoğlu, şüphesiz ki bilim ve teknoloji alanında, geleceğe yönelik müthiş projeler oluşturarak, öncelikle kendine ve şüphesiz doğaya karşı, sürekli daha büyük meydan okuma peşinde koşuyor! Bu sayede beklenmedik sonuçlara ulaşıyor ve uygarlığımız durmadan aşıyor!

* * *

Fakat insanın “yüzü”, sadece bilim ve teknolojide, sanat ve edebiyatta ve diğer alanlarda yaratıcı ürünler vermekten ibaret değil..

Bütün bunların ötesinde, insanın belki de esas yüzüne damgasını vuran katı bir gerçek var: Ölüm... ölümlü olmak..

İngiliz şair Philip Larkin, bunu şöyle dile getirmiş:

Burada olmamak,
Hiçbir yerde olmamak;
Daha dehşetli ve daha gerçek
Başka bir şey olamaz.

İnsanoğlunun, hayattaki toplam davranışlarının ardındaki gizil gücü araştırmak ve anlamaya çalışmak da bilimin (felsefenin, toplum bilimleri ve sosyal psikolojinin, evrimsel biyolojinin) ana görevlerinden biri...

Geride, kendisinden canlı hiçbir şey kalmadan ebediyen yok olmak, kolay kabul edilebilir değil. Bilinç, en kitlesel anlamda, bunu kabul edebilecek yetenekten yoksun... Ruh, yeniden doğuş, öbür dünya, başka şekilde yeniden varoluşlar ve bütün bunları mümkün kılan dinler ve inanışlarla, insan bilinci, yaşamı ve ölümü kolaylaştırıyor, ölüm korkusunun üstesinden gelmeye çalışıyor.

Peki, ilerleme nedir insan için? Şüphesiz farklı açılardan yanıt olan bir soru. Ama bilim-insan ilişkisi açısından şu yanıt verilebilir mi: Gerçekten ölümü denetimi altına aldığında bir “ilerleme”den bahsedilebilecek.

Bizler Aslında “Oyun Hamuru” muyuz?

Genetik yapımız, alınıp değiştirilebilir, bozulup yeniden yapılabilir oldu. Doğa, bizi şimdi gördüğümüz gibi “dizdi”. Ama yapımız her zaman farklı dizilişlere uygun. Canlı klonlanmasıyla hücre, başlangıç koşullarına, yani “sıfır noktasına” geri götürülüyor ve oradan her şey yeniden başlıyor. Bir oyun hamuru değil miyiz?

Plastisite’ye, belki “biçimlenebilme özelliği” denebilir. Tabii, hiç yabancımız olmayan bir sözcükle, plastik ile çok yakın akraba. Sözcük, burada amaca uygun olarak “oyun hamuru” anlamında kullanılıyor. Dolly’nin “babası” Dr. Ian Wilmut, bir konuşmasında plastisite kavramını kullanınca ilgimi çekti, ancak plastisite genetikçilerin literatürüne çoktan girmiş durumda. Bazen kavramların, çok oturduklarında her şeyi ne kadar güzel anlatabildiğine, üstelik yeni fikirlere öncülük de edebildiğine bir kez daha tanık oldum.

Genetikçilerin “oyun hamuru” ile ne ilgisi var, diyeceksiniz. Genetikçiler, insan genomuna, bizi biz yapan genetik yapımıza artık “plastisite” kavramı ile yaklaşıyor. Yani “oyun hamuru” gözüyle bakıyorlar gen haritamıza.

Wilmut diyor ki, hücrelerimiz DNA dizilişlerine göre bir araya geliyor, organları ve bedenin bütünü oluşturuyor. Bu bir “kil modelidir, şekillendirilerek fırına verilip pişirilmiş”tir.

Ama, Dolly bu modelin dışında, yani insan eliyle “pişirilmesi” gerçekleşen ilk canlı. Klonlama ile, “Kil modeli”nden “Plastisite modeli”ne geçildi. Bilim, canlıların bir parçasını (hücresini) aldı ve onu oyun hamuru gibi kullanıp Dolly’yi yarattı.

Biz aslında minik bir hücreyiz. Milimetrenin binde biri, mikron ölçeklerinde bir hücrenin içine sıkıştırılmış bir hayatız. Bu minik hücreyi “açtığımızda” metrelerce, kilometrelerce uzunluğunda yapımız ortaya çıkıyor.

O minik hücre biziz, kilometre uzunluğundaki yapı da tüm bedenimiz, organlarımız, yani ben ve sen! Biz olan bu minik bir hücreden, hem kendimizi yeniden yaratılabiliriz hem de gen değişiklikleriyle, farklı özelliklerde başka bir insan.

Bu anlamda, genetik yapımız, alınıp değiştirilebilir, bozulup yeniden yapılabilir. Doğa, bizi şimdi gördüğümüz gibi “dizdi”. Ama yapımız plastisite. Yani her zaman farklı dizilişlere uygun. Bir geni alabilir, dizilişin başka bir noktasına nakledebilir ve farklı bir oluşum elde edebilirsiniz. Böyle türlü çeşitli araçlar, şimdi biyoteknologların, genetikçilerin, moleküler biyologların ellerine geçmiş durumda.

Klonlamayla aslında heyecan verici başka bir olay daha gerçekleşiyor: Bir anlamda hayat veya hücre, başlangıç koşullarına, “sıfır noktasına” “geri götürülüyor” ve oradan her şey yeniden başlıyor.

Bir oyun hamuru değil miyiz?

Bu konuyu şimdi biyolojimizin bağımlılık ve alışkanlık edinme özelliğiyle sürdürüelim...

Risk: İnsan Bağımlı Bir Varlık mı?

Biyolojimiz hemen her türlü bağımlılığa, alışkanlığı açık. Sigara ve benzeri ürünler bu tür bir bağımlılık yaratıyor. Hayat alışkanlıklarımıza baktığımızda, günlük, haftalık, aylık rutinlerimizde daha onlarca bağımlı davranış var. Peki, hayatta kalma mekanizması buralarda çalışmıyor mu?

İnsanoğlu, orta ve uzun dönemde olumsuz sonuçlarını yaşayacağı riskleri gerçekten yaşam hesabına katıyor mu? Örneğin, sigaranın sağlığa felaket derecesindeki etkileri üzerine ne kadar yeni bilimsel bilgiler açıklarsanız açıklayın, milyonlarca insan sigara içimini sürdürüyor.

Bizim gençliğimizde sigara konusunda bu kadar çok bilgi yığını ve büyük toplumsal bilinç oluşturulmamıştı. Sigara üzerine riskler 1970’li yıllardan sonra açığa çıktı. Bugün sokakta veya köyde, kime mikrofona uzatsanız, sigaranın zararlarını sayıp dökebilecek durumda... Ama bazıları sigarasını da yüzünüze üfleyerek!

Acaba neden? Nasıl olsa öleceğiz, düşüncesi mi etkili? Yoksa, genetik yapımızda, uzun vadeli riskleri göz ardı etmemizi sağlayan bir gen mi var? O gen şöyle mi “düşünüyor”: Yaşam, her an ölüm riski ile iç içe. O halde bütün riskleri göze alacağız! Sigaraysa sigara!

Genetiğimiz, bizi aslında çeşitli risklere karşı koruyan bir mekanizmaya sahip. Bu temel içgüdülerimiz, örneğin sigaraya karşı çalışmıyor! Neden? Sigara ve benzeri zararlılar, genetik haritamızda tehlike olarak “işlenmiş” değil mi?

Peki, içgüdülerimizin çalışmadığı yerde, aklımız neden devreye girmiyor? Aklımız neden yetersiz kalıyor ya da riski göze alıyor? Bu bağlamda üç noktayı vurgulamak gerekiyor:

Ölümü Aklileştirme Süreci

İlki, demek ki insan, içindeki ölüm riskiyle yaşıyor. Ciddi hastalıklar her zaman büyük ölüm riski! Uçak yolculuğu, trafik vb gibi pek çok ölüm riskini göze alıyoruz. Sigara daha uzun vadeli bir ölüm riski... O halde yaşamak kadar ölmek de doğal! Ölüm hayatın hemen her köşesinde insanın karşısına çıkabiliyor.

İkincisi, insan pek çok şeyi yalnız yapmıyor. Sigara, toplu yapılan bir eylem! Uçmak, trafik de öyle. Toplu yapılan, yani herkesin yaptığı en önemli şeylerden biri de cinsellik. AIDS olgusu bunu engellemiyor. Veya güvenli cinselliğe mutluluk derecesi kazandırmıyor... Burada belki sosyal bulaşıcılıktan bahsetmek gerekir. Yani çevre faktöründen! İnsanın genetiğinde, bireyi bütün bunlara karşı korumaya alacak “hayatta kalma” stratejisi gerçeği var. Ancak bu strateji sosyal karakterli ortak işlerde işlemiyor mu?

Üçüncü bir nokta daha var: Bağımlılık. Biyolojimiz hemen her türlü bağımlılığa, alışkanlığa açık. Sigara ve benzeri ürünler bağımlılık yaratıyor. Sigara zararlı, dolayısıyla bağımlılık faktörü de hoş değil. Ama insanoğlunun bağımlılığı sadece sigara, uyuşturucu, alkol gibi maddelerle mi sınırlı? Hayat alışkanlıklarımıza baktığımızda, günlük, haftalık, aylık rutinlerimizde daha onlarca bağımlı davranış görmez miyiz?

İnsan, tepeden tırnağa bağımlı bir varlık mı yoksa? Bu özellik insan bünyesinin ve beyninin “plastisite”sinden ileri geliyor olabilir mi? Hızlı uyum ve “oyun hamuru” gibi yeniden yoğrulabilme özelliğimiz mi bağımlı karakteri yaratan?

Bilimciler, insan genetiğiyle, “tak-çıkar”, “yap-boz”, “tak-takıştır” gibi oynayabildiklerine göre, demek ki, genetiğimiz, biyolojimiz her türlü biçime sokulabilecek bir hamur niteliğinde...

Öyle mi?

şimdi insan beyni üzerine biraz daha durursak, öyle galiba, diyebiliriz!

Sınır Tanımaz Esneklik

Ondan seri katil de üretebilirsiniz...

Dünyanın en uysal canlısını da.

En üretken, en dindar, en tanrıtanımaz, en bağlı, en sevecen...

En boyun eğmez, en baş kaldıran, en köle..

İnanılmaz işler salt beyin gücüyle başarılmıyor mu?

Bilim dünyasında üzerinde en çok araştırma yapılan alanlardan biri de beyin. Beyin, araştırmaların kavşak noktalarından biri! Sayısız bilim dalından bilimciler, kenarından köşesinden beyinler uğraşıyorlar. Dahası ekonomistler bile! Onlar da beyin ekonomik süreçlerde nasıl çalıştığını anlamaya çalışıyor, dahası “beyin nasıl intikam alıyor” diye merak bile ediyorlar! Oxford Üniversitesi’nden ekonomistler, “Belki de insan doğasının en karanlık yönünü keşfettik” gibi iddialı tezler bile ileri sürüyorlar.

İnsan demek, öncelikle beyni demek!

Aslında hayata baktığınızda insanı, konumuz olan “beyin”i bütün renk ve çeşitliliğiyle; en üst derecede yaratıcılığı ve dâhiliğiyle; en alt derecede sürüngenliği, alçaklığı, ahmaklığı, rezilliği ile görmek mümkün.

Şaşırma ne gerek var! Bu çeşitliliği hepimiz çevremizde, uzağımızda, dünyanın herhangi bir yerinde her an yaşamıyor muyuz?

Beyin, insanı hem vezir hem rezil eden organ.

Alt ve üst sınırları arasında, bu vezir-rezil aralığındaki birbiriyle orantısız, ilgisiz, kapanmaz mesafe, beyin ne büyük bir esnekliğe sahip olduğunu kanıtı!

İnsanın genetik hamuru için kullanılan ve birbirine dönüşme özelliğini vurgulayan plastisite, yani esneklik, oyun hamuru özelliği, aslında beyin için de geçerli.

Beyni ele alın, onu istediğiniz gibi yoğurup istediğiniz biçime sokabilirsiniz.

Örneğin ortalama özellikli bir beyinden seri katil de üretebilirsiniz...

Dünyanın en uysal canlısını da.

En üretken, en dindar, en tanrıtanımaz, en bağlı, en sevecen...

En boyun eğmez, en baş kaldıran, en köle..

İnanılmaz işler salt beyin gücüyle başarılmıyor mu?

İşte öyle bir hamur ki, ekonomistten psikoloğa, sinirbilimciden eğitimciye kadar hemen herkes eli, kolu, gözü, kulağı, aleti, cihazıyla ondan bir şeyler yapmaya çalışıyor.

Ne organ ama!

Güven: Yüksek Sosyal Faaliyet

Bilim insanları, bireylerde ve toplumlarda, esas olarak güvenin önemli ölçüde ağır basması durumunda, toplumda kazancın her bakımdan artacağını, insanların daha mutlu olacaklarını ve hayata daha bağlı kalacaklarını bir oyunla göstermişler.

Hepimiz, insan ilişkilerinde güvenmek ile güvenmemek arasında gider geliriz. Güven veya güvensizlik, kişisel ve toplumsal ilişkilerde başrolde oynamaz mı? İtalyan atasözü “Güvenmek iyidir, güvenmemek daha iyidir” dermiş. Bu görüşü paylaşmalı mıyız? Ben, Alman atasözünden yanayım: “Güven iyidir, denetlemek daha iyidir.”

Nörologlarla ekonomistler, bireylerde ve toplumlarda güvenin ağır basması durumunda, toplumsal kazancın her bakımdan artacağını, insanların daha mutlu olacaklarını ve hayata daha bağlı kalacaklarını, bir oyunla göstermişler. Bu deneyi, Paul Zak adında Amerikalı bir bilim adamı yapmış (Kaliforniya-Claremont Üniversitesi).

Zak şöyle diyor: Ekonomik ilişkiler aslında, insanoğlunun güven duygusu içindeki sinirsel yapısını hiç hesaba katmıyor. Aslında insanoğlu işbirliğine yatkındır, çünkü insan beyni, birlikte yaşamaya göre evrim geçirerek biçimlenmiştir. Bireyler işbirliği yaptığı zaman, daha verimli ve kaliteli iş çıkarır. Ancak bunun için ortada güven olması gerekir....

Bilim, toplumu daha üretken ve verimli kılmanın yolunu yordamını araştırıyor. Nöro-ekonomist Vernon Smith, bu çalışmalarını Nobel ödülü almıştı. Onlar, daha iyi bir toplumsal sistem önermek için, insanı ve insan sinir sistemini inceliyorlar. Mesela, beyinde üreme ile ilgili olan oksitosin hormonunun aynı zamanda güven ilişkilerini de düzenlediğini görüyorlar. Bu hormon, yemek yeme, sıcak bir banyo, yumuşak masaj ve seks gibi keyif verici yaşamsal deneyimler sonucu üretiliyor beyinde.

Ekonominin Sağlığı ve Güven

Güven duymak, yüksek bir sosyal faaliyettir, diyor bilim insanları. “Bize biri güven duyduğu zaman olumlu yönde tepki verme dürtümüz ortaya çıkıyor. İnsanlarda güveni, bilinçli kararlılıktan çok, dürtüler körüklüyor.” Yani bizi bıraksalar, içimizdeki temel dürtü olan işbirliği egemen olacak ilişkilerimizde.

Bu görüş, “insanlar, bilinç ve akıl yoluyla kişisel çıkarlarını ve kazançlarını maksimum düzeye taşırlar” diyen diğer bir iktisat teorisi ile çelişiyor. Bu teori, belli ki, rekabeti ve birbirini yok etmeyi öneren vahşi kapitalizme hizmet ediyor. Zaten, insanlar arasındaki, evrimsel olarak varolan toplumsal güven duygusunu ve ilişkilerini de, kapitalist sistem yok etmiştir! Kişisel yararı ençoklaştırma dürtüsü, diğer insanların mal varlıklarını azaltma üzerine kurulu çalışıyor bir yönüyle... O halde, kapitalizmin bu yönü, hiç de insan doğasına uygun değil!

İşin ilginç yönü, Zürih Üniversitesi’nden ekonomist Ernst Fehr de, insanların toplumsal işbirliğine ve güvene meyilli olduklarını bulmuş. Güven, daha avantajlı bir ortam yarattığı sürece güçleniyormuş.

Daha ilginç, ulusal güvenle toplumsal güven de aynı özellikte. Dünya Bankası’ndan Steve Knack şöyle diyor: “Bir ülkenin ekonomik sağlığını etkileyen en güçlü faktör güvendir. Güvenin zayıf

olduğu yerde bireyler ve kurumlar parasal işlemlerden uzak durmaya bakar. Sonuçta ulusal ekonomi çöker.” Boşuna toplum psikolojisi ile ekonomi batar da çıkar da demiyorlar...

İşte bir saptama daha: Siyasiler bu ülkelerde ulusal güveni yükseltmek için gerekli mekanizmaları harekete geçirmezlerse ekonomik kalkınmayı unutsunlar... Politikacılara çok iş düşüyor...

Peki AKP iktidarının ülkemizde yarattığı bölünmüşlük, korku ve güvensizlik, bu ülkeyi nereye götürür dersiniz?

Uçak Düştü!..

Peki Uçak Neden Düşer?

Uçmak, insanoğlunun keşfidir ve süreli bir durumdur... Yani yine “karaya inmek” için uçarız! Bizler için “havada yaşam” yoktur! Hava dinamiğinin özelliklerini öğrenerek, “kuşlar gibi uç(ur)an” bir alet geliştirdik. “Gibi”, aslına yani kuşlara benzeyen demektir.

Bir uçağın düşmesi her zaman çok önemli bir olaydır. Her gün binlerce uçuş gerçekleşiyor gökyüzünde. Dünyanın “küçük köy”e dönüşmesinin bir sonucu da gökyüzündeki ulaşımdır. Eskiden uçak yolculukları genellikle orta ve üst sınıflara ait bir imtiyazdı. Türkiye’de bile yaklaşık her kesimden insan artık uçuyor!

Bir uçak kazasının olduğu gün, karayollarında onlarca trafik kazası gerçekleşir, bazen 10 bazen de 50 kişi ölür, ama üzerinde bir gün durulur; iki-üç kişinin ölümü ise kısa haberlere girer... Yani karayollarında ölümlere alışmış durumda bünyemiz.

Dünyada karayollarında yıllık ölümlerin toplam sayısı, uçak kazalarında örneğin 10 yıldaki sayıdan bile fazladır belki de. Uçuş seferleri ile taşınan yolcu sayısını, kaza ve ölüm oranına böler ve bunları karayollarıyla kıyaslırsanız, uçakların onlarca misli daha güvenli olduğunu görürsünüz.

Ama, uçak düşmesine dünyada kimse alışamadı! Kazada kimse ölmese bile! Medya, günlerce uçak kazası üzerine haber döşenir.

* * *

Peki neden böyle? Bu olayın bambaşka bir psikolojisi, insan bedeni ve düşüncesinde bambaşka biyolojik bir mekanizması olsa gerek. Acaba: Arabayla yola çıktığımızda, kaza yapma ve ölme endişesinin en alt düzeyde olması mı? Kaza olsa bile, karada yaşamda kalma şansının yüksekliği mi burada etken?

Örneğin, dünyada trafikte seyreden toplam araba-yolcu-trafik kazası sayısı ile, bu kazadan kurtulanların sayısını hesap edecek olursak, yaşamda kalma şansının yüksek olduğunu görürüz.

Oysa uçağa daha başından genellikle “ya düşerse” endişesiyle binilir. Çünkü, uçak kazasından kurtulma şansı çok çok azdır! Bu durum belki de psikolojimizi etkiliyor ve bizi uçak kazalarına karşı son derece duyarlı kılıyor!

Yerçekimine Bağlı Yaşam

Başka nedenleri de var, uçak kazalarına alışamamanın... Örneğin biz yerçekimine uygun ve bağlı yaşarız. “Ayakları yere basmak” deyiminin kökenlerine giderseniz, yerçekimi yasasıyla buluşursunuz! Biyolojimiz, psikolojimiz ve sosyal olarak bütün varlığımızın yaşam koşullarını, yerçekimi belirler.

Ayağımızın yerde olması ana güvencemizdir! Her şeyi “karada” yaparız! “Kara”, hayatın ana kucağıdır! Yiyeceğimizden tutun bütün uygarlığımız, kara kökenlidir. Ayaklarımız hep yeri arar! Ayaklarımız “yerden kesildiği”nde, varlık sorunu yaşarız ve korkular başlar!

Uçmak, insanoğlunun keşfidir ve süreli bir durumdur... Yani yine “karaya inmek” için uçarız! Bizler için “havada yaşam” yoktur! Hava dinamiğinin özelliklerini öğrenerek, “kuşlar gibi uç(ur)an” bir alet

geliştirdik. “Gibi”, aslına yani kuşlara benzeyen demektir. Aslı’nın yeteneklerine tam sahip değildir, uçak=kuş değildir. Uçak iki temel “hata” iğerir, a) Doğal, biyolojik değil el yapımıdır, b) Uğağın uğuş kurallarıyla atmosferin (kaotik) yapısı tam örtüşmeyebilir! Bir kuş atmosferde “uğarken” düşmez, bir uçak ise bu yüzden düşebilir!

Bütün bu riskleri bilerek bineriz uğağa. Neden? Yanıtı, “yaşıyor” olmaktadır! Biliriz ki en güvenli teknolojiler bile uçak kazalarını sıfırlayamaz, nedeni de uçakların “uçuyor gibi” yapmasıdır! Bir gün bir uçak düşer...

Bu nedenle de, uğuş güvenliği, uğmaların, uçakların her zaman bir numaralı konusu olacaktır. En güvenli uçak yapılsa bile... Çünkü en güvenli uçak da bir gün gelecek düşecektir.

Pardon,

Saatiniz Doğru Zamanı Tutturuyor mu?

Ülkemizde tam ve doğru zaman ayarına, Körfez Savaşı sırasında Genelkurmay'ın TRT'yi uyarmasıyla geçildiğini biliyor musunuz? Yeterince sahip olmadığımız tek şey zamandır. Ama, yine de zaman, saatin akrep ve yelkovanları arasında sıkışıp kalan, orada tükenen ve sürekli kendini tekrarlayan mekanik bir hareket değildir.

Saatlerim birbiriyle eşgüdümlü değil. Birden dehşetle fark ettim ki kol saatim, evdeki minik masa saatim, bilgisayar ve arabadaki saatler hiç uygun adım gitmiyorlar. Uzun süre ayarsız bıraktığınızda aralarındaki mesafe bazen 4-5 dakikaya varıyor.

Radyo ve TV'lerin zaman bildirmeleri de benimkilerle tutmuyor, ama bakıyorum onlar arasında da farklar var. Birden Türkiye'de "doğru zaman" olmadığı duygusuna kapılıyorum. "Dakiklik" nasıl sağlanıyor ülkemizde?

"Zamanlama", belki de dakikliğin henüz önemli olmadığı eski çağlarda, sıradan insan için hiç önemli değildi. Eski Yunan olimpiyatlarında atletlerin kaç birim zamanda koştuklarına ilişkin bir kayıt tutulmazdı. Yarış sırasında kim kimi geçtiyse... Rekor kırmak vb gibi kavramlar, modern zamanların olayı...

Çünkü, dakikliğin şunun şurasında geçmişi 350 yıl kadar. 1650'lerde ilk sarkaçlı saatin bulunmasıyla (Galileo ve C. Huygens), saatlerin günlük sapması 15 dakikadan ilk kez haftada 1 dakikaya indirilmişti... 1960'larda da ilk sezyum atom saatiyle en hassas saat elde edilmişti.

Doğru saati kim bildiriyor ülkemizde? Bazı radyoları aradım. Kendi ayarlarını arada sırada televizyonlardan aldıklarını söylediler. Bazen yarım-bir dakikalık sapmalar yaşıyorlarmış. Ya o televizyonlar saat ayarlarını nasıl yapıyor?

Bir "mutlak referans" olmazsa, o zaman herkes "yanlış zaman ayarı" içindedir, yanlışları referans olarak kullanıyor demektir.

Körfez Savaşı Vesile Oldu!

TRT'yi aradım ve içim rahat etti. TRT-1 ekranında gözüken saat doğrudan atom saatini bildiren uyduya ayarlı. Tam bir eşgüdüm ile zamanı bildiriyor... Öğrendim ki, 1990 Körfez Savaşı'na kadar, saatlerimiz kim kime dum duma gidiyormuş. "Doğru zaman" kavramı TRT'de yokmuş. Körfez Krizi sırasında Genelkurmay TRT'yi aramış, "yahu bütün saatlerimiz farklı gösteriyor, beş saniye, on saniye, yarım veya bir iki dakika farklı hepsi, bu işi düzeltin" demiş. Bunun üzerine uluslararası saat ayarına gitmişler. Bazı özel televizyonlar da çeşitli evrensel sistemlere göre doğru zamanı bildiriyorlar.

Ülkemizin bir "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" yok mu? TÜBİTAK'ın metroloji, yani ölçüm ve ayar üzerine Avrupa çapında bir Metroloji Enstitüsü var. Metroloji Enstitüsü'nde, tam zaman ayarı için bir yazılım geliştirmişler. Enstitü'nün atom saatine bağlı zaman bildirimini ve ayarını bilgisayarınıza yüklüyorsunuz, uluslararası atom saatine bağlanıp zamanı alıyorsunuz. İsterseniz, internet üzerinden de "tam ve doğru zamanı" indirebilirsiniz...

Kollardaki Rolex Saat ve Bitime Doğru

“Yeterince sahip olmadığımız tek şey zamandır.” Kimimizin, milyarlarca TL ödeyerek, kolunda taşıdığı “Rolex” saatin, aslında durmadan yaşamı sona doğru tiktakladığı aklımıza gelmez.

Hiç kimsenin asla yeterince sahip olmadığı bir “süre”nin mutlak bitime doğru yolculuğunun habercisi olarak saati algılamak, tabii ki zırva bir şey... Öyle olsaydı, bırakın Rolex’i, herhalde kimse saat taşımazdı. Doğal davranış, “Bitiş”i düşünmeden yaşamak; kolumuzdaki o güzel oyuncakı veya “taki”yı da, günlük hayatı daha iyi yönetebilmenin aracı olarak kullanmak.

Ama, yine de zaman, saatin akrep ve yelkovanları arasında sıkışıp kalan, orada tükenen ve sürekli kendini tekrarlayan mekanik bir hareket değildir.

Zaman’ın, birey açısından hayatın taa kendisi, ömrümüz içinde yaşayabileceğimiz ve yapabileceğimizin toplam miktarı olduğunu sık sık bilince çıkarırsak, akrep ve yelkovanın hareketlerini günlük yaşamla daha anlamlı ilişkilendirmemize yardımcı olabilir.

Ünlü Alman felsefecisi Kant, en büyük zaman avcılarından biri gibi yaşadı. Yaşamını müthiş bir dakiklik üzerinde kurmuştu. Günlük hayatının her dilimi, sanki bir sarkacın salınımı içinde geçirdi. “Çalışmaya ve dinlenmeye ayırdığı zamana dakika şaşmadan uyduğu, alışkanlıklarını sadece bir tek gün, Fransız devriminin başarılarını öğrendiği gün bozduğu, gezinti saatini ve yolunu değiştirdiği söylenir.” (Büyük Larousse).

Zaman Kant için, evreni, dünyayı ve insan topluluklarını anlayarak felsefi sistemini ortaya koyabildiği sürece, anlamlıydı. Hiç de evlenmedi, ama belki de Kant olabilmesinin önkoşulu, zamanı böyle kullanabilmesiydi.

Önemli olan, herkesin ‘Zaman’a, bilinçli bir tercihle, asla yeterince sahip olmadığı en değerli şey gözüyle bakmasıdır.

Bilimsel ve teknik olarak zamanın ölçümlendirilmesine geri dönersek: Zamanı mümkün olduğunca dakikleştirme ve en küçük birimlerine ayırabilme çabasının bu ilginç öyküsü içinde bilimden ve teknikten, neredeyse her şey var... Koca bir bilim tarihi... Bu konuyu sürdürüelim.

Doğru Zamanı Saptama Laboratuvarı

Doğru zamanın saptanması için, uzayı da kapsayan dünyanın en büyük laboratuvarının günlük çalışmasıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Yüzlerce ülke, yüzlerce atomik saat ve GPS uydusu ile yüzlerce insanın birlikte oluşturduğu devasa bir "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" çalışıyor.

Dünyada sadece "Doğru zamanı" öğrenmek ve bildirmek kaçta mal oluyor? Yani yerkürenin kendi eksenini çevresinde dönüş süresini temel alan ve bu dönüşteki sapmaları bile dikkate alan ölçümün maliyeti ne kadar? Nasıl bir örgütlenme sonucu doğru zaman saptanıyor?

"Doğru zaman" iki şekilde saptanıyor:

1) Evrensel Zaman (UT1), yerküremizin kendi çevresinde dönüş hızına bağlı olarak elde ediliyor. Bu zamanın belirlenmesinden sorumlu kuruluş Uluslararası Yerküre Dönüş Servisi'dir (IERS) ve dünyadaki rasathaneler de buna katkıda bulunur.

2) Uluslararası Atomik Zaman (TAI) ise, atom saatlerini temel alır. Yerküremizin 6 farklı yörüngesinde sadece zamanı bildirmek için çok sayıda GPS uydusu (küresel konum belirleme) dönüyor. Bunlardaki atom saatleri ABD'de bir istasyona sürekli zaman sinyalleri gönderiyor. Uluslararası Ölçü ve Ağırlıklar Bürosu'na (BIPM) üye olan metroloji merkezleri bu zaman sinyallerini kullanarak uydulardaki saatlerle kendi referans saatleri arasındaki zaman farkını sürekli ölçerler ve merkeze bildirirler. Böylece referans saatlerinin katkılarıyla TAI zamanı oluşur.

Bizim Metroloji Enstitümüz, Cs (Sezyum) atomik saati ve GPS uydu alıcısıyla doğru zamanın belirlenmesine yüzde 2 oranında katkıda bulunuyor. Yukarıdaki 1 ve 2 nolu ölçümler sonucu elde edilen zaman ölçüklerinin birleştirilmesiyle Koordineli Evrensel Zaman saptanıyor ve bütün dünya da bu eşgüdümlü zamanı kullanıyor.

Karmaşık örgütlenme ve işlevleri yine de basite indirgemeye çalıştım. Herhalde, doğru zamanın saptanması için, uzayı da kapsayan dünyanın en büyük laboratuvarının günlük çalışmasıyla karşı karşıya bulunuyoruz.

Yüzlerce ülke, yüzlerce atomik saat ve GPS uydusu ile yüzlerce insanın birlikte oluşturduğu devasa bir "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" çalışıyor. Bu dev laboratuvar olmasaydı ne olurdu, bu kadar örgütlenmeye gerek var mı, sorusunu yöneltmiyordunuz?

Doğru Zaman'a Ulaşmanın Yolu

Bizlerin günlük faaliyetleri için milyarda bir saniye sapmaların önemli olmadığını varsayabiliriz! TV'lerde sabah ve akşam saatlerini gösteren saat ekranındaki saniyeyi izlemeniz yeterli.

Ama Koordineli Evrensel Zaman'ı kullanmak istiyorum, diyebilirsiniz. "Doğru zaman" uydular, radyo vericileri, telefon hatları ve internet aracılığıyla dağıtılıyor. Uzmanlarımız bilgi veriyor: Uydu aracılığıyla dağıtılan zaman bilgisinin doğruluğu 1-100 ns (1×10^{-9} - 10^{-7} s) saniyeler arasındayken, bu durum telefon hatlarında 10-3 saniyeler civarında. Aynı şekilde internet aracılığıyla dağıtılan zaman bilgisinin doğruluğu ise birkaç saniye gecikmelidir. Radyo sinyalleri ise kullanılan sisteme bağlı olarak mikrosaniye ile milisaniye arasındaki hatalara sahip.

Uluslararası Metroloji Merkezi'nin internet sitesi www.bipm.org'dan doğru zamanı alabilirsiniz.

Radyo dalgalarıyla doğru zamanı en iyi ABD'nin WWV sistemi, BBC ve Moskova Radyosu ve Alman Metroloji Enstitüsü'nün 77 kHz üzerinden yayın yapan sistemi veriyor. Ulusal Metroloji Enstitümüz de kodlanmış zaman servisi yapıyor. Size iki adres daha: <http://tycho.usno.navy.mil/utclock.html?> ve <http://www.worldtimeserver.com/> ABD'nin NIST'inde (National Institute of Science and Technology) gerçek anlamda spartan bir yazılım var (www.boulder.nist.gov/timefreq/service/its.htm)...

Biyolojik Saatimiz ve Kozmolojik Saat

Beynimizin zaman algısı, eskiden sabah, öğle akşam ve gece ile mevsimler çerçevesindeydi. Bunu son 600 yıl içinde epey incelttik. Saat, dakika, saniye, salise ve nanosaniye (milyarda bir saniye) inceliğine indirdik. Şimdi femto-saniye inceliğinin peşindeyiz.

Zaman, felsefi-düşünsel boyutlarıyla, ama esas fiziksel, astro-fiziksel ve bu anlamda jeolojik ve biyolojik boyutlarıyla müthiş zengin bir “sektör”. Yukarıda saydığımız alanlardaki “zaman” kavramı ve ölçeği ile bizim günlük, aylık, yıllık yaşamımızda kullandığımız zaman birimlerinin birbiriyle ilgisi yok...

Yok yok, var tabii...

Aralarındaki ortaklık, sadece, ikisinin de ileriye doğru bir değişimi-gelişimi kullanmaları’dır. Yani bir ok’un fırlatılış yönünde davranıyoruz.

Ama astro-fiziksel zaman ile bizim kullandığımız zaman arasındaki fark, o kadar devâsâ ki, birincisini algılayabilmemizin zorlukları var. Astro-fiziksel veya uzay-zamansal boyutlarıyla zaman fenomeni, milyarlarca yıllık süreçleri içeriyor.

Bizim beynimizin ana algılama kapasitesi ve donanımı ise, yaşam süremizle doğrudan ilişkili. Beynimizin zaman algısı, eskiden sabah, öğle akşam ve gece ile mevsimler çerçevesindeydi. Bunu son 600 yıl içinde epey incelttik. Saat, dakika, saniye, salise ve nanosaniye (milyarda bir saniye) inceliğine indirdik. Şimdi femto-saniye inceliğinin peşindeyiz.

Ama, zamanımızın ölçek farklılığında aslında hiçbir değişim yok. Sadece zamanın çok daha hassas kullanımında ustalaşıyoruz.

İnsan, bin yıl, bir milyon yıl, bir milyar yıl yaşamıyor. Kozmolojik zaman ölçeği ise milyonlar ve milyarlarla anlatılıyor.

Bir yanda bu devasa ölçek, öte yanda sadece 70 yıl yaşayan insan. Bireyin yaşam ömrü ile sınırlı bu minik zaman ölçeğimiz, bizim algılama gücümüzü belirliyor. Beyinsel donanımımız daha büyük ölçeklere çok zor uyum sağlayabiliyor. Politikacıların 4 yıllık dönem içinde yaşamaları ve daha uzun vadeye bakmamaları da, bunun bir sonucu olabilir!

Zamanı, evrenin döngüsü boyutlarıyla algılayan ve bunun izlerini de dünyamızın fiziksel ve biyolojik özelliklerinde gören insanlar, büyük kuramlara da imza atıyorlar. Örneğin Darwin’in Evrim Kuramı, Einstein’in Görelilik Kuramı...

Ama şimdilik, insan yaşamı dışına düşen bu ölçeklerdeki tartışmaları sonraya bırakalım.

Zamanı Dakikleştirme Serüveni

Saatın icat edilmesinden sonraki dönemde, zamanı “dakikleştirme”de, yani ince ayarlı saatlerin gelişmesinde dört önemli dönemeç var.

Birincisi, zamanı 100 kat daha doğru kestiren, günlük 15 dakikalık zaman sapmalarını haftada bir dakikaya indiren sarkaçlı saatlerin icadı (1600’ler).

İkincisi, Alman Siegmund Riefler'in, atmosfer basıncının etkisini en aza indirerek o güne kadarki en hassas aygıtı yapması. 19. yüzyılın sonlarındaki bu icat, hassaslığı günde saniyenin onda biri oranına indirmişti ve tüm saatlerin denetimlerinde ölçü alındı.

1920'lerde ise, Alman dakikliği yerini İngiliz dakikliğine bıraktı. Bir İngiliz mühendis, William H. Shortt, Özgür Sarkaçlı Saat icadıyla, zamanı yanlış göstermeyi, yılda bir saniyeye indirdi.

Bilimsel ve teknolojik gelişme hızlanmıştı. Shortt'un saatinin pabucu sekiz yıl sonra dama atıldı: Bell Laboratuvarları'nda çalışan Warren Morrison zaman ayarında bir devrim gerçekleştirdi ve kuvars kristal kullandı. Bu cihaz, elektrik akımı ile harekete geçiriliyordu ve bu nedenle çok düzenli titreşiyordu. Hata payı ise günde saniyenin iki binde biri kadardı. Radyo yayınında kullanıldı ve 1929'da hata payı otuz yılda bir saniyeye düşürüldü.

İnsan beyni bu hata payına da takmıştı ve daha hassas saatin peşinde koştu durdu.

Nitekim 1948'de ilk atom saati geliştirildi; bu atomik süreç içinde, 1967'de sezyum ışınli atom saatleriyle, hata payı daha da düşürüldü. Günde milyarda bir saniye doğruluğa ulaşıldı. Bu referans saat-zaman olarak kabul edildi. Tabii, zamana esas referans, dünyamızın kendi eksenini çevresinde dönüş süresidir. Sezyum saati, bu dönüşteki farklılıkları bile saptayabiliyor.

“Zaman” bir derya... Şimdi bu kavram üzerine, nesnellikten uzak, daha öznel, kişisel bir deneme...

Zaman Sınırlı, Ona Sahip Çıkın

Zamanımız sınırlı. Herkesin zamanı ömrü kadar. Ömrümüzün tam süresini de bilmiyoruz. Çok önemli mi? Ömür süresinden bahsediyoruz. Ancak bunun da göreceli bir kavram olduğunu düşünür müsünüz? Uzayan ömürleri bir kenara bırakalım, bilim insanları için “ömür” kavramını anlamsızlaştırmaya çalışıyor. Yüzyıl sonra, genetiğin, hücre bilimcilerin ve moleküler biyologların, insana müdahalelerinin hangi noktaya varabileceğini bugünden görmek mümkün olmasa bile, önümüze konan ipuçları bize umut veriyor.

Ortalama ömrümüzün daha uzunluğu ve daha kısalığı, a) bize, b) dışımızdaki etkenlere bağlı. Bize bağlı olan etkenler arasında 1) doğuştan gelen genetik yapımızın özellikleri, 2) bedenimizi hayatımız boyunca nasıl kullandığımız var.

Bedene genetik müdahale çağına da girdik, dolayısıyla bir takım genetik “defo”ları düzelteren olanaklar giderek artıyor; bedenimizi zaman içinde sağlıklı götürebildiğimiz, ona en büyük özeni gösterebildiğimiz ölçüde, ortalama hayatımızı mümkün olduğunca uzatma olanağı kendi elimizde demektir.

Dış etkenlere belirli ölçülerde müdahale edebiliriz. Mümkün olduğunca sağlıklı bir çevrede yaşamaya özen göstermek gibi... Ancak dış etkenler arasında müdahale olanağımızın çok çok sınırlı olduğu büyük bir olgu var: Rastlantılar... Her şey mükemmel gidebilir, ama tercihlerimizde riski en aza indiren seçenekleri kullansak bile, rastlantıların bazen kesin darbelerinden kaçınmamız olanak dışı...

En uzun ömrü yakalassak dâhi yine de zamanımızın eni boyu belli. Her dilimini en anlamlı ve güzel kullanmaya özen göstermeliyiz. Hayata, daha doğrusu kendimize böyle bir yaklaşımın anlamı veya sonucu nedir? Herhalde, doya doya yaşamış olmanın getirdiği mutluluk ve doygunluk... Bu yeter mi?

Arkamızda kendimiz ve insanlık için anlamlı iz bırakmak mı? İçinde o kadar çok olgu, ayrıntı, kişi, olay vb'nin kayıtlı olduğu tarihçinin kitabına, bir kenarından girebilmiş olmak mı? Küresellik ve bireysellik çağında o kadar da önemli olmaktan çıkan çok şey var. Toplumsal katmanların çok çeşitlendiği ve çok farklı medyaların olduğu bir çağda yaşıyoruz. Her katmanda yüzlerce, hiç tanımadığımız insanlar liderlik yapıyorlar...

* * *

Zaman sanki ortada yok gibi, ama bütün evrenin bağlı olduğu en büyük yasa, niye zaman olmasın? Fizikçiler boşuna her şeyi belirleyen en büyük yasayı aramasınlar! Saati biz uydurduk, ama olmayan bir şeyi uydurmadık. O saat içimizde var, çevremizde var, evrende var... O saatin adı, her şeyin değişim içinde akışı... O büyük döngü, veya dönerek "ileriye" büyük akış. Değişerek... Kendisini tekrarladığını sandığımız, ama bence hiçbir şeyin tekrarlanmadığı, her şeyin yeniden olduğu ve de mutlak değişime uğradığı...

Zaman, durmadan daha küçük dilimlerine ayırdığımız, bitmeden usanmadan daha küçük dilimlerini anlamlandırdığımız ve parasal olarak değerlendirdiğimiz doğanın ta kendisi... Olabilir mi?

1. yy'da, 5. yy.'da, 10. yy'da, 20. yy'da ve 21. yy'da zamanının içine neler sığdırıyordu insanoğlu. Bir düşünün. Bugün ne kadar çok anlamlı şey sığdırabilirsek o kadar çok değerli hale gelen zamanımıza sahip çıkmak zorundayız... Çünkü o bizim için sınırlı... Tükenmesi mutlak olan bir şey, tabii biz ölümlüler için... Acaba, internette dolaşan, yazarı belirsiz "Carpe Diem" bunu mu anlatıyor?

Carpe Diem: Günü, Anı Yaşa

"Farz edin ki, her sabah hesabınıza 86.400 Amerikan Doları kredi veren bir bankanız var, ama bir günden diğerine hiç bakiye devretmiyor.

Tutarı ne olursa olsun, kullanmadığınız bakiye miktarı her akşam iptal ediliyor.

Böyle bir durumda ne yapardınız?

Tabii ki son kuruşuna kadar çekerdiniz!

Aslında, hepimizin böyle bir bankası var. Adı: ZAMAN

Her sabah, hesabınıza 86.400 saniye kredi veriyor.

Her akşam ise, iyi şeylere yatırım yapamadığınız kısmını silip, hesabınıza zarar kaydediyor.

Hiç devretmiyor. Kredi miktarından bir kuruş fazla kullandırmıyor. Her gün size yeni bir hesap açıyor.

Her akşam günün bakiyesini yakıyor.

Eğer günlük depozitolarınızı kullanmadıysanız, bu zarar sizindir. Geriye dönüş yok. Yarından avans çekmek yok. Bugünü, bugünkü depozitonuzla yaşamalısınız.

Ona yatırım yapın ki, size sağlık, mutluluk ve başarı olarak geri dönsün.

Zaman akıp gidiyor, gününüzü gün etmeye bakın!

BİR SENE'nin değerini anlayabilmek için sınıfta kalan bir öğrenciye sorun.

BİR AY'ın değerini anlayabilmek için, prematüre bir bebeği dünyaya getiren anneye sorun.

BİR HAFTA'nın değerini anlayabilmek için, haftalık bir derginin editörüne sorun.

BİR DAKİKA'nın değerini anlayabilmek için, treni henüz kaçırmış bir kişiye sorun.

BİR SANİYE'nin değerini anlayabilmek için, bir kazayı kıl payı atlatmış bir kişiye sorun.

BİR MİLİSANİYE'nin değerini anlayabilmek için, Olimpiyatlar'da gümüş madalya kazanan kişiye sorun.

Sahip olduğunuz her anı değerlendirin. Daha fazla değer verin, çünkü onu çok özel biriyle, zamanını harcamaya degecek kadar özel biriyle paylaştınız.

Şunu unutmayın ki zaman hiç kimseyi beklemez.

Dün artık mazi oldu.

Yarın ise muamma.

Bugün ise avuçlarımızın içinde bize sunulmuş bir armağandır!

Bu hafta, Ulusal Dostluk haftası.

Dostlar nadide mücevherlerdir, şüphesiz.

Sizi güldürür, başarı için cesaretlendirirler.

Size kulak verir, sizinle övgü sözlerini paylaşır ve her zaman kalplerini size açmaya hazırdırlar.

Dostlarınıza ne kadar değer verdiğinizi gösterin...

Bu yazıyı dost bildiğiniz herkese gönderin.

Yazı eğer size geri dönecek olursa, bir dostluk çemberiniz olduğunu göreceksiniz.”

III. (ÖZEL) BÖLÜM

İnsanı ve Dostluğu Öğrenme Çabası

Kelepçe Arkadaşım

Alabildiğine bohem bir yaratık...

Caz delisi, alternatif müziğin sevgilisi...

Tam bir underground adam.

Serseri mi serseri sanki, ama bir

beyefendinin serserisi veya beyefendi

serseri.. 'Beş dolarla çok iyi bir hayat

nasıl yaşanır'ın felsefesini kurmaya çalışan..

Birden şiddetli bir baş ağrısı ile birlikte bilgisayar ekranındaki yazılar gidip gelmeye başladı. Sol gözünde önemli bir görme kaybı yaşadı; öyle betimliyordu durumunu: “Sanki bir borunun içinden bakıyormuşum gibi, bir odağı görüyorum ama çevresi yok ortalıkta”... Tam 9 ay önceydi, bizlerden ayrılmadan önce. Gittikleri ilk göz doktoru “bir şeyin yok” diyecek ve bir göz damlası vererek evine gönderecekti. Ancak beyin görüntüleri ile ciddi bir muayene, hemen derhal ertesi gün ameliyat “emri”!

Ayda diyor ki, “Ne olduğunu anlamaya, düşünmeye fırsat bile olmadı... O akşam bir Çin yemeği yedik, biraları içtik, güldük, şakalaştık ve ertesi gün 7 saat sürecek ameliyata gittik; her şey çok iyi geçti, ama tümör kötü huyluydu ve insana tanıdığı yaşam süresi de çok belirliydi...”

Hepimizin ortak kanaati odur ki, nezaketi bu kadar içinde taşıyan, neredeyse sıfır hırslı bir başka insan bulmak zor olabilir. Hele kolunda, İngiltere’de dok ve tersane işçileriyle dayanışmasından bir anı olan ejderha dövmesi ve Beşiktaşlılığından gelen kartal dövmesi taşıyıp da, böylesine zarif bir insan bulmak mümkün değildir! Bir çoğumuz, ilk dövmeli insan olarak onu tanıdı.

“Onu düşününce zarafet geliyor aklıma!” dedi Mine.

Bu nedenle bir toplulukta söylenen bir sözün, gerçeğini dile getirmekten kaçınırdı, bir kimseyi utandırmaktan çekinirdi.

İktidar hırsı içinde olmak..

Kişisel çıkar ve ikbal peşinde koşmak...

Hiç yanından geçmedi.

Hayatında tek kişiyi yönetebileceği bir iş ve mevki sahibi hiç olmadı.

O ve bilgisayarını, siberuzaydan gelen çeviriler ve siberuzaya gönderilen çeviriler... Eminiz ki, işverenleri, onun nerede yaşadığını hiç bilmediler. Teknoloji, bir özgürlüktü onun için ve birçoğumuz bilgi teknolojilerindeki en son yenilikleri hep onda gördük, ondan öğrendik..

Alabildiğine bohem bir yaratık... Caz delisi, alternatif müziğin sevgilisi...

Tam bir underground adam.

Serseri mi serseri sanki, ama bir beyefendinin serserisi veya be-yefendi serseri..

‘Beş dolarla çok iyi bir hayat nasıl yaşanır’ın felsefesini kurmaya çalışan..

Fatmagül şöyle dedi: Tam bir entelektüel emekçi, dikili ağacı bile olmayan..

Fakat muzip mi muzip... Şakacı mı şakacı... Yaramaz mı yaramaz bir çocuk..

Onu tanımayan, ne muzipliğini ne de şakacılığını algılayabilirdi.

Bilirdim, çoğumuzla arasında bir dizi ortak nokta vardır, fakat onda hepimizden ayrı özellikler vardı.

Gülmeyen bir yüzünü hiç anımsamıyorum. Ne anlatırsa gülerek anlatan bir adam.. Pek inanılır olmasa da, bu böyle...

İnsanları yargılamaktansa, onların durumlarını ve düşüncelerini algılamaya çalışır ve onları olduğu gibi kabul ederdi...

* * *

1978’de Çin’e gönderildi. Pekin Radyosu Türkçe bölümünde çalışmak üzere. Ceren orada doğdu. 5 yıl sonra oradan pasaportsuz Londra’ya uçtu, İngiliz vatandaşı kızıyla beraber... İngiltere’de tarih okumuştur. Sonra, Özal affıyla Türkiye’ye geldi. Annesine bakmak için... ve burada kaldı.

Babası Özbek’ti. Taşkentli Sabir Bey... 1900’lerin başında Türkistan’dan Berlin’e kimya okumaya gitmişti. Rusya’da devrim olunca geri dönemedi ve Türkiye’ye geldi. Şeker fabrikalarında kimya mühendisi olarak çalıştı. “Kuruluş”a mühendis olarak katkıda bulundu... Taşkent soyadını Kâzım Bey’e (Taşkent) kaptırınca, Türkistanlı soyadını aldı.

Baba tarafı Türkistanlıysa, Anne tarafı da Midilliliydi. “Kırlangıç” ailesinden... Böyle bir ailenin çocuğu olarak, Taşkent yemekleri, mantısı ve pilavını çok iyi yapar ve zeytinyağını da çok iyi kullanırdı. Ama annemin Karadeniz yemeklerinin hayranıydı. “Pafuli halt etmişti.”

Yüzünde hep güller açan dünya sevimlisinin öyküsü, işte böyle bir ailenin çocuğu olarak başladı.

Devrimciliğinden hiç pişman olmadı. “Bugün bu kişiliğimizi, yaşadığımız birikimlerimize borçluyuz,” derdi. Ne kadar doğru! Ama eleştiri ve hatalar, ayrıydı..

Ahmet Tahir Türkistanlı!..

1972’de İstanbul’dan Ankara’ya birbirimize bağlı gönderildiğimiz, Kelepçe Arkadaşım!

Muzipliği ve şakacılığını, yılbaşında gösterebileceğine ilişkin yoğun bir şüphe vardı aramızda!

Bu şüpheler doğru çıktı, yılbaşı gecesi bizimle kafayı buldu!

Hayatı ve insanları severek, kimseyi kırmamak gibi inanılmaz bir başarıyı da göstererek, aramızdan çekti gitti..

Yüzünde, kaynağını nereden aldığına bir türlü akıl sır erdiremediğim, o unutamayacağım gülücükle birlikte...

Erenköylü Sarı Sadiye

Sarı Sadiye'yi, gençlik fotoğraflarına baktığınızda, pırlı pırlı gülen çok güzel sarışın kız olarak görürsünüz.

Hem Fransızcası var, hem üniversite mezunu... Üstelik felsefeci...

Ayrıca keman çalıyor...

Sabahattin Ali'nin yazılarına "Sadiye-i Zerdî" adıyla boşuna girmediyini anlıyorsunuz...

Mustafa Kemal'in "fikri hür vicdanı hür" Cumhuriyet kuşakları yetiştirme projesinin temel taşları öğretmenlerdi. Bugün, yaptıkları işin büyüklüğüne kıyasla düşük hayat standartlarında yaşamaya mahkûm edilen öğretmenlerin ilk Cumhuriyet kuşakları, Mustafa Kemal'in "İrfan Ordusu"nun ön cephesinde, yurdun dört bir yanında bugünkü Türkiye'nin harcını kardılar. Bu öğretmenler, Cumhuriyete kanat gerenlerin en önemli öncü müfrezelerinden birini oluşturdu...

Bu öncü müfrezenin hâlâ aramızda yaşayan az sayıda "kadın erlerinden" biriydi Erenköylü Sarı Sadiye (Artunkal). 96 yaşında aramızdan ayrıldı. Onu kucak dolusu gönül borcu ve şükran duygularımızla yolcu ettik.

* * *

Cumhuriyet döneminin başlangıcını anlatması için Sadiye Artunkal'la bir kış günü "soba başına" oturmuştuk. O güne kadar, sorularıma yanıt vermekten hep kaçır, "Biz sadece üzerimize düşeni yaptık, bu konuları konuşacak daha önemli insanlar var, onlara git," diyerek başından savardı. O gün ben sormuştum o anlatmıştı; kendi söz konusu olduğu için ağızdan lafları sanki kerpetenle çekip alıyormuş duygusunu yaşamıştım sohbetimiz sırasında...

1907 yılında Gebze'de doğan Sadiye Hanım, anne tarafından Kırım Hanlığı'na (Giray Han) dayanır. Bahçesaraylı'dır. Dedesi Kırımlı Seyid Ahmet. Aile, Rusya'da devrimden sonra, zaten bir ayağının olduğu İstanbul'a göç eder ve kendilerini Cumhuriyetin kuruluşuna adar. Sadiye Hanım'ın dayısı Yakup Kalgay devrimden canını zor kurtarmış, önce Sibiryaya'ya, oradan da bir şekilde İstanbul'a gelmiş... Üniversiteyi bitirip mühendis çıkmış, Anadolu'nun "demir ağlar"la örülüşüne, Samsun-Ankara arası demiryolunu inşa ederek katkıda bulunmuş ve ve CHP milletvekili olarak parlamento'ya girmiş.

Sadiye Hanım, Erenköy Kız Lisesi'nde kendi deyimiyle "leyli meccani", yani parasız yatılı okudu. Burada, artık ömür boyu arkasını bırakmayacak olan Sarı Sadiye ilave adını aldı.

Anlattığına göre, sınıflarında iki tane Hadiye adında, iki tane de Sadiye adında kız öğrenci varmış. Sadiyeler ve Hadiyelerden biri kara, biri sarışınmış. Dolayısıyla bu öğrenciler, Sarı Sadiye, Kara Sadiye, Sarı Hadiye, Kara Hadiye diye çağrılmış.

Hadiyelerden hemen hepsi üniversiteyi bitiriyor ve Cumhuriyetin kuruluşuna katkıda bulunuyorlar. Kara Hadiye öğretmen çıkıyor, Sarı Hadiye de, daha sonra Erenköy Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olan Reşat Nuri Güntekin'le evleniyor. Kara Sadiye mezun olduğu Erenköy Kız Lisesi'nin yıllarca müdürlüğünü yapıyor.

Liseyi bitirdikten sonra Sarı Sadiye, herhalde 1927-1929'lar arasında, Atatürk'ün "irfan ordusu

yetiştirmek” projesi içinde, yüzlerce öğrenciden biri olarak yurtdışına, Fransa’ya Bordeaux Üniversitesi’ne okumaya gönderiliyor; orada felsefe ve psikoloji tahsili yapıyor. Onun grubunda olanlar arasında örneğin Pertev Naili Boratav var (ünlü halkbilimcimiz), Vehbi Eralp var (İÜ’de dekanlık yaptı).

Sadiye Hanım, herhalde 1934-1935’lerde dönüyor. Mecburi hizmet: Lise felsefe öğretmenliği.

İkinci Dünya Savaşı koşullarında kurs görüyor ve gönüllü hemşirelik yapıyor. O zaman aldığı hemşirelik eğitimi bilgisini, yıllar sonra, 1970’lerde vurularak felç olan Server Tanilli’nin bakımına yardımcı gönüllü gruba katılarak kullanıyor.

Sadiye Hanım, modern mantığın liselerde okutulmasına da öncülük edenlerin arasında. İstanbul’da çeşitli liselerde öğretmenlik yaptıktan sonra, o zamanlar Fındıklı’da Akademi’ye bitişik olan Atatürk Kız Lisesi felsefe öğretmenliğinden 1970 başlarında emekli oluyor... Çünkü, 1942’de evlendiği sevgili eşi, ülkemizin yine çok saygın bilim insanlarından biri olan ve ilk nükleer tıbbi kuran Prof. Dr. Suphi Artunkal hastalanıyor.

Sabahattin Ali, kendi dönem arkadaşlarını anlattığı “Dostlar İçin Terkib-i Bend” adlı manzum eserinde Felsefe Öğretmeni Sadiye Artunkal’dan “Sadiye-i Zerdî” (Altın Renkli Sadiye) diye söz eder.

Sarı Sadiye’yi, gençlik fotoğraflarına baktığınızda, pırılı pırıl gülen çok güzel sarışın kız olarak görürsünüz. Hem Fransızcası var, hem üniversite mezunu... Üstelik felsefeci... Ayrıca keman çalıyor... Sabahattin Ali’nin yazılarına “Sadiye-i Zerdî” adıyla boşuna girmediğini anlıyorsunuz. Ancak, çevresinde ilgi odağı olan bu sarışının kocasının da, uzun boylu, yakışıklı, çok iyi bir bilim insanı, Suphi Artunkal olduğunu da anımsamanız gerekiyor!

* * *

Sarı Sadiye, son anına kadar olayları izledi. İflah olmaz bir Cumhuriyet okuruydu. Belleği bazen insanı hayrette bırakacak kadar pırıl pırıl çalışırdı. Onu arada sırada ziyaret ettiğimde “Orhan yazını okudum,” der, yazıyı iyi mi kötü mü bulduğunu gözlerinden anlardım. Hele yazıda “ben” gibi sözcük geçirmişsem, bunun ne kadar ayıp olduğunu anlatan bir imada mutlaka bulunurdu!

Sarı Sadiye ile, aramızdan ayrılmadan (2 Mart 2001) kısa süre önce geçirdiğimiz son yılbaşında geniş bir topluluk olarak beraberdik. Bizlerle, torunlarıyla, kızlarıyla ve diğer sevenleriyle gece 1’e kadar oturdu. Cihat Aşkın’ın kemanına, hepimizi şaşırtan sesiyle eşlik etti: Kemanımla sana bir ses verebilseydim eğer...

Kulaklarımda Sarı Sadiye’nin o unutmayaçağım sesi, anımsadıkça bana eşlik eder durur...

Bana Üç-Beş Sözcük Söyle!

Şair için “Gökyüzü”ne sözcükler salalım. Çok. Zamanı var.

Bize onları mutlaka şiir olarak geri gönderecektir:

Her bir sözcüğün aslında bir dizenin yapıtaşı değil, belki de ta kendisi olduğunu Şair’in sözcük oyunu’nda görmüştüm... Şiiri anlatıyordu... Şiir yazmak kolaydır... İnsan şiir yazarken sanki çıplak oluyor... sanki annesiyle konuşuyor... o kadar kolay. Düzyazıda ise insan giyiniyor, çamaşırlarını değiştiriyor... Şiir, daha doğal bir şey...

Sonra, “Bana birkaç sözcük söyleyin...” demişti. Biz ikircikli kalınca, isteklendirmişti: “Hadi, rasgele olsun, birkaç sözcük...” Derken sözcükler sökün etti... Şair, boşlukta özgürce dolaşan sözcükleri almış, onları başıboşluktan kurtararak birbiriyle ilişkilendirmiş, dizeler içine yerleştirmiş ve okumaya başlamıştı bile...

Bize şunu mu demek istiyordu, sizler de şiir yazabilirsiniz; yoksa şunu mu: herkes şiir yazmaya başlamalı, şiir yazarsa insanlığın yaşamı çok kolaylaşır, birbirini yemez, öldürmez, hakkına hukukuna saygı gösterir, dünya kurtulur...

Bütün yöneticilerin, bütün patronların, bütün çalışanların, bütün insanlığın şair olduğunu, şiir yazdığını düşünün... Bu durumda ortalıkta ne patron ne yönetici ne polis ne katil ne işkenceci... Ne bir kötülük ne bir ayıp... kalacağını mı düşünüyordu?

Şiir adalet midir, ortaklaşmak mıdır, sevgi midir, duygudaşlık mıdır... Şiir doğa mıdır yoksa yaşam mı, ayırdına bir türlü varamadığımız. Şiir yoksa ütopyaların en büyüğü mü?

* * *

2,5 yıl olmuş gazeteden topluca Şair’i görmeye gittiğimiz; İlhan Selçuk’un “Şairi görelim, bize her hafta bir şiir versin, birinci sayfadan yayınlatalım...” demesi üzerine.

Kadıköy’de evinin çevresinde bir deneme yapmış, bir esnafa “Şair’in evi nerede?” diye sormuştuk. “Şair, orada oturuyor,” diye oturduğu katı göstermişti...

Adı Şair’di!

Başka bir ada gereksinimi olmadığı açıktır!

“Bilinç bıçak veya keman gibidir, yani ne kadar kullanırsanız o kadar bilinçtir,” demişti! Kendi yaşamından damıttığı sapına kadar doğru bir olgu!

Sözcükleri “kemanın yaylarına” vurarak, onları sese mi dönüş-türüyordu yoksa müziğe mi... 40-50 dizelik şiirleri, hiç silmeden, değiştirmeden, kolayca yazdırabildiğini söylüyordu bize! Bazen de bir deyişte iki şiir birden çıkıyordu, 75 yıldır şiir dokuyan duru, taze, çıplak bilincinden.

* * *

İyi şairlerin kaybı birer bellek yitimidir, dil kaybıdır, bilinç körelmesidir, uygarlık yoksullaşmasıdır...

Bize lütfettiklerine teşekkür etmeyelim, lütfettiklerinin yetersizliğinden yakınalım; çünkü insanlık darmadağınık, bataklık içinde... Ruhlar yitiriliyor...

Sis çanları ise bir bir susuyor...

Ne İlhan Berk var ne Melih Cevdet ne Cemal Süreya ne diğerleri...

Sonsuza kadar, burada, insanlığın yanında kalması gereken şairleri yaşatamıyoruz, birer birer öldürüyoruz; veya topluca yakıp yıkıp kül ediyoruz...

İşte şimdi de Dağlarca'yı, başında **Altın Çelenk** ile gönderiyoruz!

Bakıyorum, kimsenin yüzü kızarmıyor! Hiç kimse bir sorumluluk duymuyor!

* * *

Bizimle varolduğu için şanslı mıyız, yoksa yitirdiğimiz için yoksullaştık mı...

Bir ütopya, bir umut mu kanat çırpıtı, bizden!?

* * *

Boşu anlatmak yaşamanın dışına benzer / Nereye yürürseniz orası başkalarımındır / Nereye baksanız orası görünmez / Nerde soluk alsanız gök dışı / Nerelerden bir esinti gelse orası yönsüzdür / Nereler nicek ışısı orası sizin için yasak ülke

...

İster misin ellerimizi birleştirelim, / Sen iki vur, ben iki daha, / Çalmış mı, / Emmiş mi alın terini ulusunun, / Sen dört vur, ben dört daha.

–Saçı bitmedik çocuklarım aç iken kerpiç köylerde, / Bebek kızlarım gecelerce aklığını satarken– / Sen yedi vur, ben yedi daha.

...

Değerim düştü demektir / Paranın düştü değeri. / Yine bölüştü demektir / Açla çıplak geceleri.

Sararmadı, kurudu yaz / Geldi beterin beteri. / Nere gider anlaşılmaz / Ata ters vurmuş eyeri.

* * *

Şair için “**Gökyüzü**”ne sözcükler salalım. Çok. Zamanı var. Bize onları mutlaka şiir olarak geri gönderecektir:

Umut, gelin, insan, çiçek, toprak, yağmur, bebek, dağ, ufuk, güneş, bizim, orası, böcek, herkes, parmak, aşk, örgü, sade, sevgili, karanfil, şehir, emek, burada, aç, saf, istek, yoldaş, yalnız, acı, yaşamak, ırmak, saygı, utanç, büyük, şair, güle, güle...

Attilâ İlhan

Ölüm, Hayatın Köpüğü'nü alıp götürdü...

Geride önemli olanları bıraktı, bizlere ve sonradan geleceklere şu büyük dramı yaşamalarında en güvenilir yol arkadaşı olarak..

Yaratıcı, yalnız, hırçın, hoşnutsuz insanın sürekli arayışı... Ve...

Şairin ve Sözün Büyüsü..

“Başlangıçta söz vardı.” Söz, insanlar arasında dolaşan en büyümlü olaydır. Üç-beş insan bir araya geldiğinde, hiçbir şeye ihtiyaç yoktur, sözden başka... Hiçbir şey olmasaydı hayatında, sadece söz olsaydı, belki de varlığının tadını daha iyi çıkartabilirdi insanoğlu. “Sözün Büyüsü”. Düşüncenin büyümlü. Anlatımın büyümlü. İfadenin büyümlü.

İyi şair en iyi büyümlüdür. İyi şairler büyümlüdür! Sözüyle, dizeleriyle esir alır sizi; benliğinizi sarıp sarmalar, ruhunuzun farkına vardırır, içinizi uçuşturur, yerçekimi yok olur, ağırlığınız kaybolur, varlığınız erir, ne yapacağınızı şaşırırsınız..

Büyümlü sözcükler içinde büyük dönüşümünüz gerçekleşir...

Attilâ İlhan'larda Söz nasıl oluyor da en büyümlü elbiselerini giyebiliyor?

Onlarcası, yüzlercesi evrenin neresinden, hayatın hangi yüzyıllarından süzülerek, sadece bir defalık böylesine eşleşebiliyor?

Şairdeki sırdır bu, hiçbir zaman, ne kendisinin ne de başkasının bilebileceği ve açıklayabileceği belki de..

* * *

Attilâ İlhan, çoğumuzun gençliğini esir almış ve büyümemize yol çizmiş Söz ve Anlam Büyümlüsü.

1960'ların, yoksul çevremizin ama heyecanlı ve taşkın çocuklarıyız. Şiir ve edebiyat tutkunu, ve tabii ki solcu. Varoluşun nedenleri, bizce.

O'nun gibi duyumsamaya çalışıyoruz hayatı. “Yelpaze”ye, Ümit Yaşar Oğuzcan'a şiirlerimizi gönderiyoruz..

Acaba ne olsak? Şiir mi olsak? Arya mı “yazsak”? Roman mı yoksa? Rüzgâr Gibi Geçti'nin ikinci cildi peşinde geçen ayları anımsıyorum. Hâlâ çıkmadı mı?

Okul kaçaklarıyız...

Babiâli Yokuşu... Beyazıt kitapçıları...

Söz'ün, düşüncenin ardında koşuşturan.

İlhan'ın dizelerinin esirleriyiz.

Sık sık, bazen bu bazen öbürü, şiirlerindeki en tılsımlı sözcüğe kesiliyor bedenlerimiz.

Yürüyüşümüz, bakışımız, bütün benliğimiz, varolmaktan, kendi olmaktan çıkıyor..

Şiirlerdeki sözcükler gibi başkalaşıyoruz.

* * *

İşte böyle günlerden biri, Attilâ İlhan, bizi Sedef Adası'na sürüklüyor. O zamana kadar yazamadığımız en iyi şiirleri yazacağız! Hasan Çakır ve ben... Bir şiir yarışmasına göndereceğiz!.. Yanımızda Attilâ İlhan kitapları... Şehir Hatları vapurları... Adalar... Büyük Ada ve Sedef Adası... İskelede birkaç bina sadece...

Ada'da doğayla, martılarla baş başa geçen günler...

Ne kadar çok martı!

Ve orada yazılan-yazılmayan şiirler..

Ve kayık yapılarak denize salınan kâğıtlar..

Sevgililere, Söz'ün Büyüsü'ne, Attilâ İlhan'a!

* * *

Attilâ İlhan "Tahammül ve sabrınız için.." diyor, gazetemize yazdığı mektupta...

Bir şair, içindeki ürkek kuşu hissettiriyor.

Atilla İlhan'la bazı noktalarda hemfikir olmayabilirsiniz.

Gün, yıpratıcıdır, zedeleyicidir; farklılıkları abartır, geçici olanları vurgular...

Gün, alçaktır!

Aslolanı saklar.

Ölüm ise aslolanı gösterir, kalıcılığı günışığına çıkartır...

Aslolandır, bizim olan!

Ölüm, en büyük dost mudur!?

İlhan'ın, siyasi düşünce ve kültür olarak, özgünlüğün peşinde koşması, aslolandır.

Çünkü İlhan yaratıcılığın, kültürün ve hayatın özgünlüğünde saklı olduğuna inandı.

Tamamen haklıdır!

Ölüm, Hayatın Köpüğü'nü alıp götürdü...

Geride önemli olanları bıraktı, bizlere ve sonradan geleceklere şu büyük dramı yaşamalarında en güvenilir yol arkadaşı olarak..

Yaratıcı, yalnız, hırçın, hoşnutsuz insanın sürekli arayışı... Ve...

Şairin ve Sözün Büyüsü...

Gökkubbemizde Yıldızlar

Ölüm, aynı gün iki değerli insanımızı aramızdan alıp götürdü. İkisi de ülkemiz gökyüzünün parlak yıldızları arasında yer alıyordu.

Melih Cevdet Anday yazın dünyamızdan, Bülent Tanör sosyal bilim dünyamızdan oraya yükselmişlerdi.

Bülent Tanör ile Melih Cevdet Anday, ayrı alanların yıldızları gibi olsalar da, aralarında çok güçlü bağlar vardı. Her ikisi de, insan varlığının mümkün olduğunca dış engellerden arınmış olarak özgürce dile gelebileceği, tomurcuklanabileceği, çiçeklenebileceği bir toplumsal ortamın özlemcisiydi.

Toplumun çok ilerisinde bir noktada durdular ve oradan bize baktılar.

Tipik bir entelektüel duruştu, ikisinininki de.

Yer yer tepki toplayan, yer yer seilmeyen, yer yer anlaşılamayan...

* * *

Bu açıdan, her ikisinin de gençlik ve ilk olgunluk dönemlerinin, çok farklı zaman kesitlerinde bile olsa, yönetici zorbalıklarının hedefleri olması, bir rastlantı olamaz.

İktidar zorbalıkları, zamanın en dar alanında ve anlamında ancak hayat bulabiliyor ve sonra yok olup gidiyor...

Bazen geride zorbalardan eser bile kalmıyor.

Ancak belki birilerinin yazdığı veya yazacağı “alçaklıklar tarihinde” izlerine rastlanabiliyor.

Zamanı en geniş anlamda yaşayan ve kullanan, bugünün, bu anın biçtiği koşulları ve dayatmaları reddederek, hep daha güzel için daha zoru seçenler ise, yazılı gerçek tarihin ve uygarlığın oluşmasına katkıda bulunuyor.

Her ikisinin ortak yönü, seilmek, kabul görmek... değildi. Tersine sevdikleri, inandıkları işleri yaparak, “sivriliklerini” veya ayrıcalıklarını ortaya çıkartarak yürüyüp gittiler.

Ne Bülent Tanör’ün, bugün yüzde 90’ımızın yaptığı ve yaşadığı gibi, “irili ufaklı iktidarlara yakın olmak”, “iyi geçinmek”, “yükselmek için yaranmak”, “susmak” ve “ayıya dayı demek” gibi gibi bir düşüncesi oldu...

Ne de Melih Cevdet Anday’ın, şiirinde, “halk tarafından” anlaşılır olmak gibi bir derdi.

Anday da hayatında bildiği yoldan yürüdü, hep kendi ilerisine doğru...

Şiirinde zora, soyuta yöneldi; varlığını, doğanın ve zamanın sularında aradı. Doğanın “kendi felsefesi” ile insanın oluşturduğu felsefeyi birleştirmeye ve oradan bakmaya çalıştı.

Ama günlük yaşamımızda da elinde bir “Sis Çanı” ile aramızda dolaşıp durdu:

Uyuyamayacaksınız

Memleketin hali
Seni seslerle uyandıracak
Oturup yazacaksın
Çünkü sen artık o değilsin
Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin
Durmadan sesler alacak

Sesler vereceksin.
Uyuyamayacaksın
Düzelmeden memleketin hali
Düzelmeden dünyanın hali
Gözüne uyku giremez ki...

Uyuyamayacaksın

Bir sis çanı gibi gecenin içinde
ta gün ışıyınca kadar
Vakur metin sade / Çalacaksın.

Kulaklarınızda Anday'ın Sis Çanı'nı duyuyor musunuz?

* * *

Yakın gökkubbemiz yıldızlarla kaplanmadıkça, ülkemizin, toplumumuzun ışıldaması mümkün değil.

Yakın gökkubbemiz henüz kara boşluklarla dolu.

Dikkat Türkel!

*Sürekli gülmeyi becerebilen insanlara dönüşebildiğimizde, bütün acılarımızın,
bütün kavgalarımızın, bütün ihanetlerimizin, bütün barbarlıklarımızın,
bütün düşmanlıkların, bütün kanlı hırslarımızın, bütün salaklıklarımızın,
bütün geri zekâlıklarımızın,
bütün köleci ruhlarımızın.. biteceğinin müjdecisi olarak yaşadığımızda...*

Gülümsemenin insana nasıl da bu kadar yakıştığını, Türkel'i tanımadan önce hiç bilmiyordum. O'nu tanıdıktan sonra hayatım değişti... İnsana bakışım değişti... insanları ikiye ayırır oldum, gülümseyen insanlar-gülümsemeyen insanlar...

Aynanın karşısına geçiyordum o çok sevgili yarattığı her gördükten sonra; gülen yüzüyle beni gülen insanlar dünyasına çağırıldığını biliyordum çünkü... Ayna'da "gülen yüz" yapıyordum kendime... "Bu yüzden sürekli gülen bir yüz nasıl çıkar" diye umutsuzca bir fikir bulmaya çalışıyordum...

Kedilere, köpeklere, atlara, eşeklere, ne kadar canlı varsa yüzlerine dikkatle bakar buldum kendimi çoğu zaman... Gülümsüyor mu gülümsemiyor mu...

Bir insan topluluğu arasına düştüğümde de...

İstanbul Üniversitesi rektörlük binasındaki anma töreninde, tek gülümseyen bir insan yoktu. Ağlayan insanlar vardı hep...

Tam anlayamadım...

Zaten hiç gülümsemedikleri için mi ağlıyorlardı...

Ağlamaları gülümsemenin yansıması mıydı...

Yoksa, ebedi gülümserliğin sahibi aramızdan çekip gittiği için mi...

Yoksa ebedi asık yüzlülüğe yeniden cezalandırılacaklarından korktuklarından mı...

* * *

Türkel'ciğimizin gülümsemesinin sırrını araştırma yolculuğumda öğrendim ki...

Gülümseyen bir insan karşısında akan sular durur!

Buzlar erir..

Kalpten gülümseyen insana teslim olursunuz, içinize bir sıcaklık dolar.. engelleriniz yıkılır.. birden insan insana karşı kalır... Yüz yüze... Düşünce düşünceye... El ele... Omuz omuza...

Hele iki gülümseyen insan karşı karşıya geldiğinde, bütün bunlar apansız gerçekleşir...

* * *

Türkel'ciğimizin gülümsemesi gözlerimin önünde, ekranımda, düşümde, çevremde.. sarıp sarmalamış...

Yazıya değil gülümsemesine bakıyorum, gülümsemesine yazıyorum.

Birden anlıyorum Türkel'i ve sırrını, bu hayatımın en büyük keşiflerinden biri:

Türkel, gülümsemesiyle aslında bizimle bütünleşiyor... O, ben-biz oluyor... Ben ve biz ise, o... İki tarafı ışıktandırılmış bir camın önüne ve arkasına oturanların yüzlerinin, bedenlerinin birbirine karışması gibi...

O bizimle "sen miyim, ben miyim" oyununu oynadı durdu hayatı boyunca..

Bunu çoğumuz biliyorduk, anlıyorduk, ama açıklayamıyorduk!

* * *

Başka bir sırrın ışığını daha görüyorum, nihayet, Türkel'de..

Biz insanlar gülümsemeyiz, düz ve anlamsız milyonlarca yüzle dolaşırız dururuz... Çünkü bebek değiliz... Büyüdük mü bebeklikten çıkarız, tabii gülümsemekten de... Tıpkı yoldan çıkar gibi... Ebedi ve ezeli yolunu şaşırılmış yaratıklara dönüşürüz...

Türkel, ebedi bir bebek... Yolunu hiç şaşırmamış... Bebekken mi büyümüş... Bebekliğiyle mi büyümüş... Her neyse işte..

Türkel gülmeyen insanların arasına bir gülen insan olarak doğmuş...

Bir mesaj olarak... Bir örnek insan bize...

Sürekli gülmeyi becerebilen insanlara dönüşebildiğimizde, bütün acılarımızın, bütün kavgalarımızın, bütün ihanetlerimizin, bütün barbarlıklarımızın, bütün düşmanlıkların, bütün kanlı hırslarımızın, bütün salaklıklarımızın, bütün geri zekâlıklarımızın, bütün köleci ruhlarımızın... biteceğinin; senle ben, iç içe, farklı türde sevgi dolu bir insana evrileceğimizin muştusu olarak yaşadığımızda 56 yıl...

* * *

Dikkat, Türkel!!!!

O burada! Bizimle! Her gülümsemenin ardında ☺!

Dikkat, Türkel!

Gülümseyin!

Bir Kurtuluş Savaşı Öncüsü

Türkan Saylan'ın yaşadığı anın öbür yüzünde, insanlık zamanlarının en karaya çalan bölümlerinden biri yaşıyordu...

İnsanın ne kadar alçak ve sürüngen ruhlu olabileceğini gösteren örneklerle dolu...

Sabah korktuğum haber geldi; sonra Aysel Çelikel'in açıklamasını dinledim; Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin büyüyerek etkisini artıracığına inandım. El ele verecekler, genç öncülerle birlikte ülkemizin aydınlık geleceğini yoğuracaklar.

Bizler, onların emir kullarıyız!

Bu kadar mutlu bir ayrılış bu dünyadan. En son Dil Derneği'nin Ankara'daki ödül töreninde yan yana oturmuştuk; heyecanlı, diri, atılgan, dağları eritecek bir çalışma azminin sahibi.

Bir yol açıcıydı; anıt gibi duruşuyla Milli Eğitim Bakanı olacak zatı bile, açılış ve projelerde yanında durmak zorunda bırakıyordu.

Bir efsane zaten sürüyordu çevresinde... Hastanesine gider, tedavisini görür ve hayata karışırdı.

Biz de bir efsane yaratacak olursak: Bütün kapılar onu görünce sanki kendiliğinden açılıyor ve olmayacak olaylar gerçekleşiyordu bu ülkede! Arkadaşları, kadınları, kızları önlerinde açılan bu kapılardan koşarak giriyor ve mavi bir gökyüzüyle kucaklaşıyorlardı!

Türkan Saylan, yaşadığı zaman boyunca bir Kurtuluş Savaşı verdi!

Kurtuluş Savaşı'na denk bir mücadele yürüttü! Savaşın yarım kalan en önemli yönünü tamamlamak için kendini okyanusların kucağına attı: Maço, sağcı ve en geri politikacı erkek kültürünü delik deşik etti. Her şey, kadınların-kızların özgürlüğü içinde, topluma özgür bireyler olarak katılmalarını sağlamak içindi! Türkiye durmadan denizden karaya vuran binlerce denizyıldızıyla kaynıyordu ve hepsini kucaklamak, suya kavuşturmak gerekiyordu!

Böyle bir Öncü'ye, Kurtuluş Savaşçısına ve örgütüne, iktidardaki Ergenekoncuların çarpıması mümkün değildi!

Yeraltı akıntıları halinde saldırmaları bundandı.

Onlar, kadınların ve kızların önünde açılan özgürlüklerden nefret ettiler, gözleri korktu; midelerindeki kapkara suları patlattılar; safralarını akıttılar; içlerindeki hastalıklar irin irin dışa vurdu; ağızlarını açtıklarında saçtıkları, kilometre kadar uzakta olmanızı gerektiren cinstendi...

Beyin kıvrımlarında ne kadar ikiyüzlülük, yalancılık, sahtekârlık üzerine "kültürel birikimleri" varsa hepsine haydaaa dediler!.. Yanlarında bir de başka ikiyüzlüler saf tutmuş durumda, sözde tarafsız duruyorlar: "Savcılığın elinde Türkan Hanım ve Dernek hakkında ne bilgi var bilmiyoruz, fazla da bir şey söyleyemeyiz..."

Türkan Saylan'ın yaşadığı anın öbür yüzünde, insanlık zamanlarının en karaya çalan bölümlerinden biri yaşıyordu... İnsanın ne kadar alçak ve sürüngen ruhlu olabileceğini gösteren örneklerle dolu...

Bu Kurtuluş Savaşı öncüsünü, 19 Mayıs'a layık bir törenle uğurladı Türkiye!

Caddeler, sokaklar seller gibi aktı.

O gün, onlarca Türkan Saylan birden doğdu!

Yolun Geçilen Yarısı

Ahmet Turna, 1960'lı yıllarda

Almanya'ya giden ilk işçilerimiz arasındaydı. Almancılara "Yitik Kuşak" dendi.

Hiç öyle düşünmedim.

Onlar daha çok "Kazanılmış Kuşak"tı.

Bu yazı, onların anısına...

— Şu binayı görüyor musun, her harcında alın terim var, sadece benim değil daha onlarca Türk'ün..

O zaman, yani 1967 sonunda, Berlin'de popüler yaşamın merkezini oluşturuyordu Europa Center. Binayı gerçi hiç sevmemiştim, Gedächtnis Kirche'nin gizemli varlığının yanında, sıradanlığın temsilcisi gibiydi. Ama hayatın atardamarı olmuştu, yenilikler sunuyordu, orta yerindeki buz pistinde gençler dans ederek kaymanın büyüsunü yaşıyordu; dükkanlar, barlar, sauna... Bugün bütünüyle dünyayı saran yeni yaşamın ipucuydu Europa Center...

— Bak, şu duvarları ben ördüm, şu sütunlara harcı ben döktüm... Sonra bina bitince de bayrağı şu en yüksek yere dikmiştik..

Ahmet Turna, ilk "Almancılar"dandı. Önce ağabeyim Fahrettin Başkır'ı uğurlamıştık, bir umut olarak. Arkasından Ahmet'i. Eşi ablam Kadriye, neredeyse doğrudan Rize'nin köyünden Berlin'e uçmuştu! Yengem Meral'le birlikte, Berlin'de, ayaklarımın üzerine duruncaya kadar bana verdikleri desteği unutamam.

Ahmet'le hep tartıştık. Ben solcu, o sağcı. Ama orta yerde bulduğumuz çok oldu. Ülke sorunlarına, sosyal konulara ilgisi hep en üst düzeyde oldu. Yaptığımız kavgaların gölgesi, hiçbir zaman dostluğumuzun üzerine düşmedi. Her seferinde birbirimize "Sen adam olmazsın!" diyerek gülüşür, gerilimi sona erdirirdik.

* * *

Gözümün önünde, iki fotoğraf.

İlki 1970'lerden. Berlin Kreuzberg'de bir kahve. Yuvarlak masada tanıdık Türkler oyun oynuyor. Saçları gür, bedenleri diri, sağlıkları yerinde. Birbirlerine bağırıp takılıyorlar.

İkinci fotoğraf karesi 20 yıl sonraya ilişkin. Yine Kreuzberg ve aynı kahve. Yine, neredeyse aynı insanlar, aynı masanın çevresinde, kağıt oynuyorlar. Bedenler biraz çökmüş ve yağ bağlamış, saçları dökülmüş, derileri yumuşamış.

Zaman donup kalmış sanki. Zamanla birlikte ben de. Bakakalıyorum. İlk fotoğraftaki insanlar, 20 yıl sonra sanki birden, bir kaç saniye içinde, yaşlanmışlar. 20 yıl öncesiyle 20 yıl sonrası birbirine karışıyor.

Bedenimde derin bir ürperti!

* * *

Almancılara “Yitik Kuşak” dendi. Hiç öyle düşünmedim. Onlar daha çok “Kazanılmış Kuşak”tı. Önce, ilk ve yabancı olmanın zorluklarını yaşadılar. Barakalarda yatıp kalktılar. Hasret çektiler. Ama sağlam bir temel attılar Almanya’da. Biraz para biriktirince kentlerin içine evlere dağıldılar, ülkelerindeki ailelerine baktılar, onların daha insanca yaşamalarına katkıda bulundular, çocuklarını okuttular.

Ahmet’in Berlin doğumlu Birsen’i iki üniversite bitirdi, İsmail’i Türkiye’de “fabrika müdürlükleri” yaptı.

“Almancılar”, Türkiye’nin zenginliğine çok önemli katkıda bulunan bir kuşaktır. Emekleriyle, alın terleriyle yoktan varlık yarattılar. Bu varlıklarından, çocukları yararlandı. Türkiye yararlandı. Bugün hâlâ “işçi döviz” Türkiye’nin gelirleri arasında bir kalem olarak yerini korur. Eskiden ise başlıca döviz girdisiydi! Türkiye’yi bu açıdan ayakta tuttular! Hepimizin onlara şükran borcu var.

Ayrıca, Almanya’da başarılı oldular. Girişimcilikleriyle yükseldiler. Almanya’nın bugünkü refahında da bizim insanlarımızın alın terleri vardır.

* * *

Ahmet, 65 yaşlarında kalbine yenik düştü. Kalbini tanıyıp denetim altına almayı beceremedi. Kalbi de onun yaşama heyecanına ayak uyduramadı.

Uzun ve zorlu yılların yıpratıcı etkisi, şüphesiz ki söz konusuydu.

Ama, yaşamın kalitesini, yaşamın uzunluğuyla ölçmemeyi de biliyordu.

Cenazesi, onun için de, benim için de, geçmişin bir gövde gösterisi gibiydi.

O, sevdiklerinin elleri üzerinde, Almanya anılarının izdüşümünde, bizlerle vedalaştı. Berlin anılarımın bir kısmını da beraberinde götürürken, bir sürpriz yaptı ve cenazesinde beni 46 yıl sonra ilkokulun ilk sınıfında sıra arkadaşım Muhammed Kokoş’la, yıllar sonra ilk gençlik arkadaşlarım Lokman, İdris, Kadir’ler ve diğerleriyle bir araya getirdi.

Ahmet, en son, Varangoz’da baba evini büyük emeklerle ve özenle yenilemiş ve “Sana bir anahtar vereceğim, istediğin zaman gidip kalacaksın,” demişti.

Varangoz’a (Şimdi Der pazarı Fıçıcılar Mahallesi) gitmek için sabırsızlandım hep. Çocukluğumun ilkokul aşamasında iki unutulmaz yılı orada geçti! Ablam, her yıl Berlin-İstanbul-Rize arasında bir çevrim içinde dönüp dolaşıyor. İki üç kez köye gidiyor, çaylarını toplattırıyor, bahçesine saklıyor, sonra İstanbul’a, bazen oradan Berlin’e uçuyor. Sonra yine İstanbul ve köy...

Ahmet’in köyde yenilediği eve gideceğiz, ilkbaharın ilk çay zamanını, sonbaharı, karayemiş ve kokulu üzümü toplama zamanlarını yaşayacağız...

O’nu anarak...

Çanakkale’de Ölüm

Ölümün yaşama dönüştüğünü duyumsuyorsunuz.

Yaşamak, sadece bir duygu olup çıkıyor.

Yaşamak, her zaman elimizde değil.

Yaşamamanın hiçbir zaman elimizde olmayacağını biliyorsunuz.

O “bizim dışımızda” bir şey, bir yerlerde!

Bizimle olan ise, yanımızda sürekli taşıdığımız, ölüm gerçeği...

Gelibolu yarımadasındaki savaş alanları ve mezarlıklar, ölüm, hayat ve savaş üzerine insanı yeniden düşündürüyor.

Bütün savaşlar, insanların ve toplumların hayatlarında yol açtıkları derin yaralar göz önüne alındığında, şüphesiz istenir bir şey değil.

Savaş, buna karşılık, tarafsız bir olay da değil. “Bütün savaşlara karşıyım” düşüncesi şimdilik sığ bir anlama gönderme yapıyor. Yurduna saldırıldığında “ben savaşlara karşıyım” demek bireyciliğini, saldırı bizzat “sana” gelip dayandığında da göstermek tutarlılığını sürdürmek kolay mı?

Çanakkale, saldırganlar ile yurdunu savunanların mezarlıklarıyla dolu. Hepsi yan yana yatıyor.

Bütün ölenlerin bir adı var!

Saldırganın adı, ülkesince, “yurdunun çıkarları” uğruna kutsanıyor.

Bu kutsanmayla, “emperyalist” ve “saldırgan” ülkenin politikacıları da “perdelenmekte”.

Bu açıdan Gelibolu, siyahlar ve beyazlar ülkesi.

Ortalık durulduktan sonra, ama artık “siyah ve beyaz” sona eriyor.

Ortak mezarlıklardır, geride kalan.

Bu gerçeği Mustafa Kemal, “düşman”ın analarına ünlü seslenmesiyle dile getirmişti.

* * *

Gelibolu Türk mezarlıklarında bütün şehitlerin adı var.

Her askerin, her subayın, her görevlinin... Tabii kaydı tutulabilenlerin..

Şehit Yahya Çavuş.

Ve arkadaşları... İznikli Mehmet, Yozgatlı Ahmet, İstanbullu Ali, Çanakkaleli Osman..

İngiliz kumandan Ian Hamilton, anılarında, “Türk askeri toprağa yapıştı mı, onu söküp atamazsınız. Ayağa kalkar ateş eder, durduramazsınız” tarifini, onlar ve daha binlercesi için yapmış. Londra’nın pisliklerle, cinayetlerle, saldırganlıklarla dolu karanlık hükümet dehlizlerinde çiziktirilen, kâğıt

üzerindeki yalap şap bütün uyduruk savaş taslakları, Yahya Çavuşları hesap etmedikleri için, çöktü..

Yahya Çavuş ve diğer binlercesi yaşamıyor.

Yoksa yaşıyorlar mı?

Orada, aslında hepsinin yaşadığını görüyor insan.

Ziyaretçiler tek tek isimlerini okuyor, memleketlisini arıyor.

Hepsi orada, yaşıyorlar..

Ölüm ile yaşamın birbirine karıştığı bir yer Gelibolu mezarlıkları.

Ölümlerle yaşam anlam ve yer değiştirmiş.

Ölümün yaşama dönüştüğünü duyumsuyorsunuz.

Yaşamak, sadece bir duygu olup çıkıyor.

Yaşamak, her zaman elimizde değil.

Yaşamamanın hiçbir zaman elimizde olmayacağını biliyorsunuz.

O “bizim dışımızda” bir şey, bir yerlerde!

Bizimle olan ise, yanımızda sürekli taşıdığımız, ölüm gerçeği..

* * *

Hayat, bir kalitenin adıdır, bu bakımdan.

Peki, Yahya Çavuş, arkadaşları ve subaylar ve diğer binlercesi?

Hepsi orada ve yaşıyorlar!

Dünya sadece hayatın değil, ölümün de kutsandığı inanılmaz bir arena...

Ama hangi ölüm?

İyi ve kaliteli yaşamak nedir?

Zamana, koşula ve insana göre içeriği değişiyor bu kavramın..

“Çanakkale’de Ölüm”ün, iyi yaşam olmadığını kim iddia edebilir?

İnsanlık hâlâ arkasından ağıt yakıyorsa, yakarışı dünyanın dört bir yanında yankılanıyorsa? Hem de kuşaklar boyu?

“Çanakkale’de Ölüm”, yaşıyor!

İnsanları, kuşakları, toplumları, ülkeleri...

Çanakkale’de Ölüm, yaşama taze kan sürüyor..

Sıradan ölümlerin yankısı, bir anlık kıvılcımsa eğer...

... arkasından unutulun, ve insanların işlerine güçlerine, yiyeceklerine, mallarına, mülklerine, sevişmelerine koştugu..

Yaşayan milyarca insanın adının bile olmadığı bir dünyada..

...“Çanakkale’de Ölüm”, kucaktan kucağa geleceğe taşınan hayatın adıdır..

Onların hepsinin tek tek adı var ve yaşıyorlar!

Yaşamak ne kadar “maddi” ise, ölüm de o kadar “maddi” bir şey...

Yoksa maddi olan, “ölüm”, “yok oluş” mudur?

Yaşam ve Ölüm: Ortak bir duygunun adı mıdır yoksa sadece?

Sanırım evet!

[1] Şöyle bir varsayım da ileri sürebiliriz: Ülkelerin gelişmişlik derecesi, nüfusta en büyük paya sahip ortalama zekâya sahip kesimin niteliğini sürekli iyileştirme ve geliştirmeye yakın ilişkilidir... Bu varsayımı sonraki yazıda ele alacağız.

[2] Bir toplumda dâhilerle idiyotların, yüksek zekâlılarla ahmakların, zayıf yeteneklerle normal üstü zekâların oranının aynı olması ilginçtir. İnsanı düşündürüyor: En büyük insan kitlesini oluşturan normal zekâlı insanların altındaki ve üstündeki kitle sanki birbirinin izdüşümü gibi. O zaman, insanların “normal genetik” yapısından, “aşağı” ve “yukarı” sapmaların, birbirine yakın olmasının herhalde bir “genetik” anlamı vardır! Acaba dâhilik ve idiyotluk, “genetik kusurların” birbirine ters izdüşümleri mi?

[3] Cumhuriyet Bilim Teknoloji, 20 Haziran 2008 sayı 1109, “Çağdaş Uygarlık Yıkılmanın Eşiğinde mi?” Derleyen Reyhan Oksay, Ana kaynak ve diğer kaynaklar: New Scientist, 5 Nisan 2008; www.livescience.com/environment/end_oil_041214.html www.armageddononline.org/end_of_civilization.php; fp.arizona.edu/mesassoc/Bulletin/Pres%20Addresses/voll.htm; www.sciencedaily.com/articles/e/end_of_civilization.htm

[4] Olay 2006 Eylöl'ünde oldu, patron 2009'da 7,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

[5] Orhan Bursalı, Bilgi Toplumu Sınıfı, Dünya ve İktidar Sorunu, Türkiye Bilimler Akademisi, 2009 Mayıs.

[6](#) Radikal, 9.10.07.

[7] Douglas J. Futuyma, Evrim, Palme Yayıncılık.

[8] Zaman, 24 Eylöl 07; aynı görüŖü yine aynı gazetenin yazarlarından bir zamanların solcusu ve sosyal demokrati Dr. Ŗahin Alpay da savunmuŖtu!